

Treball de Recerca

Treball, pacte i pau: Repercussions de la Història Econòmica Medieval de la Corona d'Aragó en la identitat catalana

Pol Bragulat i de la Varga

Tutora: Maria José Salas

2n Bat. B

Curs 2014-2015

Imatge de portada

“Al·legoria de la Corona d’Aragó”, Autor anònim. Saló del Tinell, Barcelona.

Índex

Introducció	9
Justificació del treball	9
Objectius	11
Hipòtesis	12
Metodologia.....	13
Part teòrica	19
El començament de la nació (s. VIII-IX)	19
La Catalunya feudal S.XI	21
L'expansió Mediterrània S.XII	23
L'expansió mediterrània: S.XIII-mitjans del XIV	27
Introducció	27
Sistema econòmic	29
Comerç	30
Desenvolupament de les ciutats.....	35
Producció artesanal i indústria	36
Rutes comercials	38
Moneda.....	43
Societat i institucions	44
La crisi i canvis de la Baixa Edat Mitjana (segles XIV-XV)	47
Canvis agraris.....	48
Situació econòmica	50
Política monetària.....	52
El segle XVIII.....	53
La Guerra de Successió (1700-1714)	53
Orígens i consolidació del catalanisme (1833-1901).	59
UNA NOVA CULTURA CATALANISTA	59
QUIN PAPER TENEN ELS SÍMBOLS EN LA CREACIÓ D'UNA IDENTITAT COL- LECTIVA?.....	63

ELS INICIS DEL CATALANISME POLÍTIC.....	66
La Lliga de Catalunya i el Missatge a la Regent	71
EL CATALANISME CONSERVADOR.....	72
La formació de La Unió Catalanista	73
Les Bases de Manresa.....	75
LA FORMACIÓ DE LA LLIGA REGIONALISTA.....	76
Part Pràctica	81
Començament i planificació del Treball de Recerca	81
Fitxa 1: Tria del tema del Treball de Recerca.....	81
Investigació i recerca històrica	83
Desenvolupament de la Part Teòrica	90
Introducció del treball de recerca escrit.....	93
Entrevistes.....	94
Conclusions	97
Agraïments	103
Fonts d'informació	105
Annexes.....	107
Fitxa 1	107
Fitxa 2	108
Articles pàgines web	110
Població i activitats econòmiques en la Corona d'Aragó (segles XIII i XIV).....	110
Comerç intern de productes alimenticis	116
Biblioteca Museu d'història de Catalunya.....	129
Factors diferencials de la personalitat típica catalana.....	134
Els Consolats de Mar i Comerç	135
El treball agrícola i la vida a pagès.....	138
Estructures corporatives i organització del treball urbà.....	141
Les cartes de poblament	144

Museu d'Història de Catalunya	148
El naixement d'una nació	148
De la muntanya al pla.....	148
Una terra de treball i duresa	148
Un territori feréstec	149
Molins feiners	149
Molins i fargues	149
Els usatges	149
La consolidació d'un país	150
La unió dinàstica amb Aragó	150
Catalunya i el català	150
Les ciutats i el comerç.....	150
L'expansió de la Corona d'Aragó	151
Conquesta i repoblació de la Catalunya Nova	151
Segles XIII al XVI. La mar nostra	151
La coca de Mataró.....	152
Progressos nàutics	152
Reials drassanes de Barcelona.....	152
Escoles cartogràfiques	153
L'hegemonia catalana a la Mediterrània.....	153
L'aventura mediterrània.....	153
Els mercats catalans	153
El pacte, fonament de govern.....	154
Organització de la corona d'Aragó	154
Cases d'artesans.....	154
Les Corts	155
La Generalitat	155
El compromís de Casp	155

L'eclosió de les ciutats.....	155
Les ciutats catalanes	156
Organitzant la vida pública	156
Mà major, mà mitjana i mà menor	156
El govern de les ciutats	156
Científics, metges, filòsofs, músics.....	157
Els gremis.....	157
La revolució remença	157
Monedes.....	157
Museu d'Història de Barcelona	159
Les Corts Catalanes	159
L'expansió mediterrània	159
El comerç i les rutes	159
Els consolats	159
Els jueus i els oficis	159
Els mercats de la ciutat	159
Arxiu Històric de la Corona d'Aragó	161
Les remences Catalanes.....	161
Explotació del territori	162
Comunicacions	163
Indústria i comerç	164
La moneda.....	166
Cartes de poblament	167
Llibre del consolat de mar	168
Rutes comercials	171
La comanda comercial	174
Reials Drassanes de Barcelona.....	176
Història Econòmica de Catalunya	177

La formació de Catalunya (s. IX-XIII)	177
La crisi de la Baixa Edat Mitjana (s. XIV-XV)	180
Suport Gràfic	184
Esquema part teòrica	206
Entrevista Manuel Cuyàs	211
Entrevista Jordi Bilbeny.....	215

Introducció

Justificació del treball

El que m'ha portat a realitzar aquest treball són dos motius. El primer i el més superficial és la possibilitat d'incrementar els meus coneixements sobre un dels períodes més interessants de la Història de Catalunya, que és la del seu naixement i la del seu auge comercial. Sobretot des del punt de vista econòmic, ja que és un dels que permet veure l'evolució del poble de Catalunya a efectes de la seva vida real. I el segon és la incògnita que ha estat sempre per a mi la definició de la identitat catalana, ja que és com em sento però no he pogut acabar de viure-ho, com si la realitat viscuda no s'adaptés a qui sóc. És per això sobretot que m'he embarcat en aquest treball en la recerca de respostes als meus dubtes en la seva etapa més important.

Més enllà d'una explicació del naixement de la nació i de la seva situació econòmica inicial em centraré en el període comprès entre els segles XII-XV, els quals integren el creixement de la Corona d'Aragó com a potència comercial en el Mediterrani, el seu punt àlgid (tan econòmic com políticament) i el començament de la davallada com a potència en el marc internacional. També afegeixo les parts que més ens han afectat i que poden contextualitzar millor les meves conclusions com són la Guerra de Successió i els orígens i consolidació del catalanisme polític.

El fet de centrar el meu treball en la faceta econòmica i sobretot comercial és degut a que era el cor que movia l'activitat de la corona. De fet, és i era el factor que afecta més a les vides de la població d'un territori, obligant a adaptar-se al seu present de canvi constant i modificant així la seva manera de ser i actuar. Precisament és aquesta la visió més exacte per la qual es pot analitzar la identitat dels membres d'una nació. A través de les meves investigacions històriques, pretenc buscar els orígens de la manera de ser dels catalans i entendre millor qui i com som. Per tal de caracteritzar rigorosament el sistema econòmic de la Corona d'Aragó he ampliat la visió en conceptes com el Consolat de Mar, el "Llibre del Consolat de Mar", la comanda comercial o les cartes de poblament. Tots ells són exemples dels factors que canviaren i milloraren el comerç i l'economia de la corona i que segueixen un mateix fil conductor que ens pot dur a la lectura dels orígens de la nostra identitat.

Actualment el país es troba en una situació d'incertesa i de qüestionar el seu futur com a col·lectiu i societat que som. Tenim en la immediatesa temporal una decisió que serà de les més importants que la població catalana haurà pogut portar a terme en tota la

seva història. Hi ha una dita popular que diu: “No es pot caminar endavant si no es sap d'on es ve”. I és precisament a això que m'agradaria donar llum amb el meu treball. Més enllà de les meves inquietuds en aquest camp de la Història, voldria aprofundir en la nostra identitat per saber millor qui som i així poder caminar cap al futur amb pas ferm.

Objectius

- Quines van ser les expansions comercials i polítiques al Mediterrani de la Corona d'Aragó?
- Com era el sistema econòmic de la Corona d'Aragó?
- Què va ser el Consolat de Mar? Com funcionava?
- Quins productes i rutes tenia el comerç català?
- Com ens ha afectat la Història Medieval en la nostra societat?
- Fer comparació del comerç actual amb el de l'època medieval.

Hipòtesis

- La Corona d'Aragó fou el regne més important en el comerç del Mediterrani entre els segles XI-XV
- El comerç i la economia ha influït a la societat catalana i a la manera de ser dels catalans.
- El comerç va influir en el model d'estat de la Corona d'Aragó.
- El Consolat de Mar va ser una de les claus de l'èxit comercial de la Corona d'Aragó.
- El "Llibre del Consolat de Mar" va ser un referent per al dret comercial internacional.
- Els almogàvers van ajudar en l'ampliació i protecció de la influència comercial de la Corona d'Aragó.
- Catalunya pot esdevenir un territori clau per al comerç internacional.

Metodologia

Des de que em vaig plantejar fer el treball de recerca vaig idear un procés que em permetés portar la meva investigació de forma rigorosa i efectiva. Per aquest motiu tots els meus passos han seguit un procediment bàsic: planificació, acció i avaluació. Aquesta estructura de treball m'ha permès anar travessant cada una de les capes de profunditat de la informació en la direcció que més em convenia a cada cas. Tal i com especificaré més endavant, he utilitzat diversos recursos o fonts d'informació per realitzar la meva investigació, des de pàgines web d'institucions de recerca històrica fiables fins a transcripcions de documents medievals passant per llibres de divulgació històrica. Tot seguit faig un resum del que ha consistit el meu treball.

Primer de tot vaig fer una recerca ràpida per Internet i preguntant a coneguts sobre llocs on podria haver informació d'interès per el meu treball. Després de fer una consulta ràpida per Google Books als llibres “El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de nova planta” i “Ciudades y élites urbanas en el Mediterráneo medieval” vaig pensar que seria oportú fer una visita als museus d'Història de Catalunya (i la seva biblioteca) i de Barcelona, al Arxiu Històric de la Corona d'Aragó, i llegir els llibres “Història econòmica de Catalunya” de Gaspar Feliu i “La catedral del mar” d'Ildefonso Falcones. També vaig crear un document Word en el que vaig copiar un resum del període que volia investigar de la revista Sàpiens i de la web de la institució d'“Arte e Historia”.

Seguidament vaig fer-me una planificació del meu calendari d'estiu, en el que vaig distribuir el meu treball de camp en les primeres setmanes de vacances, la lectura dels llibres en els dies que estigués fora de casa de viatge i en les últimes setmanes de vacances recopilar tota la informació i redactar la part teòrica del treball entre els últims dies de l'estiu i el començament de curs. Cal dir que vaig proposar-me un calendari força flexible per poder adaptar-me a possibles canvis de rumb que la meva investigació pogués donar. El temps va donar-me la raó i en la part pràctica del treball especifico aquests canvis.

En la visita del Museu d'Història de Catalunya vaig dedicar-li dues visites de tarda de tres hores cada una en les que vaig fer fotos de les infografies i material visual de l'etapa medieval i vaig apuntar tot el que s'explicava en els panells informatius. També vaig fer dues visites a la biblioteca del museu, de tres hores la primera i de dues la segona, en les que vaig consultar els llibres “Història: Política, societat i cultura dels

països catalans” de l'Enciclopèdia catalana i “Com érem fa 700 anys” de Montserrat Rumbau.

Després vaig anar al Museu d'Història de Barcelona, però com el museu no obra fins les deu del matí vaig aprofitar per fer treball de camp pel barri gòtic de Barcelona i vaig visitar la Catedral de Barcelona i l'església de Santa Maria del Mar, tot apuntant tan l'estil de les construccions com alguns detalls dels llocs (tombes de reis, símbols gremials, etc.). Igual que al Museu d'Història de Catalunya vaig fer fotos i apuntar la informació dels panells. Al sortir del Museu em vaig dirigir de nou a la biblioteca del Museu d'Història de Catalunya i vaig fer la segona visita que he explicat, en la que ja vaig recopilar tot el que necessitava dels llibres.

Uns dies més tard vaig fer les dues estades de nou a dues del migdia a l'Arxiu Històric de la Corona d'Aragó on hi vaig consultar els següents llibres: “La Edad Media en la Corona de Aragón” de Andrés Giménez Soler, “Cartas de población y franquicia de Cataluña II” de José M. Font Rius, “Consulado del Mar” de Josep Antoni de Capmany i “Comandas comerciales barceloneses de la baja edad media” de José Mª Madurell Marmón editat pel “Colegio notarial de Barcelona”. Tal i com es veu en els títols, tots els llibres estaven en castellà degut a que a l'època en que foren escrits la llengua d'estudi oficial era el castellà. Això em va obligar a no només fer un exercici de lectura i comprensió de les parts del text sinó que per poder tenir la informació transcrita a un document de Word vaig haver d'adaptar el contingut al català, cosa que assegura que la tota la base documental del meu treball està entesa i resumida per mi mateix, sense fer cap còpia. D'aquestes fonts és d'on vaig poder treure la informació més concisa per a la part teòric i la que he fet servir per a redactar els detalls.

L'última visita que vaig realitzar va ser a les Reials Drassanes de Barcelona on només vaig poder fer un estudi del edifici ja que les exposicions que alberga no tenien informació de l'època que estic investigant.

Mentrestant, la informació que anava recopilant en les fotos (els panells informatius dels museus) i en els apunts escrits a mà vaig anar-la passant en els seus respectius documents de Word.

Al acabar tot això ja va venir el temps que estava fora de casa, fet que vaig aprofitar per llegir els dos llibres esmentats abans (“La Catedral del Mar” i “Història Econòmica de Catalunya”), subratllar el contingut que m'era d'interès i transcriure la informació al ordinador.

Un cop vaig tornar del meu temps fora de casa, ja a les últimes setmanes de vacances d'estiu, vaig imprimir tota la informació que havia obtingut i vaig dedicar una tarda a estudiar-la per tal de dominar el contingut del que hauria de tractar més endavant a l'hora d'escriure la part teòrica del treball. Un cop après vaig fer un esquema resum del que hauria de ser la part teòrica tenint en compte tots els apartats que tenia redactats de les fonts consultades. L'esquema va acabar tenint quatre cares de pàgina, i van configurar l'estructura que va tenir la part teòrica. Llavors, dedicant-hi quatre tardes de tres hores cada una, vaig redactar la part teòrica configurant-la com un resum en ordre cronològic del sistema econòmic de la Corona d'Aragó entre els segles IX i XV.

En aquell moment vaig veure que fer la comparació entre el comerç català medieval amb el actual per a les conclusions (idea que tenia en un principi) era impossible de realitzar ja que em faltaven recursos i temps, així que vaig pensar una altra opció per a les conclusions. Així és com se m'acudí que podria analitzar els efectes de la nostra Història sobre la identitat nacional catalana. Un cop la meva tutora va donar el vistiplau per al canvi va romandre com a proposta definitiva.

Ja acabada aquesta part vaig dedicar unes dues hores i mitja en escriure la introducció, que consta de la justificació del treball, els seus objectius, les hipòtesis i la metodologia mateixa, que vaig seguir escrivint fins al final de la redacció del treball. A més a més, ja vaig configurar unes primeres idees del que podrien ser les conclusions per tal de poder anar ampliant el seu contingut.

Al mateix temps vaig aconseguir contactar per recomanació de la tutora del treball Maria José Salas amb el periodista Manuel Cuyàs per aconseguir una entrevista. Escriptor i tertulià, és el redactor de les memòries de Jordi Pujol i col·labora periòdicament al programa 8aldia d'en Josep Cuní, té un gran coneixement de Catalunya i la nostra societat. És per això que vaig concertar una entrevista amb ell per tal de configurar un anàlisi de la identitat catalana i tenir una base per a fer les conclusions. Vam concertar l'entrevista i la vam realitzar a les cinc de la tarda del dia 21 d'octubre a casa seva. De l'entrevista en vaig treure una nota de veu que vaig transcriure a un document Word i que el contingut em serví per fer una definició de la identitat catalana actual per tal de poder relacionar-la amb la part teòrica del meu treball.

També vaig contactar amb el director del Museu d'Història de Catalunya per si podia fer-li una entrevista amb el propòsit de corroborar les meves conclusions. Tanmateix

ell em va respondre que no era possible ja que al haver-se dedicat tota la carrera a la organització de museus no tenia els coneixements específics necessaris per ajudar-me.

Una setmana més tard vaig aconseguir una cita amb el filòleg i professor d'institut Jordi Bilbeny, especialista en l'Època Moderna d'Espanya i el Nou Món, per recomanació de la meva tutora. Vam concertar l'entrevista per a la tarda del dia 5 de desembre a Arenys, on va estar parlant durant hora i mitja i vaig extreure'n dues gravacions de veu les quals les vaig transcriure en un document de Word. El contingut d'aquestes gravacions tracta de una sèrie d'apreciacions en el meu esborrany de les conclusions del treball i una conversa sobre el tractament del contingut històric i les seves proves, sobretot ten l'àmbit del llegat català. Aquesta entrevista va canviar el meu punt de vista de com tractar els fets històrics i és per això que vaig realitzar una sèrie de matisos a la meva part pràctica per tal de donar-li un caire més científic en lloc de narrador.

Lavors em vaig dedicar a redactar la part pràctica del treball, en la que vaig explicar tot el que havia fet per tal d'investigar l'època medieval catalana, redactar el text teòric, fer les entrevistes i transcriure-les i a desenvolupar les conclusions.

Per a redactar la part final, les conclusions, volia relacionar amb els fets històrics de la part teòrica amb la informació de les dues entrevistes. En un principi només havia de fer-ho amb l'Edat Medieval però al haver estudiat en el trimestre passat Història d'Espanya dels segles XVIII i XIX i per suggeriment de la meva tutora em va permetre implementar una base històrica més àmplia. El final d'aquesta ampliació és amb el ressorgiment dels moviments nacionalista català i federalista a principis del segle XX al nostre territori, ja que la situació política actual i de la nostra societat es tracta gairebé de la mateixa. Ambdues entrevistes em varen donar una visió diferent de la identitat catalana però resultaren ser complementàries.

A més a més la meva tutora ja m'havia recomanat que comencés a escriure una llista a mode d'esborrany de totes les idees que se m'acudissin pera les conclusions. Vaig començar a realitzar-la abans de fer les entrevistes, amb idees que anaven apareixen a la ment. És també amb aquest esborrany el que vaig fer servir per a donar contingut al guió de les entrevistes, i va ser modificat durant la seva realització, ja que m'anaven aportant informació nova. Per tant, aquest apartat del treball ha estat dut a terme amb un procés de maduració llarg, amb tots els seus raonaments pensats llargament i

sovint qüestionats. Alguns fins hi tot canviats a mesura que aprofundia en el seu desenvolupament. El document de Word on hi ha aquest esborrany està en el apartat de les Conclusions (esborrany) dels annexes del treball.

Finalment, un cop vaig tenir l'esborrany enllestit i les entrevistes fetes, vaig poder començar la redacció de les conclusions. Com que es tractava d'un apartat de dificultat alta i que havia de ser realitzat amb uns raonaments sòlids, va ser força difícil el començament. Vaig haver de fer un esquema a mà del contingut en el que dividia en tres parts el text: introducció, descripció de la identitat actual catalana i relació amb els fets històrics. Un per un, escrits segons el que tenia apuntat, vaig desenvolupar els raonaments de forma que donessin sentit al treball i a més a més responguessin les preguntes que m'havia plantejat. Al acabar la quarta pàgina, les meves conclusions varen estar finalitzades.

Part teòrica

El començament de la nació (s. VIII-IX)

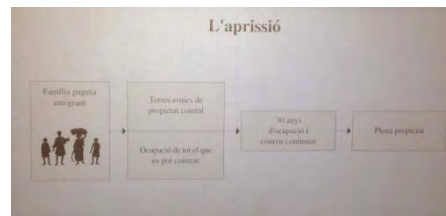
El naixement de la nació catalana va desenvolupar-se en un context de pugna per els territoris de la frontera pirinenca entre el Califat musulmà que dominava tota la península Ibèrica i el Regne Franc de Carlemany, situat al nord de la serralada.

Entre els anys 716 i 726 Catalunya és conquerida pels musulmans i més tard a l'any 732 són aturats per l'exèrcit franc a la batalla de Poitiers. D'aquesta forma van fer recular l'exèrcit musulmà fins als Pirineus. Per tal d'evitar una nova expedició dels musulmans Carlemany va organitzar la Marca Hispànica, que en principi havia d'anar des dels Pirineus fins l'Ebre, però es va haver de quedar amb només la part nord de Catalunya, el que anomenarem Catalunya Vella.

No va ser fins al 870 que Guifré el Pilós va rebre els comtats de Cerdanya i Urgell. Durant el seu mandat acumulà els comtats d'Osona, Girona, Conflent i Barcelona. A la seva mort al 897, va deixar en herència els seus comtats als fills sense la nominació del rei, iniciant així una dinastia de comptes sota el Regne Franc. Aquest dret va ser percebut del rei franc arran d'un acord en el que el rei no l'ajudaria en la defensa de les seves terres contra els sarraïns però tota la terra que aconseguís mantenir i conquerir seria donada per herència als seus descendents. Fou el primer pas cap a la independència política i en aquest punt se li atorgà a la dinastia comtal l'emblema de les quatre barres, el qual donà origen a la independència mítica-llegendària que s'escrigué més tard. Tanmateix, els comtats catalans assoliren la independència l'any 987, quan el Regne Franc va canviar de dinastia i el nou rei Hug Capet va demanar la prestació de l'homenatge. El comte català de llavors, Borrell II, s'hi va negar degut a la falta de suport que havia rebut anys abans en els atacs d'Almansor, que havien afectat Barcelona. D'aquesta forma, els comtats catalans varen deixar de ser súbdits del rei franc. En aquest moment es va fer real la independència política dels comtats catalans.

En aquest punt la situació dels comtats catalans a començaments del mil·lenni era la següent: les invasions musulmanes havien despoblat la major part de les terres de la Catalunya Vella, tota la població habitava les valls pirinenques i el territori era

un entramat de castells construïts durant els segles anteriors per tal de protegir-se dels atacats musulmans, tot i que aquests cada cop eren més febles. A més a més, la població pirinenca va assolir el seu sostre, i a partir d'aquí, per necessitat de les famílies pageses, es desfermà un corrent migratori cap al pla. Aquest canvi és degut al fet que des del segle VI la població catalana havia experimentat i experimentaria un continu creixement tot i que mantindria la seva densitat de població baixa. El fet que l'home fos un bé escàs i la terra abundant resultà favorable als pagesos, ja que tingueren unes millors condicions d'accés a la terra que els d'altres zones d'Europa.

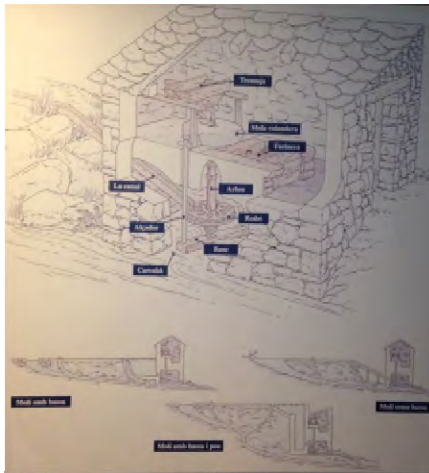
Museu d'Història de Catalunya

Des del segle IX fins a començaments del XI centenars de famílies pageses colonitzaren les zones ermes de la frontera sud dels comtats catalans. On s'hi instal·laren, i amb pocs recursos, hi construïren llogarrets i cabanes, artigaren boscos i llauraren les terres, convertint-les a través del seu treball en terreny productiu. Tot aquest dur treball tenia una recompensa, ja que al cap de trenta anys d'ocupació d'una terra, els pagesos se'n feien propietaris. Les dues formes més comunes d'obtenció de terra eren l'aprisió i l'establiment. Foren dos contractes que s'acordaven amb el comte (el qual volia incentivar la repoblació de les terres abandonades per a la seva millor defensa davant dels musulmans) i resultaren l'embrió de les cartes de poblament. És llavors que es construeix un país de camperols lliures, anomenats també aloers.

Les bases de l'economia dels comtats són les unitats productives familiars dedicats a l'agricultura i la ramaderia. Els cereals són la base de l'alimentació i dels conreus, juntament amb la vinya i alguns fruiters. La cacera i la recol·lecció al bosc són un complement a la dieta. Es produeix també una de les grans revolucions medievals, l'ús de l'energia hidràulica, la qual es desenvolupa al camp català en la construcció de molins per a la mòlta dels cereals.

La Catalunya feudal S.XI

A mitjans del segle XI, el feudalisme s'imposà com a sistema polític i acabà amb la petita propietat pagesa lliure. Amb el temps les obtencions de terra varen tendir a unificar-se en la situació de subjecció anomenat l'establiment o emfiteusi: el senyor cedia la terra indefinidament a canvi d'un conjunt d'exaccions que en general eren proporcionals al grau de subjecció i a l'extensió de les terres cedides.

Museu d'Història de Catalunya

Aquestes estructures varen permetre un fort creixement econòmic i l'expansió territorial que el seguiria. Les unitats de producció familiars varen tenir una estabilitat i una llibertat en la presa de decisions, que per molt que fossin sotmeses a unes exaccions considerables, tenien assegurada la seva continuïtat a la terra i un cop satisfetes les obligacions amb el senyor, els pertanyia l'excedent que poguessin produir i per tant estaven disposats a treballar intensament per millorar la seva sort. L'enriquiment de la classe senyorial també va ser compatible amb un cert augment del benestar del conjunt de la pagesia.

L'explotació agrària es va dividir en dues formes d'organització un cop es va consolidar el feudalisme: l'agricultura de mas i l'agricultura de poble. El mas aïllat era comú a les zones de muntanya mitjana, el conreu es reduïa a les clarianes de les parts altes i assolellades de bosc, es tractava d'una explotació a la vegada agrícola, ramadera i del bosc. En el cas de l'agricultura de poble existien dues variants, la pirinenca i la de plana. La pirinenca es situava a les altes valls pirinenques, en poblacions independents i fixes, on es concentrava en l'agricultura en detriment de l'anterior ramaderia semisalvatge. La de plana consistia en una

gestió comunal del territori, amb un aprofitament dels espais forestals i camps de conreu per mantenir el major nombre de caps de bestiar possible.

En aquest període, els molins fariners passaren a ser propietat dels amos de les terres i aquests obligaren als seus vassalls a utilitzar-los a canvi de lliurar-los part de la farina en concepte de pagament.

Aquest augment de l'activitat agrícola i la seva producció en una societat feudal (marcadament agrària) va permetre una intensificació del comerç interior, causant la creació de noves viles, mercats i fires, l'obertura de les grans rutes marítimes i per tant un augment de l'activitat marítima que no parará durant tota l'Edat Mitjana. En aquest segle ja hi havia contactes comercials amb Provença i el Llenguadoc.

Dins del camp legislatiu, els tribunals comtals es regeixen fins al segle XI per les lleis visigòtiques del "Liber Iudicorum". El sistema feudal va fer necessària l'adequació de les lleis a la nova realitat sociopolítica. Tanmateix, no va ser fins al segle XII que els juristes de la cort comtal compilaren un nou codi jurídic, els Usatges de Barcelona, les lleis del qual provenien de diferents tradicions legals que influeixen a la Catalana: el dret romà, el germànic i les costums posteriors. Les ordalies, o judicis de Déu, hi són reconegudes. La culpabilitat o innocència dels acusats podia ser demostrada a partir de proves amb foc, aigua o combats.

L'expansió Mediterrània S.XII

En el segle XII es consolidà la sobirania política de Catalunya i sorgeixen els seus símbols i el català. La senyera es farà servir des del regnat de Ramon Berenguer IV. La primera referència documental de català es troba en el jurament de fidelitat fet pels homes de Carcassona a Ramon Berenguer III de Barcelona, i la primera menció del corònim Catalània (provinent de Castlània, és a dir, terra de castllans o castells) es troba en una crònica pisana, al "Liber Maiolichinus", del 1115. De finals del segle XII són la traducció catalana del "Forum Iudicum", codi de lleis visigòtic, i les "Omilies d'Oraganyà", recull de sermons, els textos més antics que coneixem en llengua catalana.

Al llarg del segle XII es produïren un parell de fets que resulten un punt d'inflexió per a Catalunya, ja que es consolidà el país i començà un període d'expansió territorial i comercial.

El primer d'aquests fou el de la unió dinàstica amb Aragó. La mort sense descendència directa del rei d'Aragó Alfons I, el Bataller, el 1134, provocà un problema successori que es resolgué amb el nomenament del seu germà, Ramir II, rei d'Aragó, i posteriorment amb el casament de la seva filla, Peronella, l'any 1137 amb el comte Ramon Berenguer IV de Barcelona. A través d'aquesta unió dinàstica pactada, els comtats catalans i el regne d'Aragó formaren una unitat política tot i que es mantingueren les respectives integritats territorials, lleis, institucions i llengua. Aquesta unió va representar la formació d'una potència peninsular que va donar la força necessària per configurar el que seria la Corona d'Aragó del segle XV.

El segon d'aquests fets fou la conquesta de la Catalunya Nova als musulmans amb la presa de Tortosa (1148) i de Lleida (1149). La conquesta de la Catalunya Nova generà un important corrent migratori vers el sud. Nous ordres religiosos- com els cistercencs i els cartoixans- i militars- com els templers i els hospitalers- ajudaren a vertebrar els territoris conquerits. A més a més, s'inicià una política expansiva del casal barceloní cap a terres occitanes. Ben aviat els vincles polítics més enllà dels pirineus esdevingueren també culturals i Catalunya entra plenament en la cultura trobadoresca.

Per tal d'accelerar el corrent migratori cap al sud, Ramon Berenguer IV promulgà les cartes de poblament per als territoris de la Catalunya Nova, que foren el desenvolupament dels contractes de repoblació dels segles anteriors. En aquest moment és quan adquireixen tota la rellevància.

Una carta de poblament (també anomenada "carta pobla", o l'originari de "carta populationis"), fou un privilegi o concessió adscrit pel qual un sobirà o titular de senyories jurisdiccionals i àdhuc dominicals, concedia a una comunitat local o pobladors presents o futurs una localitat, generalment sense poblar o insuficientment poblada. Tenia per finalitat immediata que hi fixés residència i condicionés el territori per al cultiu. La carta de poblament fixà essencialment, les condicions de tinença del sòl i de residència en aquest, més els deures (d'índole econòmica, militar, etc.) a que es comprometien els colons amb el senyor. En aquest context, moltes cartes de poblament eren, al mateix temps, cartes de franquesa, és a dir, cartes que a més d'oferir un lloc per poblar, concedien al col·lectiu de colons determinats privilegis d'índole jurídica, política i econòmica, amb l'objectiu exprés d'incentivar aquesta empresa colonitzadora.

La concessió de cartes de poblament podia obeir a conjuntures diverses, la més corrent radicava en la vivificació de termes conquerits a remolc d'una operació militar. La idea de població pot prendre's així en un sentit ampli, que podria expressar genèricament promoció de la vida local. Aquestes s'aplicaren tant a centres urbans com a centres rurals. Totes aquestes actuacions de població, instrumentades per les cartes de poblament, generaven una relació de dependència per part de les comunitats populars receptores respecte dels seus atorgants, membres dels estaments dominants.

Les terres de la Catalunya Nova foren repoblades principalment pels ordres militars del temple (Terra Alta i també Segrià) i de l'Hospital (Montsià), flanquejats per l'actuació de nobles i cavallers.

Durant aquest segle es va desenvolupar la població de la Corona d'Aragó fortament gràcies a les activitats productives, sobretot l'agricultura. La prosperitat rural –palesa en les noves rompudes de terres, en la major parcel·lació de les explotacions agrícoles compensada per un conreu més intensiu i òptim, o en la consolidació del mas– durant cert temps va encarar-se amb èxit amb el feixuc problema de mantenir l'equilibri entre

producció i població, dins de l'habitual marc de les característiques mediterrànies – cereals, vinya, lleguminoses, oliveres, arròs...-, fins i tot pogué atendre a la introducció progressiva de conreus especialitzats com el lli, el safrà o el cànem. Els nous conreus tendiren a desplaçar els primers i a llarg termini a fer perillar l'aprovisionament d'aliments, cosa que es suplia amb les importacions, refiant-se del binomi agrari-comercial. En conseqüència, a part del corrent migratori vers al sud, també es generà un corrent migratori cap a les ciutats.

L'augment de la producció agrària del segle anterior va fer que s'intensifiquessin els intercanvis comercials de productes locals i llunyans a través de les fires i mercats. Aquests es dugueren a terme a les viles i ciutats, que durant el segle XII començaren a créixer en importància, dimensions i població, i que serien la base dels grans centres urbans i de la burgesia del proper segle XIII. És el moment del desenvolupament de la població fora muralla que origina la formació de raval o viles noves. Hi destacà el paper de Barcelona com a centre productiu i nucli del comerç marítim, gràcies al creixement de la producció artesana, a la formació d'una flota de vaixells mercants i als contractes de navegació. Les rutes marítimes en el segle arribaren fins a les relacions amb l'Imperi Bizantí.

Ja al segle X el mercat de la ciutat era a tocar del Castell Vell (actual Plaça de l'Àngel) i s'estenia per dins i fora del recinte emmurallat. En canvi, en el XII, la zona costanera i el mercat foren els principals nuclis de l'activitat econòmica. Com a apunt, cal dir que el comte tenia el dret a establir les fires i els mercats, fixar-ne el lloc i dia de celebració i donar permís per posar-hi bancs i taules.

Museu d'Història de Catalunya

Al principi, les parades del mercat eren mòbils, tot i que ja al segle XI es té notícia d'estructures permanents. De mica en mica, les parades es van anar agrupant en funció del producte que hi venien, i al segle XII els més importants eren:

- Plaça del blat. És el mercat original el qual es va fer petit i llavors els punts de venda s'ampliaren a diversos punts de venda de la ciutat. L'antic mercat, aquest, va especialitzar-se en la venda de cereals.
- Mercat del peix. El peix fresc es venia a la peixateria situada davant de Santa Maria del Mar.
- Les carnisseries. La venda de carn no es concentrava, com la del peix, en un sol indret. La carn es venia als maells: el Maell Major i el Maell de Mar, que feien d'escorxador i de carnisseria.

A més a més, a la ciutat també s'hi realitzava el comerç d'esclaus provinent del nord d'Àfrica.

El creixement econòmic i productiu esmentat, va fer que en les ciutats catalanes es desenvolupessin les corporacions d'ofici. Es tracta d'un moviment corporatiu artesanal que utilitzà el moviment associatiu paral·lel de les confraries i almoines de caràcter assistencial i religiós, però no s'hi identificà mai del tot. Les estructures corporatives prosperaren, sobretot, pel suport i el consentiment que li prestaren els poders públics i per la intervenció directa dels mercaders interessats en la innovació tecnològica dels tallers artesans i en la millora del procés productiu. L'existència d'ordenances i el nomenament de sobreposats (síndics o cònsols d'ofici) amb jurisdicció sobre tots els artesans d'una professió varen ser, en endavant, els dos pilars del sistema. Les ordenances regulaven amb bastant de detall els aspectes tècnics de la producció i la venda dels articles. Els sobreposats controlaven la qualitat del producte acabat, perseguien els fraus i, en certes ocasions, assumien la representació institucional de l'ofici. L'elaboració de les ordenances i el nomenament dels síndics depenien dels poders públics. Però, sobretot, a ambdós se'ls escapaven qüestions tant importants com les relacions laborals dins els obradors, el control i monopoli de la mà d'obra i el funcionament jeràrquic dins de l'ofici.

Una innovació tecnològica que cal esmentar és la incorporació de l'energia hidràulica per a la metal·lúrgia i en d'altres processos artesanals. Els excel·lents ferros i acers catalans permeteren millorar utilatges de tota mena, sobretot les eines del camp i les armes de guerra.

L'expansió mediterrània: S.XIII-mitjans del XIV

Introducció

Al segle XIII la Corona d'Aragó s'expandí marítima i territorialment per la conquesta i la colonització de noves terres, a la Península (acabant així la reconquesta) i en conseqüència més tard a la Mediterrània, i per a la cristianització d'una nova societat i institucions polítiques.

Per una banda les aspiracions occitanes de la Corona d'Aragó varen veure's truncades per la derrota a la Batalla de Muret (1213) de Pere el Catòlic contra l'exèrcit croat, que actuava contra l'heretgia càtara dels súbdits occitans. La mort del rei en la batalla va deixar la corona en mans del seu successor, Jaume I. Per l'altra, Jaume I conquerí les Illes Balears (1228) i el Regne de València (1238). Al 1258 Jaume I va signar el tractat de Corbeille en el que s'estipulà que el rei francès renunciava al dret dels Comtats Catalans reconeixent-los així per independents i Jaume I renunciava finalment als drets de tots els comtats del territori occità. Aquest fou el moment en que les terres del Casal de Barcelona foren legalment independents. En el regnat de Pere el Gran es va incorporar el Regne de Sicília a la corona (1262). I en el regnat de Jaume II el Just es conquerí el Regne de Sardenya (1282). Després del conflicte, la companyia de mercenaris catalans d'almogàvers es traslladà a Bizanci, on hi treballaran per al emperador. Tanmateix, un conflicte generat per l'assassinat del seu cap, Roger de Flor, va enemistar els mercenaris amb l'Imperi Bizantí i aquests conqueriren els ducats de Atenes i Neopàtria, els quals passaren sota la protecció del Casal de Barcelona.

Tal i com es va fer amb la Catalunya Nova, per als nous territoris conquerits als musulmans s'incentivà la repoblació amb cartes de poblament. A València l'empenta inicial fou de la reialesa (de Jaume I i els seus immediats successors), i després s'hi uní els ordres religiosos del Temple, Hospitalers, Calatrava i Montesa; a més, s'hi afegí l'acció de diferents nobles i cavallers, catalans i aragonesos, en els seus respectius dominis, rebuts de la corona. Aquesta empresa es plasmà també en la concessió de nombroses cartes de població per a nous nuclis cristians, buidats de la població musulmana anterior: els reials de tipus urbà, a la zona costanera, o els particulars, de fesomia més rural cap a l'interior. Però també algunes per al restabliment de comunitats sarraïnes per mitjà de capitulacions pactades, una novetat que ja s'havia insinuat a la comarca tortosina.

En aquests període, a la Catalunya Vella també s'hi reberen cartes de poblament per a localitats del seu àmbit. D'una banda, cal registrar les derivades del moviment fundacional de "viles noves", "viles reials", o viles franques o l'engrandiment d'antics centres al Rosselló i a la Cerdanya. De l'altra, les concedides pels nobles feudals del nord del país per tal d'estimular l'aglutinament de nuclis rurals dispersos en centres defensius i alhora d'aturar el corrent emigratori dels seus vassalls cap a les terres fèrtils, planures del migdia en curs de restauració.

També cal tenir en compte l'àrea de les Balears. És cert que el repoblament cristià de les illes no s'encarrilà per les lleres de Catalunya continental sinó per la via d'establiments agraris personals o familiars. Però no es pot oblidar la reorganització de Ciutat de Mallorca i, més tard, la de Menorca, per sengles cartes de franquesa.

Existiren tres tipus de cartes de població. El més senzill presentà la característica d'un "establiment agrari col·lectiu", basat en la concessió d'un terme rural a un grup de pobladors – presents o futurs –, en fixació de les condicions de possessió de les terres, tan en vista del seu usufructe com a les facultats de disposició. Aquesta relació acostumava a revestir-se d'un seguit de reserves per part del concedint – des del forn, molí i ferreria fins a les justícies, multes, i àdhuc la host i la cavalcada-. En aquestes reserves es perfilà una dependència d'una índole senyorial. Una segona modalitat en línia ascendent es podria batejar com a "cartes de franquesa per a poblar". Aquestes no descansaven essencialment en una donació de terres amb condicions de tinença i conreu, sinó més aviat en el reconeixement d'un cercle d'exempcions i seguretats a favor dels habitants – actuals o nouvinguts – d'una localitat. El propòsit era mantenir o incrementar el contingent demogràfic local mitjançant el millorament de la condició civil de la població, reducció de serveis i impostos, garanties personals, etc. Aquest tipus de carta va fer acte de presència als segles XIII i següents, sobretot a l'àmbit de la Catalunya Vella, comarques de l'Alt Urgell i el Berguedà. Finalment la modalitat més elaborada i completa de carta de població es podria qualificar "d'estatut primari de la vida jurídica local". Reflecteix, de fet, una recapitulació dels elements presents en les categories anteriors amb l'addició de nous aspectes d'índole normativa sobre les situacions considerades com a més urgents per a la pacífica convivència de la col·lectivitat veïnal (recte administració de justícia, ordre públic, administració urbana). Com s'ha pogut entreveure, dins la varietat exposada, les cartes de població aspiraven a la formació i la cohesió de comunitats veïnals estables amb objectius diversos: militars (defensa de posicions frontereres o estratègiques), econòmics

(desenvolupament agrari i mercantil, assegurament de comunicacions...), polítics (enfortiment del poder reial en la lluita antifeudal), etc. Pot dir-se que aquestes constitueixen les actes de naixement de moltes ciutats i vil·les i el germen remot de la seva vida municipal a la Baixa Edat Mitjana.

Sistema econòmic

En aquest moment la Corona d'Aragó estava formada per regions molt diferents. Una interior amb la conca del riu Ebre, un bloc muntanyós dels Pirineus, i dos de costeres essent la de la desembocadura del Ebre la plana i la resta escarpada. El seu clima també resulta diferent, i és de caire continental amb els núvols que venen del mar a l'interior i mediterrani a les costeres.

Els habitants de la Corona d'Aragó varen explotar la terra per obtenir aliments, cosa que a l'interior va prosperar, i degut a que el mar resultava una font d'aliments minoritària, els aliments de la zona costera arribaven pels rius de les regions interiors.

Agricultura i ramaderia varen ser les principals ocupacions dels aragonesos més per necessitat que per gust. Les terres no productives degut a la falta d'aigua es van dedicar a la pastura i les terres productives que estaven a prop dels rius varen dedicar-se a l'agricultura. El rec a les terres ve de la influència morisca del territori, el qual va servir per irrigar les terres de la corona menys a les pròximes a la serra del Cadí, que no va fer falta.

Com a guia de totes les comunicacions va haver l'Ebre que travessava tot el territori en les lleres del qual baixaven corrents secundaris els quals acabaven al mar al enllaçar-se amb d'altres corrents. D'aquesta manera, Saragossa, que estava enmig d'aquesta via, va agafar molta importància, i les ciutats de Barcelona i València van agafar el paper mercantil. Tant és així, que Barcelona es convertí en un gran centre comercial que posa en perill la supremacia de Gènova i Pisa en el comerç mediterrani. Era el centre de redistribució de mercaderies de luxe i també de productes agraris. Barcelona monopolitzà el comerç marítim fins al segle XV que València el rivalitzà.

La vida industrial es reduí a la fabricació de tot allò que necessitava la vida regional, tot i que la indústria de la llana i dels productes de luxe varen arribar a l'exportació. El comerç interior es realitzava per terra i era un intercanvi de primeres matèries, amb bastant activitat. Tots els ports del Pirineu foren molt transitats per comerciants que venien amb objectes manufacturats per intercanviar-los per mel, cera, llana, safrà, lli, cànem o més manufactures de matèries tèxtils. Cal mencionar de forma especial la

seda, de la que hi havia una forta producció en les conques del Ebre i el Jalón i la regió Valenciana.

Comerç

De la importància del comerç en són una bona mostra les rutes comercials catalanes. Eren una xarxa complexa de rutes que desembocaven al Mediterrani Oriental (Alexandria, Creta, Xipre, Rodes, l'Imperi Bizantí), Àfrica del Nord, la diagonal de les illes de Còrsega, Sardenya i Sicília, i la del Llenguadoc i Provença. Tampoc sense oblidar la façana peninsular (Nàpols, Ragusa i Venècia). La fortuna de Barcelona vinguda del comerç s'erigia sobre una base triangular: exportacions de plata, draps i coralls catalans; i la transacció de l'or nord-africà i les espècies i articles de luxe asiàtiques.

Es tractava d'un comerç modest, tot i que molt especulatiu, que es completava amb importacions de fins draps flamencs i amb creixents intercanvis a la menuda amb el nord d'Àfrica. El més important resultava el desenvolupament d'una forta marineria pròpia, adaptada a les exigències dels mercaders i a les necessitats militars dels sobirans, i el flux constant d'inversions, d'experiències i recursos humans posats al servei del comerç.

Tot el sistema es veié afavorit per una sèrie de fets que propiciaren la hegemonia comercial de la corona. A finals del segle XIII Catalunya era la tercera potència comercial mediterrània. Els fets foren, per ordre cronològic, el següents: la llarga guerra entre els estats venecià i genovès (1268-1297), la conquesta de Sicília (1282); la ruïna de l'artesanat de l'Egipte Mameluc, i el manteniment del comerç tèxtil amb orient a pesar de la prohibició papal del 1291 en resposta a la pèrdua de Sant Joan d'Acre, darrer reducte croat a Orient. Com els comtes reis estaven excomunicats des de la conquesta de Sicília, els mercaders catalans van poder disposar d'uns anys de quasi monopoli en el comerç oriental. Amb el suport del Consell de Cent es va atraure teixidors occitans i es van eliminar els aranzels a la importació de llana anglesa de primera qualitat. Una decisió política que també afavorí moltíssim el desenvolupament comercial de la corona fou la creació del Consolat de Mar (gremi comercial i tribunal per als assumptes mercantils), els consolats d'ultramar per a donar suport als mercaders catalans a les principals places de la Mediterrània o la prohibició de carregar sobre naus estrangeres si n'hi havia de catalanes disponibles.

Les costums i les pràctiques de navegació i del comerç marítim es varen reunir en un llibre anomenat “Llibre del Consolat de Mar”, amb diferents edicions la primera de les quals en català.

El Consolat de Mar

En les calendes del desembre del 1283, segons el paràgraf inicial del Llibre de consolat de mar valencià, es creava a València el primer consolat plenament consolidat de tota la Corona d'Aragó. Certament, com es palesa en el document transcrit, a Barcelona hi va haver el necessari precedent d'una institució originada, d'altra banda, al segle XII en ciutats italianes mediterrànies com Pisa o Gènova. Però foren uns precedents personalitzats en un sol cònsol i massa vinculats a la gestió de l'ajuntament ciutadà.

Els Consolats de Mar eren cases que eren a la vegada magatzems i hostals, amb extraterritorialitat pels residents i zones franques per les mercaderies. Sobre dels consolats hi onejava el pavelló de la Corona d'Aragó i dins hi havia una taberna, un forn, una carnisseria i/o una església. L'autoritat residia en un cònsol de nomenament reial, el qual en un principi entrava i sortia amb l'esquadra mercantil. Més tard aquesta va establir-se en cada un dels consolats, fent-se permanent en el port, així com els comerciants.

El de València el 1283 fou, com s'ha dit, el primer, però el van seguir els de Mallorca (1343), Barcelona (1347), Tortosa (1363), Girona (1385), Perpinyà (1388) i també Sant Feliu de Guíxols (1443); a més, no es pot perdre de vista, fora ja dels Països Catalans però dins del marc de la Corona d'Aragó, el de Saragossa, segurament pels vols del 1304, i el de Calataiud, potser el 1313. Institucions erigides en un principi com a tribunals en els assumptes de la mar imposaren aviat la seva jurisdicció en tots els tractes del comerç, per mar o per terra –com es desprèn d'alguns d'aquests consolats instal·lats en ciutats no costaneres-, i cada vegada més en qualsevol activitat econòmica que depengués del comerç.

Tot plet mercantil fou tingut en compte en els consolats de mar i comerç, fins i tot l'evolució dels reglaments estatutaris per a lletres de canvi i operacions bancàries, assegurances i emprèstits per a la navegació. I, consegüentment, de la primitiva ordre

judicial de València –redactada a la primeria del segle XIV- es passà a tot un desenvolupament d'una àmplia llei comercial que, no obstant això, no reeixí en una delimitació de jurisdicció ben concreta. Perquè sovint els consolats de mar ensopegaren amb els tribunals de l'almirallat –sota jurisdicció militar-, amb els funcionaris i els empleats de la Seca- fruit de les manipulacions monetàries-, amb els tribunals reials de justícia, que es convertiren en reials audiències ja formalitzades a la darrereria del segle XV.

Malgrat tot, els consolats de mar funcionaren força com a tribunals de justícia, les sentències de la qual foren dictades pels dos cònsols en estreta consulta amb els seus assessors, és a dir, dos o tres comerciants o mariners que escoltaven els assumptes presentats davant el consolat. Nogensmenys, en uns casos i altres, el judici, que només es preocupava per la “sola faci veritate atenta”, era breu, sumari i a ser possible immediat. Perquè aquests foren trets que distingien el tribunal dels consolats de qualsevol altra instància. La dinàmica mercantil afavoria un procediment expeditiu.

Tanmateix, els consolats de mar i comerç esdevingueren també un gremi mercantil, a més a més de ser un tribunal de comerç. I aquest segon vessant, que reunia un bon nombre d'influents homes de la burgesia medieval, fou tan important com el primer, ja que com a associacions mercantils, fins i tot en els llocs més allunyats, els consolats havien de preocupar-se del progrés de la classe dels comerciants, bo i assegurant els drets de les propietats adquirides dels seus membres, contribuint a la defensa de la navegació i el comerç contra la pirateria, i col·laborant amb els poders públics - municipals i reials – en tot allò que pogués significar millora per als seus fins, fins i tot si per aconseguir-ho calia fer emprèstits a la monarquia.

Per tot això, la provisió dels càrrecs dirigents dels consolats, la seva remuneració i el finançament de tota la institució foren qüestions de prou importància en la dinàmica d'aquestes instàncies. D'entrada, el cònsols foren nomenats per les assemblees municipals i controlats pel justícia del consell. Però l'autonomia i l'ampliació de funcions dels consolats exigiren un sistema de cooptació electoral subrogada, tot diferenciant el cònsol de mar del cònsol de mercaders, quan aquest últim ocupà plaça des del 1358 en el poder executiu, desplaçant el que havia estat segon cònsol de mar i amb clares expectatives d'assolir el control total, que es van complir a la darrereria del segle XV, en què el primer cònsol de mar fou també mercader.

Llibre del Consolat de Mar

El pacte concertat amb Ramón Berenguer III amb Rogeri, duc de Sicília, en 1129, per obtenir ajuda armada per a la protecció del comerç, va fer sorgir el primer text jurídic-marítim català, unes Ordinacions promulgades pel mateix comte. Aquestes ordenacions contenen breus capítols reguladors de les relacions entre el personal de les naus armades, per a la distribució de les preses.

El moment decisiu en els precedents del llibre és en el regnat de Jaume I, de 1257-58, que organitzà una incipient corporació consular i escrivint les primeres ordenances, així com a la organització d'un col·lectiu de comerciants formats en la Universitat de Prohoms de Ribera encarregats de la protecció dels interessos comercials catalans i control portuari. Aquestes ordenances, són un esbós del dret públic marítim català.

Es destaca d'aquest fet que, entre els mercaders sota aquesta jurisdicció hi havia un ampli esperit de germanor, la qual estava basada en el jurament prestat al rei i tots els prohoms d'aquesta institució.

A més a més, del regne valencià s'organitzà un sistema semblant el qual s'uní al ja existent català. Aquestes mateixes institucions varen començar en la redacció del llibre a partir de la sisena dècada del segle XIII, del qual ja s'anomenaven cònsols per a les diferents destinacions portuàries amb un destacament naval propi per a cada i "plenam iurisdictionem" sobre els navegants del país. A partir del 1279 es dibuixà un principi de corporació mercantil.

Ràpidament les ordenances del 1258 van caure en el desús degut als canvis que el comerç català patia del increment d'activitat. Per això, els prohoms del consolat van començar la primera redacció del codi del Llibre del Consolat de Mar. Aquest, va ser escrit sobre les bases que s'havien establert en el preexistent document Costums de la Mar. El punt més important que s'afegeix en el llibre és la capacitat consular de resoldre els conflictes generats en el comerç entre mercaders i homes de mar, tot i que en el text preexistent ja s'hi establia una sèrie d'ordenances que permetia solucionar els esmentats conflictes. Contínuament va ser modificada per tal d'adaptar-se a les necessitats del seu present ja que sinó mancava d'utilitat el text, i va ser així fins a la seves últimes modificacions al segle XIV, versió que ens ha arribat a la actualitat. Així, la prosperitat comercial de la Corona d'Aragó es deu molt a l'existència d'aquesta organització jurídica i mercantil que va permetre un comerç fluid i de gran magnitud per a la època.

Les bases del Llibre del Consolat de Mar resideixen en les Costums de la mar i la Ordinació judicial valencià. Resulta sens dubte el primer llibre sobre dret marítim internacional de la Història.

En el llibre es consideren totes les possibilitats que es poden donar en un cas de conflicte comercial i s'estipula què ha de fer cada una de les parts i com ha de dictar sentència del jutge.

Progressos nàutics

El desvetllament comercial i marítim de la Mediterrània esperonà la construcció naval i les tècniques de navegació. Durant el segle XIII es generalitzà l'ús de la brúixola, que esdevé cabdal per orientar els vaixells. La latitud es calculava a partir de la posició del sol o els astres mitjançant astrolabis, quadrants i ballestes. La longitud s'aproximava calculant la velocitat de la nau amb corredores de barqueta i rellotges de sorra. És també durant el segle XIII que apareix el timó de codast o timó articulat, que permet la substitució dels pesants remos de popa, que serveixen per guiar la nau, i en facilita la governabilitat.

A partir del segle XIII l'ús de material cartogràfic és habitual entre els pilots nàutics, ja que els intercanvis comercials esperonen el progrés entorn de la navegació. Durant el segle XIV es desplega a Catalunya i Mallorca una important producció cartogràfica. L'Atlas Català és fet cap a l'any 1375 pels jueus mallorquins Abraham i Jafudà Cresques, per encàrrec de l'infant Joan i és tramés al rei Carles VI de França. És un recull enciclopèdic del coneixement geogràfic de l'època. Inclou, a més, referències cosmogràfiques, zodiacals, del sistema planetari, de la influència de la Lluna, i les més diverses informacions.

Barcelona, el seu port i les Reials Drassanes

Un port a l'Edat Medieval solia ser una platja de fàcil accés, la qual era una de les millors condicions, ja que els vaixells podien varar a la sorra i descarregar i carregar productes fàcilment. No era necessària la construcció de molls. Per això, Barcelona i

les seves platges foren el lloc ideal per a ser el centre del comerç de la corona.

Museu d'Història de Catalunya

A la ciutat, d'ençà el segle XII, les activitats marítimes van en augment. La indústria naval començà aviat, i les primeres drassanes apareixen als sorrells del davant de la porta de Regomir. Les conquestes de Mallorca i València i l'expansió mediterrània esperonen la demanda de naus de comerç i de guerra. En temps de Jaume I s'inicien les infraestructures per la construcció de galeres entre el capdavall de la Rambla i els peus de Montjuïc. En temps de Pere II les obres, dirigides per Andreu Febrer prenen embranzida, i es finalitzen, amb l'esforç mancomanat de la Corona i la ciutat durant el regnat de Pere III. El complex imponent consta de vuit grans naus, o grades, paral·leles que compten amb fortificacions pròpies. En els segles següents l'obra experimentaria successives ampliacions.

Les naus que freqüentaven les aigües mediterrànies eren de poc calatge i d'escàs tonatge: algunes de vela, d'altres de rem, o també mixtes; aquestes últimes essent les galeres les preferides pel comerç i la guerra (foren el tipus de nau construïda a les Drassanes).

Desenvolupament de les ciutats

La prosperitat productiva i el creixement demogràfic esmentats anteriorment provocà el desenvolupament dels intercanvis comercials i un creixement econòmic. Les ciutats, que eren centres manufacturadors i comercials, es mostraren més que mai dinàmiques i s'afanyaren per tenir més capacitat d'autogovern. Els monarques les empararen buscant un suport ferm enfront d'una noblesa de fidelitats incertes. El creixement urbà esdevingué imparable, construccions públiques, religioses i privades en són una expressió particularment significativa. Espectaculars catedrals, esglésies, llotges i palaus s'aixecaren a Barcelona, Mallorca, Perpinyà o València. El Principat arribà al seu sostre poblacional. Catalunya tenia aleshores uns 500000 habitants. Una quarta

part de la població es concentrava en viles i ciutats de més de 1000 homes. Barcelona, amb 40000, era la més poblada. Perpinyà, Manresa, Montblanc, valls i Berga se situaren entre els 2500 i els 6000 homes. La majoria de les viles oscil·laven entre els 1000 i els 2000 homes com ara Vic, Tàrraga, Besalú, Tremp, l'Arboç o la Seu d'Urgell. Tot aquest creixement modificà l'estructura de les viles i ciutats. Les viles noves foren incloses en els murs defensius. A la vora dels flamants temples i palaus es bastiren de forma caòtica un gran nombre d'habitatges, que configuraven un entramat de carrers estrets, obscurs i laberíntics. El gruix dels edificis són habitatges dels artesans. Les ciutats disposaven de serveis públics, com fonts i clavegueram, i d'institucions d'assistència, hospitals i pies almoines. Els consells municipals reglamentaven la vida urbana, tutelats pels monarques.

Producció artesanal i indústria

L'estructura urbana dedicada a la producció artesanal estava dividida en gremis, és a dir, centres artesans d'un mateix ofici o grups d'oficis. Aquests, organitzaven i reglamentaven les jerarquies i protegien els seus treballadors i les seves famílies. Normalment, la gent que s'agrupava en el mateix gremi vivia i treballava en el mateix carrer, que portava el nom de l'ofici. Els gremis estaven sota l'advocació d'un sant patró i comptaven amb capelles pròpies en els diferents temples de la ciutat. Les cases que formaven part dels barris gremials estaven situades al llarg de carrers estrets i de traçat irregular. Eren cases mitgeres, estretes i allargades. Les úniques obertures estaven localitzades a les façanes que donaven al carrer. L'amplada poques vegades superava els cinc metres, i estava limitada per la llargària de les bigues. Els habitatges complien diverses funcions: allotjaven la família artesanal, i de vegades els aprenents, i eren, alhora, obrador i botiga. De dia, el taulell, amb els productes de venda, es col·locava al carrer. Sovint les aigües brutes, les deixalles i la brossa s'avocaven al mig del carrer. Els carrers, ombrívols i estrets, eren gairebé intransitables i, a la nit, esdevenien foscos i perillousos.

Museu d'Història de Catalunya

Els oficis més importants eren els relacionats amb els teixits de llana, i secundàriament de lli i de cotó; l'elaboració de productes de pell (sabates, bosses, guarniments per als animals, guants); i el treball del metall i les moles de molí, aprofitant la pedra de Montjuïc.

El moviment corporatiu que s'inicià al segle XII a principis del XIII ja havia adquirit uns perfils ben definits a Barcelona i Perpinyà entre algunes professions tradicionals com els assaonadors, argenters i sabaters. A València i Mallorca es desenvolupà posteriorment en un context de creixement econòmic i d'ordenació institucional i política del govern urbà. Des de les ciutats principals, el model s'estengué a molts centres secundaris com Girona, Cervera, Camprodon, Puigcerdà, Vilafranca de Conflent, Alzira, Castelló, etc., tots aquests, centres drapers o artesanals de certa importància. Amb major o menor independència dels poders públics, municipal o reial, les corporacions d'ofici catalanes destacaven pel seu caràcter voluntari i obert a l'ingrés de tots els artesans d'una mateixa professió —els quals sovint ni tan sols s'exigia la condició de mestres— i per la seva dimensió fiscal i de representació política, aquesta darrera més important a València que Barcelona o Mallorca.

En aquestes condicions, en les activitats manufactureres de les ciutats catalanes dominava el treball lliure sobre el treball corporatiu i la iniciativa de lliure empresa més que no pas el taller mediatitzat per reglaments monopolistes. A Barcelona, especialment, l'empresa industrial era en els seus inicis marcadament capitalista: grans companyies on intervenien mercaders, drapers i canvistes amb disponibilitats financeres elevades i relativament independents del control de les autoritats urbanes. A Mallorca, les primeres dècades del segle XIV mostren la superació d'un elemental cicle domèstic, tècnicament poc evolucionat i dirigit exclusivament a la satisfacció de la demanda interna. El seu desenvolupament va venir donat per la necessitat dels mercaders autòctons d'equilibrar les importacions i reexportacions amb un sistema d'exportació. A València, arrenca entre 1310 i el 1330, on en un principi destacava la iniciativa privada dels oficis artesanals.

Ja en el segle XIV, es consolidà la indústria i el comerç. La indústria produïa productes específics com el mercuri, l'antimoni, el ferro, artesanía del corall a Catalunya; al País Valencià indústria paperera i ceràmica (i una florent draperia), i el naixement de la producció de teixits. Eren productes per a l'intercanvi, que afavorien el comerç somiada pels catalans, que de vegades s'havia complementat amb l'expansió política.

Existiren tres tipus d'indústria drapera el qual com més qualitat tenia el producte més reduïda era l'exportació (imitacions franceses, després flamenques i florentines i una indústria tècnica, reglamentada i formal).

Cap a finals del segle XIV, partint de situacions i cronologies diferents, les fórmules productives s'havien homologat en totes les àrees considerades constituïdes en petites unitats de producció de tipus familiar, urbanes i rurals, amb independència professional i financera i controlades per una classe intermèdia de tintorers i paraires, aïllats o en companyies mixtes, que compraven el producte acabat en taller artesanals i l'exportaven directament o mitjançant comandes marítimes.

Rutes comercials

La ruta comercial principal de la Corona d'Aragó era la ruta de les espècies, la qual tenia unes derivacions de la que també participava aquesta.

Al segle XIII, els mercaders catalans ja participaven en el comerç en els ports d'Alexandria, els del regne de Palestina i tenia una colònia en la ciutat de Sant Joan d'Acre. Per aquesta ruta hi circulaven teixits europeus a la anada, i a la tornada les espècies provinents d'Àsia (sobretot pebre). Aquest comerç es realitzava en grans comandes cosa que la va fer molt important per al comerç català. Tant és així que el Llibre del Consolat de Mar té dedicat uns capítols per tractar els afers sobre aquesta ruta. D'aquesta forma, el rei Jaume I va acordar amb el sultà que s'instal·lés un cònsol i un consolat de mar en el port alexandrí.

L'altre gran ruta provenia de l'Altre gran centre comercial d'Orient que era l'Imperi Bizantí, sobretot la seva capital, Constantinoble. Els catalans tindran un barri especial per a ells en la ciutat a partir del 1215. Al 1268 arriba al seu punt àlgid ja que es rep la autorització d'instal·lar-hi un cònsol en la ciutat. D'anada s'hi portaven teixits, pelleteria i armes, i de tornada es portava espècies, cera i màstec.

A partir de la caiguda a mans musulmanes de Sant Joan d'Acre apareix un nou port degut a la declinació del comerç amb Alexandria: Xipre. Aquest port va substituir la funció que realitzava el port d'Alexandria.

A la Mediterrània occidental, la ruta més important resultava amb el Llenguadoc, Provença i Gènova. Barcelona exportava cereals, oli, safrà i importava teixits europeus, els quals s'exportaven a altres llocs del Mediterrani. Les pells i la llana

també van circular per aquesta ruta. Aquesta era una prolongació del comerç entre els estats de la Corona d'Aragó.

Finalment la darrera ruta important era la de Sicília i el Nord d'Àfrica, una de les més antigues de la corona. S'importava cotó i s'exportava teixits francesos, paper i oli. També resultava un punt per fer escala a les destinacions més llunyanes de les altres rutes. Era la columna vertebral del comerç de la corona, i va acabar de consolidar-se amb la conquesta de Sardenya i la mateixa Sicília pels reis aragonesos. Al Nord d'Àfrica, el port més important era Ceuta, on s'importaven esclaus i teixits i s'exportaven pells. La pau amb el regne de Tunis després de la conquesta de Mallorca i València va fer que incrementés el comerç amb els seus ports, en els quals s'exportava teixits, pelleteria, espècies, oli, vi i armes, i s'importava cera, i pells. Aquesta ruta es realitzava en comandes petites però molt nombroses, cosa que demostra que era una ruta força popular dins de la corona.

A partir dels segles XIV i en el seguit XV, les rutes comercials mb Sicília i Sardenya varen servir també per importar tot el blat que la corona necessitava, ja que aquests dos generaven excedents. D'aquesta manera la corona va resultar dependent de les collites de les dues illes per a sobreviure. Aquest cop el mètode de comerç va canviar i enlloc de utilitzar les comandes varen fer servir un seguit de relacions comercials permanents, que s'estipulaven prèviament. La resta de rutes van seguir amb les mateixes característiques que els segles anteriors.

Biblioteca MHC

Cal dir que la ruta atlàntica de la que la corona no hi participava se'n va beneficiar degut a les exportacions que realitzava a Castella, la qual s'encarregava de vendre-ho a Anglaterra i Flandes. D'aquesta manera la corona exportava dagues, arròs, ametlles i safrà i els productes importats de les altres rutes orientals els quals no s'havien quedat en terres aragoneses (espècies, sucre, cotó), i de tornada s'importaven teixits i estany.

Sense dubte, els teixits, els aliments, les espècies i el diner han estat les mercaderies principals del comerç medieval, i també del de la Corona d'Aragó.

Els teixits han estat la base de les exportacions en les rutes de la corona. En concret, el que feia Barcelona era transportar els productes francesos cap a les destinacions on es venien. Tot i això, trobem que entre els segles XIV i XV es comença a crear una indústria tèxtil nacional de draperia, de la que la corona se'n va beneficiar molt de la seva exportació. Però les importacions de llana, seda, espart i cànem resultaren ser escasses igualment. El desenvolupament d'aquesta indústria es deu al tall de subministrament de França a conseqüència de la guerra amb Pere el Gran.

Les espècies resultaven ser un conjunt de productes vinguts d'orient de caire exòtic en el que entraven el pebre, el gingebre, el sucre, el marfil i diversos colorants. A més a més, existia el terme espècies menuda, que es referia a la canyella, la nou moscada, etc. La cera fou un gran producte d'importació en la corona provinent majoritàriament de Bizanci però també de Tunísia. D'altra banda la corona era exportadora de mel.

Els aliments constitueixen el producte que va després de les espècies en importància comercial. El blat és el més transportat però també hi són presents l'arròs, el mill, la civada, els fruits secs, vedella, peix, porc, oli, vi, mel i safrà. Al segle XIII la corona és exportadora de blat però a partir del segle següent es converteix en importadora d'aquest. L'arròs, sobretot valencià, va ser objecte d'exportació, també l'oli, el vi, el safrà, el porc, els fruits secs i la mel. A més, Barcelona va constituir un gran port de comerç i distribució de salaons, que venien de atlàntic i es distribuïen pel Mediterrani.

Per al comerç el diner ha estat imprescindible en les transaccions, tan en forma de monedes, com en forma de metalls preciosos o canvis. L'últim cas és degut a la extensa varietat de monedes de valor diferent disperses per els regnes de l'Edat Medieval, cosa que entorpia el comerç. Tanmateix el diner va continuar essent essencialment material, que es transportava com una mercaderia més. Un problema

que va generar aquest va ser que nombrosos comerciants barcelonins simplement es varen limitar a l'especulació dels productes importats.

Els esclaus a la corona d'Aragó foren sempre sarraïns, provinents del sud de la península o del Nord d'Àfrica. La corona va resultar-ne exportadora ja que va mantenir un contacte permanent el qual aportava un flux constant d'aquesta mercaderia. Tot i així el preu d'aquesta va romandre prou alt per a que fos només accessible als més rics de la societat.

En la resta de mercaderies hi destaca el corall, el qual la seva producció artesanal va ser una gran font d'exportacions. Les pells varen tenir una sort semblant a la del corall, el qual va ser un producte molt típic de les rutes catalanes. El paper, sobretot produït a Xàtiva, va ser exportat a Sicília i Bizanci. Les armes i els ganivets van resultar ser també producte d'exportació a la corona, en el segle XIII predominant la producció d'armadures i en els segles següents la de ganivets, espases i ballestes, exportades sobretot a Sicília.

Tota aquesta activitat va afavorir l'aparició de les primeres tècniques i associacions mercantils: la dita (precursora del xec), el préstec combinat, els contractes de societat i comanda comercials (els quals unien un soci capitalista i un mercader gestor per a una sola operació), i les companyies familiars, de caràcter més estable.

La comanda comercial

El contracte de comanda comercial constitueix la més típica forma de manifestació capitalista mercantil de la Edat Mitjana, degut a la consideració que per a una mateixa empresa comercial s'aporta el capital i el treball per separat.

El tipus de contracte més antic que existeix és el de "societas", en el que hi ha un soci capitalista i un altre de gestor. Els beneficis i les pèrdues es divideixen per la meitat.

Un altra tipus de contracte era un en el que els dos socis aportaven solament l'activitat personal dels dos, sense una aportació de capital per part dels dos, tot i que és cert que se solia aportar una part cada un en el negoci. Aquest tipus de societat va ser el origen del contracte de companyia mercantil, el qual va florir al segle XIV a Barcelona de forma espectacular.

Tanmateix, el contracte rei en l'Edat Medieval resulta el contracte de comanda comercial. Aquests pactes resultaven del xoc entre els interessos de lucre amb les normes canòniques sobre el deute, del qual en sortien unes condicions que s'adaptaven a les prohibicions i que permetien un benefici màxim.

La comanda no és una institució específica del àmbit mercantil, sinó que també té moltes varietats, en els diferents àmbits de la vida medieval.

Dins de l'àmbit comercial, també existeixen diverses modificacions, com en l'àmbit del treball d'un esclau, la d'una nau per ser armada i navegar-la, amb el transport de les mercaderies i el diner, amb l'entrega d'un establiment per a la producció d'un producte determinat, o l'entrega d'uns diners per a ser retornats al cap d'un temps.

Totes les varietats tenen però una sèrie de punts en comú:

1. L'entrega d'un element o d'un dret a una persona fet per el qui l'entrega.
2. Un element final que és un encàrrec que ha de fer el que rep el dret.
3. L'element de confiança entre els socis.

Els elements d'una comanda comercial són:

- El comandant o capitalista
 - o Capitalista individual
 - o Societat
 - o Transmissió de l'encàrrec feta pel capitalista
- Gestor o comanditari
 - o Pluralitat del comanditari

A diferència de les comandes, que establien vincles efímers, dividien el capital i el treball i eren idònies per al comerç a la menuda. Solien durar entre quatre i cinc anys, els seus socis aportaven a la vegada capital i força de treball i concentraven un volum major de capital, per al que servia millor per als grans negocis. A més a més, les companyies també acceptaven comandes comercials dins de la mateixa companyia, rebent capital d'un inversor exterior de la companyia i així ampliaven el seu capital social per al negoci. D'aquesta forma nasqueren les grans companyies, dedicades sobretot al comerç de teixits i espècies, el tipus de negoci que més necessitava de l'acció als ports d'ultramar.

Característiques del comerç

Els corsaris infestaven el mar i totes les naus havien de ser a la vegada de comerç i de guerra; d'aquí s'ha perpetuat el nom d'armadors, de quan equipaven els vaixells amb fins mercantils. Així, els comerciants, eren a la vegada pirates.

En els ports es regia la llei de la zona franca, que consistia en que només pagaven impostos els productes que s'acabaven venent. Però com es temia un frau, si n'utilitzava la navegació de les naus durant l'estada, i si es cometia el delictes tota la mercaderia era requisada. També existia el dret a represàlies, el qual consistia en que un comerciant si li era robada una embarcació i ho denunciava al rei tenia el dret de robar una altra embarcació de la mateixa nació la qual l'hi havia pres la seva. Aquest dret també existia en el domini terrestre i es deia marca.

Moneda

La necessitat de disposar de les monedes corrents en les diferents places comercials i de convertir aquestes monedes en numerari propi va fer sorgir la figura del canvista, que aviat va ampliar la seva activitat amb el dipòsit, el gir i el crèdit. Com que el canvista concedia crèdit amb diners provinents de dipòsits a la vista, la seva activitat era tan rendible com arriscada, sobretot quan van començar a donar crèdit als monarques, que eren molt mal pagadors. Vora el crèdit bancari existia també el crèdit al consum, generalment contra penyora i interessos molt elevats, iguals o superiors al 20%, que era una especialitat dels jueus, tot i que de vegades aquests actuaven com a homes de palla de prestadors catalans.

Aragó, Catalunya i València tenien cada un la seva moneda pròpia i cada un sistema monetari diferent.

El més antic era el d'Aragó, anomenada jaquesa, igual d'antiga que el seu regne. La unitat monetària era la lliura, moneda imaginària de conte, que consistia en dotze sous, dividit en dotze diners i aquest en dotze òbols. Aquest sistema comprenia els territoris d'Aragó i Navarra, i tota la regió del Segre i Tortosa.

A Catalunya hi havia monedes carolíngies, comtals i senyorials, els quals tenien un sistema semblant al d'Aragó però amb diferents pesos i aliatges. A Catalunya, a l'inici del segle XIII s'empra el sistema monetari tradicional d'occident, amb lliures, sous i diners. Només els diners eren moneda circulant; lliures i sous són monedes de compte. L'expansió econòmica del segle XIII impulsà la necessitat d'encunyar-se de noves que superin l'escassa capacitat adquisitiva dels vells diners.

La moneda valenciana es fonamentava en sistemes anàlegs.

Fins al segle XIV no es van emetre monedes d'or. Pere IV va ser el primer en encunyar florins.

Els preus dels productes eren més barats en la Edat Medieval ja que la moneda era més difícil d'aconseguir i per tant valia més, cosa que feia que els productes tinguessin un valor menor.

Societat i institucions

Les activitats artesanals i comercials donaren el naixement a una burgesia de negoci que trobaren molt aviat vora els comptes com a consellers o prestadors; aquesta burgesia manifestà clarament la seva força a partir del segle XIII, primer amb l'impuls per la conquesta de Mallorca i més tard obtenint del rei la creació de municipis (el Consell de Cent barceloní, les paeries d'altres ciutats) i d'institucions pròpies, com el Consolat de Mar, el nomenament dels cònsols d'ultramar i el control de la moneda. Aquesta part de la societat va ser la gran beneficiària de l'expansió politico-militar a la Mediterrània, però seria erroni de veure aquesta expansió com la realització dels seus interessos econòmics.

La població urbana es dividí en tres grups segons la riquesa, activitat laboral i barri de residència: la mà major, la mà mitjana i la mà menor. La mà major la formen els ciutadans honrats (la oligarquia urbana), que controlen el govern municipal. La mà mitjana la constitueixen els mercaders i artistes, o professionals liberals. La mà menor la formen els menestrals organitzats en gremis. L'ampli món dels jornalers i peons sense ofici i dels marginats, i també de les dones resta fora de l'estructura de mans i del govern municipal.

El govern municipal ve de l'establiment dels consells de les universitats o municipis. Fixada l'estructura per Jaume I i Pere II: una assemblea de consellers amb representació de les tres mans, i un òrgan executiu format per un nombre reduït de magistrats, anomenats jurats, paers o cònsols. A Barcelona el Consell de Cent de prohoms era elegit cada any i escull entre el patriciat cinc consellers, que recaptaven impostos per al comú i per al rei, i d'acord amb el batlle, regulaven activitats d'oficis, comerç i proveïment. Tenien competències en política, justícia, sanitat, obres públiques, caritat, preus, pesos i mesures.

Institucionalment també cal remarcar que es desenvolupà a la Corona d'Aragó un estil de govern basat amb el pactisme degut a la influència dels burgesos i el comerç en la societat. La Corona d'Aragó fou una organització política constituïda com una confederació de regnes independents: el Principat de Catalunya, amb els comtats de Rosselló i Cerdanya; el Regne de València. Més tard, les conquestes pel Mediterrani afegiren més regnes a aquesta confederació. Els monarques, assistits per la cúria reial, governaven els territoris respectant-ne drets, lleis i privilegis específics. El poder reial a Catalunya s'estructurà per mitjà dels veguers, que els representaven en un districte o vegueria, i s'ocupen dels afers judicials; i els batlles, que vetllaven pel matrimoni reial en ciutats i vil·les, on exercien la jurisdicció civil i criminal.

A Catalunya es crearen les institucions cabdals de govern de Catalunya: les Corts i la Generalitat. La tendència cap a l'autoritarisme reial trobà un fre eficaç en la pràctica i la institucionalització del pacte. Per aquest principi, el govern dels monarques no podia recolzar-se en un exercici despòtic del poder, sinó en el diàleg i el consens amb els braços presents a les Corts. Nasqué a principis del segle com a derivació de la cort comtal. El rei reunia una vegada a l'any el general de Catalunya, és a dir, els prohoms dels tres braços: eclesiàstic, militar o nobiliari i reial o popular (en representació de les viles i ciutats de jurisdicció reial). La pagesia no hi tenia presència directa. Les corts eren l'expressió màxima del pacte entre els poders reial i de la terra: debatien els greuges dels braços i els braços i els impostos reials i aprovaven per consens noves lleis. Pere II, el Gran, en va instituir les atribucions, entre les quals, hi hauria establir i derogar les constitucions. A més a més, la Diputació General o Generalitat era l'òrgan encarregat de fer complir els acords entre el rei i la Cort. S'encarregà de recollir els subsidis aprovats a les Corts. Institucionalitzada en les Corts de 1359 sota el regnat de Pere III el Cerimoniós, és formada per tres diputats, als quals s'hi afegeixen tres oïdors de comptes: un per braç. Disposà d'una administració pròpia i eixamplà progressivament les seves atribucions: executava les decisions preses en la Cort General, recaptava impostos i sobretot, defensava els particulars i les institucions en els greuges.

A més a més, es desenvolupà a la corona una ciència pròpia basada en uns amplis coneixements de medicina, alquímia, astronomia i astrologia. Destaquen el metge i el alquimista, Arnau de Vilanova, Jaume d'Agramunt, el matemàtic Leví Ben Gerson i els cartògrafs mallorquins Abraham i Jafudà Crasques. Ramon Llull fou un intel·lectual

particularment versàtil i creatiu que mostra els seus coneixements en camps tant diversos com la filosofia, la ciència, la teologia o la creació literària a través d'una obra personalíssima.

La crisi i canvis de la Baixa Edat Mitjana (segles XIV-XV)

Tot i les nombroses etapes de la Pesta Negra (la primera a l'any 1333, anomenat "lo mal any primer") que a Catalunya li comportà una crisi demogràfica el país assolí al segle XV un grau de prosperitat que no recuperaria fins a finals del segle XVII. Tanmateix això va tenir una repercussió a nivell de l'economia nacional ja que la va deixar molt feble respecte anys anteriors i a la mercè d'agents externs en el temps d'aquesta crisi. A més, a partir del 1380, però sobretot del 1430, Catalunya va sofrir una sèrie de crisis polítiques i socials que portarien a una renovació econòmica i social. En el terreny social, la defensa dels privilegis dels senyors feudals, l'Església i el patriciat urbà topava amb les aspiracions dels pagesos, en especial els remences, i de les classes mitjanes i menestrals de les ciutats. El resultat seria la guerra civil d'entre 1462 i 1472: Catalunya en sortí malferida com a entitat política.

El primer esclat de la crisi se situà als anys vuitanta del segle XIV: dues males collites a tot el món mediterrani els anys 1375-1376 provocaren augments de preus, crisis de vendes i fallides bancàries. El malestar urbà trobà un exutori en l'assalt als calls el 1390, desviament d'una revolta popular contra els rics i poderosos.

Un fet polític que marcà molt la direcció de la Corona d'Aragó fou la mort del rei Martí sense descendència directa provocà un període d'incertesa política (1410-1412). Els pretendents millor situats foren Jaume d'Urgell, lloctinent general del Regne i besnét d'Alfons III, i Ferran d'Antequera, fill del rei de Castella i nét de Pere III. La pressió del papa Benet XIII i la presència bel·ligerant de l'exèrcit castellà a Aragó i València forçaren una solució de compromís: una comissió restringida nomenà successor el candidat castellà el 24 de juny de la 1412. El Compromís de Casp implicà l'entronització de la dinastia castellana dels Trastàmara a la Corona d'Aragó.

Durant aquesta etapa es produí la última expansió territorial de la Corona d'Aragó la qual va consolidar-se, que fou la conquesta de Nàpols a l'any 1442. També s'incorporaren territoris com Albània i Bòsnia però no romangueren gaire temps sota el regnat dels Trastàmara.

Tal i com s'ha comentat en la introducció de l'etapa la Pesta Negra va provocar un descens de població que causà una caiguda de producció i dels intercanvis en termes globals, però no en termes per càpita: de fet, la nova situació resultà favorable per als treballadors.

Canvis agraris

La pesta i les epidèmies posteriors van capgirar tant la producció com la situació social del camp català. La disminució de focs significà per als pagesos sobrevivents la disponibilitat de més i millor terra (les terres menys rendibles van quedar abandonades) i es van produir un augment de la productivitat. En aquestes condicions, les famílies pageses necessitaven una part menor de les collites per al seu consum i el pagament de les rendes i en podien encaminar una proporció més gran al mercat: això explica la caiguda de preus que s'observa en els primers anys i una major dedicació als conreus no cerealícoles, sobretot la vinya i el safrà.

L'atzar de les herències va afavorir a alguns pagesos, però no uns altres; alguns pagesos van poder afegir terres abandonades a les seves explotacions, de vegades fins i tot masos sencers els quals tots els seus antics habitants havien mort per culpa de la Pesta (masos rònecs), en condicions molt favorables. La nova situació va beneficiar sobretot la primera generació de pagesos, en especial els que disposaven de capital, coneixements i animals de treball per tirar endavant una explotació agrària més gran. Per tant, alhora que una millora del nivell de vida del conjunt de la pagesia, la Pesta Negra i les epidèmies successives van provocar al camp una diferenciació social creixent, perpetuada a través de l'heretatge únic. D'altra banda, la situació favorable es veuria aviat rosegada pel pes creixent dels impostos, a causa de les guerres i de la disminució del nombre d'imposables.

Aproximadament una quarta part de la pagesia catalana, els anomenats pagesos de remença o remences, només pogueren aprofitar parcialment la situació creada al camp després de la Pesta. Com la majoria dels pagesos catalans, els remences eren els emfiteutes propietaris del domini útil, és a dir que eren de fet propietaris de la terra mentre satisfessin els pagaments deguts al propietari del domini eminent, i igual que la resta dels pagesos, pogueren ampliar les seves explotacions; però a la vegada, els remences eren serfs adscrits a la terra i no la podien abandonar sense pagar la seva redempció. L'intent dels remences d'alliberar-se de la servitud va provocar greus enfrontaments al camp català a partir del 1380 i durant més d'un segle.

Les remences catalanes

La crisi demogràfica despoblà molts masos: són els masos rònecs que les famílies supervivents ocupen sense obtenir-ne la propietat. Per mantenir les rendes, els nobles espremen la pagesia delmada i imposaren la remença i altres impostos vexatoris anomenats mals usos. El malestar desembocà en revoltes: la guerra de 1462-1472 i la

segona guerra Remença (1484-1485) són les més violentes. Ferran II, les reprimeix amb crueltat la darrera, i aboleix els mals usos amb la Sentència Arbitral de Guadalupe, el 1486. Manté, però, els elements feudals bàsics i obliga els pagesos a redimir-los amb indemnitzacions. Tanmateix, sota la dinastia dels Trastàmara, fou el primer cop en la Història que un rei fallà en favor del poble i no en favor de la noblesa.

La condició dels pagesos serfs i vassalls tenia molt de depressiu per a la personalitat humana però poc miserable: la obligació d'estar lligat a una propietat si no es salda amb una quantitat pecuniària és també donada avui en dia i en persones considerades per la llei plenament lliures.

Els mals usos dels senyors contra els quals tan iradament i amb les armes a la mà van protestar els pagesos catalans no van néixer de llavors, sinó que venien de molt lluny i no s'havien queixat fins ara. Les idees del Renaixement sobre la personalitat i la major riquesa dels homes propis van ser els impulsos dels revoltats, i els ideals i finalment Ferran II els hi varen donar el triomf.

El problema debatut entre els remences i els seus senyors, els agermanats i els homònims de València i Mallorca, i els moriscs; era solament un problema de la terra, de caires diferents però d'una mateixa arrel.

El remença lluitava per la seva dignitat: es considerava una sola cosa amb el seu feu, i conservant-lo ell volia deslligar-se del vincle que el mantenia sota el seu senyor; el vassall volia la llibertat i independència de la seva terra, el que és la llibertat política; i el morisc es queixava del tracte desigual que els musulmans rebien sobre aquesta qüestió respecte els cristians. Els únics triomfants varen ser els remences que varen quedar lliures i rics; els demés es varen arruïnar i els moriscs varen ser expulsats.

Aquest fet és un dels més importants de la història de Catalunya, o almenys el que més ha influït en la seva prosperitat posterior. Catalunya va resultar ser l'única regió d'Espanya amb una classe rural lligada amb la terra, amb riquesa, i en conseqüència, lliure i culte. I el nervi de les nacions recau en la classe rural, que és la que va lligada profundament amb la seva terra, i marca el rumb de la nació a les demés classes socials.

Situació econòmica

La primera meitat del segle XIV va ser un moment de creixement important de la producció artesana en moltes ciutats i viles. La producció principal era de llarg la tèxtil; es teixia cotó, lli i cànem, i sobretot llana. La indústria llanera estava molt difosa pel territori, però a Barcelona va fer un gran salt endavant al començament del segle XIV en la producció de teixits de qualitat mitjana-alta, que va permetre substituir les anteriors importacions tant per al consum propi com per a la comercialització en els mercats internacionals. Així, al llarg de la baixa edat mitjana, el comerç exterior es va veure reforçat per una participació important de la manufactura pròpia.

L'activitat manufacturera estava ja ben assentada en el moment de la Pesta Negra; després d'aquesta, tot i que les aglomeracions urbanes van perdre més percentatge de població que no pas el camp, les oportunitats que oferia la ciutat van treure població rural, de manera que les ciutats es van recuperar ràpidament, fins al punt que la proporció de població urbana sobre el total va augmentar. S'observa un augment clar del nombre d'esclaus ocupats en les activitats artesanes, fet que demostra una certa escassetat de mà d'obra. En efecte, la producció va créixer, es van introduir nous oficis, i es va difondre l'organització i reglamentació del treball per mitjà de l'expansió dels gremis, les corporacions d'oficis: a la Barcelona del segle XIII hi havia dinou oficis organitzats; a la del segle XV, setanta-tres. Darrere el tèxtil, els principals oficis eren els dedicats al treball dels metalls, el cuir, el vidre, el corall i la plata i la construcció. La major part de la producció anava destinada al consum interior, però a més de teixits, s'exportaven armes, en especial ballestes i dagues, cuirs treballats i ornamentats i corall. Així, Catalunya, tot i no disposar de matèries primeres ni abundants ni de gran qualitat, aconseguí introduir diversos productes en el comerç a llarga distància.

La construcció ocupava també una part important de la mà d'obra urbana: a part de l'edificació corrent, el període va ser molt actiu en la construcció i reparació d'esglésies i edificis públics, que ocupaven gran nombre de paletes, picapedrers i fusters. Una cosa semblant es pot dir de la construcció naval, gran demandant de treball i de capitals, tant més perquè a partir de mitjan del segle XIV es construeixen vaixells cada cop més grans. Del paper clau de la construcció naval per a la prosperitat de l'economia catalana en són bona mostra les drassanes de Barcelona, on cap el 1420 s'hi podien construir o reparar més de trenta galeres a la vegada. Aquesta política va

permetre que al segle XV la flota catalana superés les de Marsella, Pisa o Nàpols i només fos inferior a les de Gènova i Venècia.

A pesar de la importància de l'activitat artesana, la prosperitat de l'economia catalana depenia bàsicament del comerç a llarga distància, sobretot marítim. La major part de l'activitat mercantil se centrava en la Mediterrània occidental; les naus catalanes visitaven tots els ports de la zona, en especial l'odiada però imprescindible Gènova, però les dues destinacions principals eren Barbaria i Sicília. El comerç amb els ports del Magrib resultava imprescindible per tres raons: l'abundància d'or, la insuficiència de la seva marina, que oferia bones oportunitats de noli, i el fet que la balança de pagaments resultava sempre favorable als mercaders catalans i permetia per tant compensar els dèficits amb el Pròxim Orient o amb Flandes. Sicília era la cruïlla i el punt de contacte imprescindibles per a tot el comerç mediterrani.

D'altra banda, Sicília era el gran punt d'exportació de teixits catalans i també de corall i armes, i el graner millor i més a l'abast quan les collites del Principat resultaven insuficients.

Però la base del gran comerç continuava essent el comerç amb Orient, <foment, cap i principi de tot negoci>, com l'anomenaven els consellers de Barcelona: d'ell en depenien les manufactures, el paper de redistribució a Occitània, el nord d'Àfrica i la península Ibèrica, i encara la possibilitat de mantenir un comerç actiu amb Flandes i Anglaterra. El gran moment del comerç amb Orient va ser el segle XIV. Al segle XV, tot i mantenir-se pròsper, es va veure afectat per un conjunt de canvis tant a Orient com a Occident, que desembocaren en un augment de la inseguretat i una disminució del negoci. Sobretot a partir del 1435, el nombre de viatges directes als grans ports de Beirut i Alexandria disminueix molt: els mercaders preferien fer els intercanvis en els ports més segurs de Xipre i de Rodes, encara que fos amb menys benefici. Una cosa succeïa a Occident, on el negoci de redistribució va quedar també limitat pel domini dels genovesos sobre el comerç castellà i la protecció del rei de França al port de Marsella; es perdia així també l'etapa final i més lucrativa del negoci. L'últim cop vingué de la guerra civil dels anys 1462-1472: durant la guerra desaparegueren els capitals, el vaixells i fins i tot els mercats.

Al segle XV, les dificultats a Orient es van intentar superar amb l'empenta del comerç amb els ports del nord, sobretot Bruges i Londres: s'hi comprava llana anglesa i teixits flamencs i també colorants, metalls, peix salat i fusta, a canvi d'espècies i altres

productes orientals, vins de qualitat, fruita seca, oli i, per damunt de tot, safrà. Era un comerç amb saldo clarament negatiu, però que permetia obtenir primeres matèries importants per a la manufacturera i el comerç catalans. Aquest comerç es demostra amb la troballa que es va fer del el model de vaixell anomenat coca de Mataró, que és un exvot marítim del segle XV en una ermita de la comarca del Maresme i que actualment es troba al Museu Prins Hendrik de Rotterdam. La coca de Mataró, és un model a escala d'una embarcació real i és l'única representació tridimensional fiable d'una nau mercantil de la segona meitat del segle XV. Nombrosos indicis apunten que podria haver fet entre 16 i 22 metres d'eslora i podria tenir una capacitat de càrrega d'entre 50 i 150 tones. Les formes arrodonides i l'àmplia mànega fan que resulti una nau segura, òptima per a travessies a baixa velocitat. Totes aquestes característiques de la nau indiquen que és del tipus de navegació òptima per a les travessies per l'Atlàntic.

Coca de Mataró, Museu d'Història de Catalunya

Política monetària

Les dues característiques principals de la moneda catalana a la baixa edat mitjana foren l'estabilitat de la moneda de plata i la introducció de la moneda d'or. El manteniment del contingut plata del diner va salvar Catalunya de les fortes devaluacions que van afectar les monedes de països veïns. La moneda d'or fou introduïda el 1346 amb l'encunyació de florins, còpia de la moneda florentina del mateix nom, gairebé un segle anterior; el sistema monetari català es posava així a nivell amb la resta d'Europa. Però abans de mig segle, el florí havia perdut el 25% del seu contingut en or.

El segle XVIII

La Guerra de Successió (1700-1714)

L'any 1700 l'últim monarca de la casa dels Àustria, Carles II, va morir sense descendència directa. Els candidats principals a ocupar el tron, pels seus vincles familiars, eren Felip d'Anjou, nét de Lluís XIV de França i de la princesa espanyola Maria Teresa d'Àustria, i l'arxiduc Carles d'Habsburg, fill de l'emperador d'Àustria i lligat també amb la dinastia espanyola.

El testament de Carles II designava com a successor el candidat Borbó, que va ser proclamat rei l'any 1700 amb el nom de Felip V. Aquest nomenament va provocar un conflicte greu en l'equilibri de poder entre les potències europees. L'accés de Felip V al tron espanyol enfortia el poder dels Borbó a Europa, i ràpidament la Gran Bretanya, Holanda i Portugal, contràries a aquesta situació, van donar el seu suport al candidat austríac i van entrar en guerra contra França i Espanya. D'aquesta manera, la successió al tron espanyol va esdevenir un conflicte internacional.

A Espanya, la qüestió successòria va dividir els territoris peninsulars. Castella es va mostrar fidel a Felip V, excepte una part de la gran noblesa, temerosa de perdre poder i influència davant de l'absolutisme borbònic. En canvi, a la Corona d'Aragó, especialment a València i a Catalunya, les institucions (Generalitat) representatives dels diversos sectors socials (noblesa, clero i burgesia) i les classes populars van acabar decantant-se pel candidat austríac, proclamat també rei a Viena l'any 1703.

En l'àmbit internacional, les forces d'ambdós candidats estaven molt equilibrades i els Borbó es van mostrar incapaços de derrotar els exèrcits aliats que donaven suport a Carles d'Habsburg. Però el 1711 un fet va canviar el curs dels esdeveniments: la mort de l'emperador d'Àustria, Josep I, i la successió al tron de l'arxiduc Carles. Llavors l'equilibri per l'equilibri europeu era que hi pogués haver un Habsburg al tron de dos regnes importants (Àustria i Espanya). Els britànics i els holandesos van manifestar el seu interès a acabar la guerra i reconèixer Felip V com a monarca espanyol. La pau entre els contendents es va signar amb els tractats d'Utrecht i de Rasdadt (1713-1714) però a canvi de concessions importants. Àustria es va quedar els territoris del Milanesat, Flandes, Nàpols i Sardenya, i la Gran Bretanya va rebre com a compensació Gibraltar i Menorca, juntament amb privilegis comercials a l'Amèrica espanyola.

La resistència catalana

Inicialment, Felip V va ser acollit a Catalunya sense que s'hi manifestés una hostilitat explícita i el rei va convocar les corts (1701) per jurar les lleis (constitucions) de Catalunya i aprovar mesures econòmiques favorables al país. Tanmateix, els catalans no van passar per alt que la introducció d'un Borbó podia significar la implantació d'un sistema polític tan fortament centralitzador i uniformista com el francès. D'altra banda, els comerciants i els industrials temien la competència dels productes francesos, i, a més, des de la darreria del segle XVII en determinades comarques com Osona i, sobretot, a les zones frontereres amb França, hi havia arrelat un fort sentiment antifrancès a causa dels abusos comesos per l'exèrcit francès en repetides ocasions.

Malgrat el creixement del sentiment antiborbònic, van ser, d'una banda, l'actuació nefasta del nou virrei, Fernández Velasco, que va violar reiteradament les constitucions de Catalunya i, d'una altra, la decisió de Felip V d'obligar als pagesos a allotjar les tropes i a pagar forts impostos per al manteniment de l'exèrcit, els factors que van portar les institucions del Principat, a donar suport a l'arxiduc Carles, un príncep aparentment més respectuós amb el marc confederal de la monarquia. El primer ajut als austriacistes va procedir dels anomenats vigatans, un conjunt de propietaris rurals, petits nobles i alguns burgesos barcelonins, decididament contraris als Borbó. Aquests van fer els primers contactes i l'any 1705 van signar el pacte de Gènova, que significà l'entrada de Catalunya en la guerra al costat dels austriacistes. Llavors la flota de Carles d'Àustria desembarcà tropes a València i inicià la conquesta d'aquest regne. Poc després, amb l'ajut d'un exèrcit dels vigatans, va ocupar Barcelona sense trobar-hi resistència.

Del 1705 al 1707 els exèrcits borbònics i austriacistes s'enfrontaren a la Península amb un cert equilibri de forces, però a partir de la derrota austriacista a la batalla d'Almansa (1707) les tropes de Felip V van controlar la major part del territori. Els regnes de València i d'Aragó van ser ocupats pels filipistes i només Catalunya i a les Balears hi van quedar reductes fidels a Carles d'Àustria.

Quan el 1713 es va signar el tractat d'Utrecht que posava la fi al conflicte, únicament resistien Barcelona i Cardona. Les corts, reunides a Barcelona, van decidir continuar la resistència, però dies després les darreres tropes austriacistes van abandonar Barcelona i a la darreria de juliol l'exèrcit borbònic va iniciar el

setge de la ciutat. Sota el comandament de Rafael Casanova i Antoni de Villaroel, uns 6000 combatents van defensar la capital del Principat.

L'11 de setembre del 1714 l'exèrcit borbònic va iniciar l'assalt final a Barcelona. S'hi va combatre de manera aferrissada; però, malgrat la resistència, les tropes de Felip V, deu vegades més nombroses que les dels resistents, van ocupar la ciutat. Ferit el conseller en cap Rafael de Casanova al baluard de Sant Pere, Antoni de Villaroel, com a cap militar de la plaça, assumí la responsabilitat de la rendició. Una setmana després, amb la capitulació de Cardona, tot Catalunya quedava sotmesa per la força de les armes a l'autoritat de Felip V. Només Mallorca va continuar en el camp austriacista fins al 1715.

La imposició de l'absolutisme: la Nova Planta

El triomf dels Borbó en la Guerra de Successió va significar la implantació del model absolutista monàrquic vigent a França des del segle XVII. En aquesta formula política, el monarca constituïa l'encarnació mateixa de l'Estat: li pertanyia el territori i les institucions que emanaven de la seva persona. El seu poder era pràcticament il·limitat, era font de llei, autoritat màxima del govern i cap de la justícia. Els Borbó espanyols van posar fi a les limitacions que encara actuaven sobre les prerrogatives de la corona i es van esforçar per enfortir el poder reial.

La derrota de l'11 de setembre del 1714 va encoratjar Felip V a sotmetre totalment Catalunya, així com tots els altres territoris de la Corona d'Aragó, a la seva autoritat. La tradicional monarquia hispànica dels Habsburg, fonamentada en el pactisme i en l'organització confederal dels regnes sota el seu govern, donava pas a la monarquia borbònica, els principis rectors de la qual eren l'absolutisme i el centralisme.

El mateix setembre de 1714 es van abolir totes les institucions polítiques significatives del Principat: la Generalitat, el Consell de Cent, les corts i les constitucions, i també els sistemes fiscal, monetari i militar propis. Posteriorment, el Decret de Nova Planta (1716) hi va imposar l'organització politicoadministrativa de Castella, com ja s'havia fet anteriorment als territoris de València (1707), Aragó (1711) i Mallorca (1715). D'aquesta manera, amb l'excepció de Navarra i País Basc, tot el territori de la monarquia va constituir una única estructura de caràcter uniforme. La Nova Planta va abolir les corts dels diferents regnes de la Corona d'Aragó i les van integrar en les de Castella, que, de fet, es van convertir en les

corts d'Espanya, tot i que, considerades incompatibles amb l'autoritat del monarca, només s'haurien de reunir a petició del rei i per jurar l'hereu. També es va suprimir el Consell d'Aragó, i el Consell de Castella en va assumir les funcions. Legalment aquest Consell va conservar les facultats legislatives i judicials i exercia com a Tribunal Superior de Justícia, però a la pràctica va esdevenir tan sols un òrgan de caràcter consultiu.

Els Borbó també van eliminar els antics virregnats (llevat del de Navarra i dels americans) i van crear demarcacions provincials, governades per capitans generals amb atribucions militars, administratives i judicials, perquè presidien també les Reials Audiències, imposades a tots els territoris. Als municipis es va posar fi al sistema electiu propi de les ciutats catalanes, es van suprimir les vegueries i s'establiren dotze circumscripcions territorials que s'anomenaven corregiments. Per tal de controlar les principals ciutats, es va imposar la institució castellana dels corregidors, un càrrec de nomenament reial exercit generalment per persones d'origen castellà i militars d'ofici. Els regidors dels ajuntaments eren escollits per la Reial Audiència.

Per últim, es va implantar un càrrec nou, l'únic que no era d'inspiració castellana, sinó francesa: els intendants, funcionaris que depenien directament del rei, que gaudien d'amplis poders i que tenien com a missió recaptar impostos, controlar les autoritats locals i impulsar les activitats econòmiques.

La imposició d'un nou sistema fiscal: el cadastre

Amb el decret de Nova Planta Felip V tenia plena llibertat per organitzar els impostos a la seva manera. El mateix 1714 el govern de Madrid s'apressà a apoderar-se dels impostos més rendibles que fins aleshores havien estat controlats per la Generalitat i pel Consell de Cent. També va fer seus no tan sols tots els béns del Reial Patrimoni, sinó també els de totes aquelles persones que havien donat suport a l'arxiduc.

A més, el 1716 es va imposar una nova estructura fiscal amb la introducció d'un impost general: el cadastre, una quota anual d'una quantitat important fixada pel govern central sense cap negociació prèvia. Aquesta quantitat es repartia entre els municipis, i tothom havia de pagar en funció de la seva riquesa. El cadastre era de dos tipus: el cadastre reial i el cadastre personal. El reial gravava les propietats immobiliàries i l'havien de fer efectiu tots els propietaris del país, encara que fossin

nobles o eclesiàstics. En canvi, el personal, que gravava les rendes del treball i les activitats industrials i mercantils, no el pagaven ni els nobles ni el clero. Ara bé, l'existència del cadastre no va eliminar altres impostos, com ara el de consums o el d'allotjament de tropes.

El cobrament del cadastre es va fer com a mesura de càstig i, atesa la situació d'ocupació militar, els privilegiats no van gosar oposar-s'hi. A la llarga, però, va ser més adequat i equitatiu que altres fórmules anteriors; fins hi tot es va intentar més endavant aplicar-ho a Castella (Cadastre d'Ensenada) però allí l'oposició de la noblesa ho va impedir.

Què va suposar per a Catalunya l'absolutisme Borbònic?

La repressió de la societat catalana es va iniciar el mateix dia de la derrota militar. En primer lloc, es va palesar la voluntat de castigar a tots aquells que fossin sospitosos de ser partidaris de la causa austriacista. Els sospitosos van ser desposseïts de tots els càrrecs i molts varen ser ajusticiats, empresonats o deportats. D'altra banda, es va construir una Ciutadella o fortí militar a Barcelona per controlar la ciutat, sotmesa a un tractament de territori conquerit.

Aquesta repressió es va fer extensiva al camp de la cultura i de la llengua. En aquest sentit, es va tancar la Universitat de Barcelona, juntament amb les de Lleida, Girona, Tarragona i Vic. Les raons argumentades per dur a terme aquesta mesura es basaven en la consideració que els nuclis universitaris havien esdevingut un focus de resistència antiborbònica. I l'11 de maig de 1717 es va fer públic un decret que fundava la Universitat de Cervera. L'elecció d'aquesta ciutat va respondre a la voluntat de recompensar una vila de provada fidelitat a la causa filipista al llarg de la guerra i al desig d'allunyar de Barcelona els centres es va fer públic.

La repressió cultural va afectar també la llengua catalana. El seu ús generalitzat al Principat era un fet evident, que constituïa un fet evident, que constituïa un tret significatiu de la personalitat nacional i un obstacle per dominar el país per part de les noves autoritats borbòniques. Per aquest motiu, el Consell de Castella va recomanar que els judicis, l'ensenyament i l'educació religiosa es fessin exclusivament en llengua castellana. Aquestes recomanacions es van concretar en un article del decret de Nova Planta que ordenava l'ús del castellà en els processos judicials que se celebrassin a la Reial Audiència, i en un conjunt de

documents interns en els que s'aconsellava d'introduir progressivament l'idioma castellà a Catalunya.

Orígens i consolidació del catalanisme (1833-1901).

El catalanisme va iniciar-se al segle XIX com a moviment cultural de recuperació de la llengua i de la cultura catalanes. Aquest procés va anar acompanyat d' un gran interès pel coneixement de la història , la literatura, les tradicions i el dret civil català, que es van configurar com a elements diferenciadors de la identitat catalana i van fer evident que Catalunya era un país dotat històricament d' una personalitat pròpia.

Paral·lelament, el desenvolupament econòmic i social de l'Espanya del segle XIX, amb Catalunya com a pionera del procés industrialitzador, va accentuar aquest sentit diferencial i va evidenciar una sèrie de problemes que l' Estat liberal, centralitzat i uniformista, era incapaç de resoldre. Això va provocar l'aparició d'actituds de refus, tant al centralisme polític com a la uniformització cultural. Al final del segle, el catalanisme va esdevenir un moviment polític que pretenia una reforma en profunditat de l' Estat i que es vertebrava al voltant de la consecució de l' autonomia de Catalunya. L' aparició d'aquest sentiment catalanista cal situar-la en el context europeu de la difusió del Romanticisme, de la irrupció dels nacionalismes i del reforçament del principi de les nacionalitats, que defensava el dret dels pobles a decidir el govern propi.

UNA NOVA CULTURA CATALANISTA

En la recuperació de la llengua i de la cultura catalanes, bandejades dels àmbits literaris i oficials des del 1714, hi va tenir un paper molt important la Renaixença, un moviment cultural i literari que aspirava a recuperar l'ús de la llengua i els senyals d'identitat catalans.

La persistència de La identitat catalana

Al començament del segle XIX, un segle després d'haver estat promulgat el Decret de Nova Planta, que havia derogat tota l'estructura politicoadministrativa de l'antiga Corona d'Aragó, persistia a Catalunya un refus clar del procés de centralització administrativa i de la temptativa d'imposar-hi les lleis i la llengua de Castella.

Com a resultat d'aquesta política, al començament del segle XIX el català havia desaparegut pràcticament com a llengua administrativa i de cultura. No tenia presència en les esferes de l'administració estatal, en el sistema d'ensenyament ni en la vida oficial eclesiàstica; fins i tot una bona part de les elits culturals i polítiques del Principat l'havien abandonada com a llengua d'ús públic i com a vehicle de comunicació escrita.

Malgrat aquest retrocés, el català continuava viu com a llengua de la comunicació oral entre la majoria de la població, i s'emprava com a llengua escrita en les cançons i els romanços tradicionals i en els llibres de temàtica religiosa o d'entreteniment adreçats al gran públic. Tot i el procés uniformador de l'Estat, la societat catalana mantenia no només la llengua pròpia, sinó també els seus costums i les seves tradicions, especialment la manera de viure, representada per una forma específica de l'organització familiar i de la feina, de la propietat i del desenvolupament econòmic. En definitiva, bé que els catalans del segle XIX se sentien espanyols com a súbdits de la monarquia, tenien consciència del seu particularisme dins el nou Estat liberal.

La Renaixença literària i cultural

La Renaixença fou un moviment cultural que va sorgir a la dècada del 1830 per reivindicar l'ús públic i literari de la llengua catalana. Tradicionalment, s'havia convingut que la publicació en català de l'Oda a la Pària (1833) de Bonaventura Carles Aribau, i, sobretot, les propostes de Joaquim Rubió i Ors (Poesies, 1841) de recuperar el català com a llengua literària marquen l'inici de la Renaixença. El redescobriment de la idea de pàtria i l'assimilació d'aquesta amb la llengua materna va ser l'impuls que dona origen a la Renaixença.

De tota manera, cal dir que la Renaixença va ser l'eclosió d'un llarg procés de maduració per recuperar la identitat pròpia que havia començat al segle XVIII : intel·lectuals i erudits van rastrejar les arrels de la literatura, la història, el dret i el folklore catalans. L'estudi del passat medieval, impulsat per literats com Manuel Milà i Fontanals i l'arxiver Pròsper de Bofarull, reivindica el paper dels comtes de Barcelona i la importància de la Corona d'Aragó; Víctor Balaguer, Antoni de Bofarull i Antoni Aulèstia i Pijoan paraven atenció en la història de Catalunya; juristes com Estanislau Reynals i Rabassa, Francesc Permanyer i Tuyets i Manuel Duran i Bas analitzaren el dret com a expressió de l'ànima catalana i defensaren que els usos i costums del

passat reflectien la psicologia col·lectiva d'un poble. Finalment, filòlegs, folkloristes i músics entre els quals destaca Maria Aguiló; es dedicaren a aplegar paraules, llegendes, cançons i altres manifestacions culturals com a mostra de la personalitat col·lectiva.

Els Jocs Florals, creats pels principals iniciadors de la Renaixença, van ser la institució cultural que va fer conèixer el moviment entre la gent i la que va estimular els poetes a escriure en la seva llengua. Gràcies als Jocs Florals va començar la preocupació entre els escriptors de crear un model de llengua literària, ja que la tradició s'havia estroncat feia tres segles.

LA RENAIXENÇA:

Catalunya pot aspirar encara a la independència, no a la política, puix pesa molt poc en comparació amb les demés nacions, les quals poden posar en lo plat de la balança, a més del volum de sa història, exercits de molts mils d'homes i esquadres de cents navios; però si a la literària, fins a la qual no s'estén ni se pot estendre la política de l'equilibri.

Catalunya fou per espai de dos segles la mestressa en lletres dels demés pobles; per que, doncs, no pot deixar de fer lo humiliant paper de deixeble imitadora, creant-se una literatura pròpia i a part de la castellana? Per què no pot restablir sos Jocs Florals i sa Acadèmia de Gai Saber, i tornar a sorprendre el món amb sos cants d'amor, sos sirventeses i ses aubades? Un petit esforç li bastaria per reconquistar la importància literària de què gosà en altres èpoques (...).

J. Rubio i Ors: Poesies, "Lo Gaiter del Llobregat.1841.

La Literatura de La Renaixença.

Contraris a l'ús d'una llengua medievalitzant, arcaica i carrinclona, plena de paraules incomprensibles i de formes artificioses que defensaven els iniciadors de la Renaixença literària, hi va haver uns quan es polítics liberals, que propugnaven l'ús del "català que ara es parla". Aglutinats entorn de Frederic Soler, es reunien a casa d'aquest, on celebraven els Focs Artificials, una paròdia dels jocs florals.

Frederic Soler que es va fer famós amb el pseudònim de Serafí Pitarra, va començar escrivint un teatre caricaturesc i sarcàstic parodiant el drama romàntic i la mitificació de les grans figures de la història catalana (Don Jaume el Conquistador, La botifarra de la llibertat ...). Amb el temps, però, es va anar integrant en el moviment de la Renaixença: va participar en els Jocs Florals i va acabar escrivint drames romàntics, un gènere que tant havia parodiat.

Van formar part d'aquest grup Josep Anselm Clavé, polític, poeta, dramaturg i músic, que va contribuir a l'arrelament del català entre els obrers amb el repertori de cançons que interpretaven les societats corals que va fundar. Abdó Terradas, polític federalista, dramaturg i novel·lista, va escriure la seva obra com instrument de propaganda i d'agitació: El rei Micomicó és una sàtira demolidora de la monarquia. Valentí Almirall, polític i periodista va ser el primer a formular una doctrina del fet diferencial català a Lo Catalanisme.

Per la seva banda, els Jocs Florals es van popularitzar i van esdevenir una festa cívica i una plataforma de difusió del català. Va ser gràcies a aquest certamen que al darrer terç del segle XIX van destacar uns quants literats preocupats per fixar la llengua. Jacint Verdaguer, gran poeta i prosista, va ser el recreador del català literari a partir de la llengua viva de la seva contrada natal, la Plana de Vic. Àngel Guimerà, que va començar escrivint tragèdies i drames romàntics, va plantejar a les seves millors obres diversos problemes socials. Al final del segle va renéixer el gènere novel·lístic de la ploma de Narcís Oller.

Això va ser possible perquè el català ja s'havia incorporat a les publicacions periòdiques: La Renaixença, Diari Català, revistes com La Tramuntana, La Campana de Gràcia i L'Esquella de la Torratxa van ser uns instruments de difusió de la llengua en l'espai públic.

La Renaixença literària va tenir influència a Mallorca (Tomàs Aguiló, Josep Ll. Pons i Gallarza) i a València (Teodor Llorente).

QUIN PAPER TENEN ELS SÍMBOLS EN LA CREACIÓ D'UNA IDENTITAT COL·LECTIVA?

A les societats de l'Antic Règim la identitat col·lectiva es construïa al voltant de la lleialtat al monarca, la personalitat del qual s'envoltava d'una simbologia que reforçava el seu paper com a cohesionador del seu poble. Les revolucions liberals del segle XIX van convertir els antics súbdits reials en ciutadans d'una nova nació en la qual la monarquia passava a ser un element subsidiari i, per això, es va crear una nova simbologia d'identitat col·lectiva i de cohesió al marge de la figura del monarca. Va ser llavors que els estats liberals van crear la seva simbologia identitària (banderes, himnes, iconografies, herois, exaltació del passat...). En aquesta construcció hi va tenir un paper molt important el Romanticisme, que va cercar en el passat, en determinats personatges històrics, en les llegendes i en els mites, els símbols per justificar les noves nacions com a entitats forjades col·lectivament al llarg del temps.

Catalunya no va quedar al marge d'aquest corrent i el desvetllament de la identitat nacional catalana, que es va produir al voltant de la recuperació de la llengua i la cultura catalanes amb l'impuls de la Renaixença, va anar acompanyat de la recerca d'uns signes d'identitat propis.

Aquest procés es va veure reforçat pel fet que la simbologia que va crear al seu voltant el nou Estat liberal espanyol no va reflectir ni les particularitats ni les tradicions catalanes. D'aquesta manera, a Catalunya, la Renaixença, molt imbuïda de l'esperit del Romanticisme, va cercar els orígens i les particularitats de la nació catalana en el passat medieval, en la llengua i la literatura, en el folklore i en les tradicions populars i en el dret català antic.

D'entre la simbologia que amb el temps s'ha consolidat com a definidora de la identitat catalana cal destacar l'ús i la pervivència de la llengua catalana, la bandera quadribarrada, un himne (*Els Segadors*), la festa cívica de l'Onze de Setembre, els sants patrons (sant Jordi i la Mare de Déu de Montserrat) i la sardana. La majoria d'aquests símbols van cristal·litzar com a tals durant la Renaixença.

LES QUATRE BARRES.

L'origen de les barres vermelles com a escut de Catalunya esta documentat al segle XII, però llavors era únicament l'emblema del Casal de Barcelona i el nombre de barres era indeterminat. A partir del segle XIII van quedar fixades en quatre, i Jaume I va estendre el dret d'usar-les a València i Mallorca, a més de Catalunya i Aragó. Les quatre barres van donar origen a una llegenda que es va començar a difondre al segle XVI. Segons aquesta llegenda, al segle IX l'emperador franc Lluís el Piadós va dibuixar les barres vermelles sobre l'escut del comte de Barcelona, Guifré el Pilós, amb quatre dits mullats en la sang de les ferides rebudes pel comte en una batalla contra els normands.

L'any 1859, a la celebració dels primers Jocs Florals, l'escriptor i polític romàntic Víctor Balaguer, que tenia un olfacte especial per les icones, els fets històrics i les tradicions que podien esdevenir símbols d'identitat, va escriure un abrandat poema patriòtic titulat Els quatre pals de sang. Posteriorment Jacint Verdaguer i Joan Maragall hi van tornar a insistir amb nous poemes, i alguns pintors, escultors i arquitectes modernistes van començar a utilitzar l'escut de les quatre barres com a element decoratiu.

A poc a poc l'escut i la bandera van ser adoptats i difosos pel moviment catalanista fins a esdevenir un símbol acceptat per tots els catalans.

ELS SEGADORS.

L'himne de Catalunya gira al voltant de la Guerra dels Segadors del 1640, nom que li fou donat per Víctor Balaguer. L'any 1882 Milà i Fontanals va publicar a la seva obra Romancerillo catalán una cançó popular, de tradició oral, amb el títol La guerra dels Segadors, que datava del segle XVII. Més endavant, l'any 1892, Francesc Alió la va harmonitzar amb la música d'una cançó de taverna, i darrere de cada estrofa hi va afegir la tornada "Bon cop de falç!". Aquesta versió fou harmonitzada de nou per Amadeu Vives, Lluís Millet i Enric Morera, i va esdevenir l'himne oficiós de Catalunya. El 1899 la Unió Catalanista va convocar un concurs per fer-ne més curta la lletra, i la versió guanyadora és la que ha arribat fins als nostres dies.

Durant la Segona República la Generalitat va proposar un himne menys bel·licós i se n'encarregà la lletra a Josep M. de Sagarra i la música a

Amadeu Vives. Quan la nova composició, titulada El cant del poble, va ser estrenada per l'Orfeó Català, el públic va reclamar sorollosament Els segadors, que es va confirmar definitivament com a himne nacional.

L'ONZE DE SETEMBRE.

Els fets que commemoren l'Onze de Setembre fan referència a la defensa de la ciutat de Barcelona davant les tropes de Felip V l'any 1714, durant la guerra de Successió.

Els poetes de la Renaixença van fer seus aquests fets patriòtics; l'any 1866 Jacint Verdaguer va publicar la poesia A la mort de Rafael Casanova, el 1878 Frederic Soler va donar a conèixer Al Fossar de les Moreres, on van ser enterrats molts catalans abatuts el 1714, i el 1882 Milà i Fontanals va incloure a la seva antologia la cançó popular de Bac de Roda. De Pitarra són els versos que avui hi ha escrits a la plaça propera a l'església barcelonina de Santa Maria del Mar:

*Al Fossar de les Moreres
no s'hi enterra cap traïdor.
Fins perden nos tres banderes,
serà l'urna de l'honor.*

El procés de recuperació de l'Onze de Setembre com a punt de referència del catalanisme s'inicia cap al 1901, en que un grup de joves va ser detingut per la policia per portar una ofrena floral a l'estàtua de Rafael Casanova que es trobava prop de l'Arc de Triomf. Llavors la Unió Catalanista va convocar els catalans a dur-hi una altra corona com a desgreuge i l'acte constituí un èxit. S'havia establert un nou costum patriòtic.

LA SARDANA.

La sardana té un origen força antic. Les primeres referències escrites són del segle XVI, però la forma de ballar-la no es va instituir fins a mitjan segle XIX.

Els músics de la Renaixença es van interessar per aquesta dansa, i fou Pep Ventura qui reforma la cobla introduint-hi la tenora, fet que va canviar l'estructura musical de la sardana. La nova ordenació musical va reestructurar el ball i l'actual forma sardanística va quedar instituïda el

1859 per Miquel Pardas en el seu Método para aprender a bailar sardanas largas.

La sardana es va popularitzar primer a l'Empordà i amb el temps es va estendre

per tot Catalunya.

ELS INICIS DEL CATALANISME POLÍTIC.

A Catalunya la construcció de l'Estat liberal va aixecar crítiques de diversos sectors que proposaren fórmules descentralitzadores que culminaren en plantejaments federalistes i autonomistes.

La crítica del centralisme

Les diferents constitucions del nou Estat liberal van definir Espanya com a nació única, amb les corts com a dipositaries úniques de la sobirania nacional (si de cas, compartida només amb el rei), i van apostar per un model d'organització estatal basat en la centralització política, econòmica, administrativa, jurídica i militar.

Sota el regnat d'Isabel II l'Estat liberal va haver d'enfrontar-se a les crítiques de certs sectors del progressisme català que discrepaven d'una centralització tan radical i reclamaven més atribucions per als ajuntaments i les diputacions. Els moviments populars (bullangles) que es produïren entre el 1835 i el 1843 van palesar aquest descontentament i van ser una primera mostra d'oposició al centralisme. Així, tant en la insurrecció de Barcelona del 1842 com en la de La Jamància del 1843 s'hi van formular projectes de reforma de l'Estat amb un fort contingut anticentralista, federal i popular.

Durant la Dècada Moderada (1844-1854) es va produir un augment del centralisme, acompanyat d'una política d'ordre públic molt dura que va comportar la declaració de l'Estat de guerra a Catalunya en diferents ocasions. Això va provocar que fins i tot els moderats catalans iniciessin un cert distanciament dels seus homònims espanyols, que es mostressin descontents davant l'uniformisme cultural i que reivindicessin el

particularisme català. Homes com Jaume Balmes, Joan Mañé i Flaquer i Manuel Duran i Bas van defensar la descentralització de l'Estat.

El federalisme.

Des de la de cada del 1840, en un context de lluites polítiques i socials, el federalisme es va iniciar de la ma del republicanisme, amb Abdó Terradas com a primer referent. Al 1868, amb l'aparició del Partit Republicà Democràtic Federal, les idees federals van experimentar una expansió política important. La implantació d'aquest partit va ser especialment significativa a Catalunya, sobretot en els medis urbans, va rebre el suport de la petita burgesia i va tenir una difusió important entre el proletariat industrial.

Francesc Pi i Margall, el principal teòric del federalisme, sostingué que Espanya era una nació que havia de garantir la plena participació dels ciutadans, l'exercici de les llibertats, la protecció dels drets i la igualtat jurídica. En conseqüència, defensava que l'Estat federal espanyol havia de ser el resultat de la unió voluntària dels diferents pobles o regions de la Península.

En aquesta direcció, l'any 1869 un grup de federals catalans, entre els quals hi havia Valentí Almirall i Josep Anselm Clavé, juntament amb representants dels territoris de l'antiga Corona d'Aragó (Balears, Valencia i Aragó) van signar el Pacte Federal de Tortosa. Aquest document constituïa un acord per impulsar un Estat federal espanyol que tingués en compte la realitat històrica de l'antiga Corona d'Aragó i que es fonamentés sobre el concepte de la sobirania popular.

La caracterització de com havia de ser un Estat federal es va concretar durant la proclamació de la Primera República i es va fer efectiva amb el projecte de Constitució del 1873. Però el fracàs de l'experiència republicana i la nova situació provocada per la Restauració van fer perdre influència al republicanisme i les dissidències van fragmentar el partit.

En el nou context de la Restauració el federalisme va replantejar-se la relació entre els diferents territoris que havien de constituir l'Estat federal. Josep M. Vallès i Ribot, principal referent del federalisme a Catalunya ates que Pi i Margall residia a Madrid, va

proposar la redacció d'un projecte de Constitució de l'Estat Català dins la Federació Espanyola (1883). El text dotava Catalunya d'unes corts sobiranes i d'un govern amb amplies competències i sense altres limitacions que les derivades del pacte federal.

La dimensió catalanista del nou programa no va ser compartida pel conjunt del partit federal i Pi i Margall va reformular el projecte a nivell espanyol posant l'accent en la problemàtica social, en especial la reforma agrària i les reivindicacions dels treballadors industrials. La defensa de la independència de Cuba feta per Pi i Margall va augmentar les dissensions a l'interior del partit, que va entrar en decadència a la seva mort (1901).

LES PROPOSTES FEDERALS:

Moltes vegades, i encara recentment no fa pas gaires dies, s'han aixecat a Madrid veus més o menys autoritzades que, amb un to d'acusació, han dit que Catalunya intentava proclamar la independència. En sentir això, diputats i diaris han cregut que tenien el deure de protestar tot dient que no era veritat.

(...) Des que a Catalunya ha sorgit un partit federalista fort pel nombre i fort per les intel·ligències que hi militen, des que s'ha vist que aquest partit constitueix la majoria del país, ningú ja no pot dubtar que en aquesta terra clàssica de la llibertat hi viu poderosa la idea de la independència.

La bandera dels catalans és independència de Catalunya dintre de la federació dels estats espanyols, i aquesta bandera, variant el nom de la comarca, és la de tots els federalistes espanyols. I no pot ser cap altra. S'enganyen molt els qui creuen que es pot constituir la federació venint de dalt. Només pot contractar qui té llibertat per fer-ho.

La política federal por un intransigente de tercera fila.

Article d'El Estado Catalán, 1870.

(Traduït del castellà)

Valentí Almirall i el Centre Català.

Valentí Almirall va ser una figura cabdal en la definició del catalanisme polític, del qual ha estat considerat un dels principals impulsors. Almirall, un dels dirigents federals més destacats de Catalunya, va trencar amb Pi i Margall l'any 1881 i es decidí a

impulsar una acció política específicament catalana al marge dels partits d'àmbit estatal. La seva tasca propagandística el va portar a promoure el Primer Congrés Catalanista (1880), que pretenia aplegar tendències diverses, des del federalisme republicà fins al corrent que pels volts del 1870 havia fundat la primera associació catalanista, La Jove Catalunya, al voltant de la publicació *La Renaixença*.

Almirall, ja des del *Diari Català*, explica la necessitat que el catalanisme superés la formulació literària i cultural que fins llavors havia predominat i passés a ocupar-se dels "interessos materials" del país, la qual cosa significava fer política. Aquesta idea va ser el centre del congrés catalanista, en el qual es va acordar la formació d'un partit, el Centre Català (1882), encarregat de desenvolupar un programa reivindicatiu (llengua, dret civil, divisió comarcal, proteccionisme econòmic) i de crear nuclis propagandístics del catalanisme arreu del Principat.

El Centre Català va convocar el Segon Congrés Catalanista l'any 1883, en el qual es va denunciar el caràcter sucursalista dels partits dinàstics a Catalunya i es va fer una crida als polítics catalans perquè els abandonessin i s'impliquessin en organitzacions estrictament catalanes.

VALENTÍ ALMIRALL (1841-1904)

Advocat, periodista i polític catalanista. Va iniciar la seva actuació política en les files de l'ala radical del republicanisme federal. Decebut per l'actuació dels seus coreligionaris, va trencar amb Pi i Margall per fundar un nou partit de militància exclusivament catalanista.

*L'any 1882 va impulsar el Centre Català, una entitat que pretenia la unió de tots els sectors socials catalanistes. Però el nou partit no va reeixir pel fet de ser massa catalanista per a la majoria dels republicans, massa republicà per a la majoria dels catalanistes, massa radical per als conservadors i massa conservador per als radicals. Almirall va sintetitzar el seu ideari polític al llibre *Lo catalanisme* (1886).*

El Memorial de Greuges

L'any 1885 el Centre Català va convocar un míting a la Llotja de Barcelona en que van participar organitzacions econòmiques de la burgesia (Foment de la Producció Nacional, Foment del Treball Nacional...), destacades institucions culturals (Consistori

dels Jocs Florals...) i altres entitats catalanistes. Per tal d'assolir més projecció pública es va redactar un document, el Memorial de Greuges, que va ser presentat a Alfons XII i que va constituir el primer manifest polític unitari del catalanisme.

El Memorial denunciava el centralisme i demanava el dret a impulsar la vida regional; també defensava el proteccionisme i el dret civil català davant l'amenaça governamental d'elaborar un nou codi civil únic per a tot Espanya. La mort del rei aquell mateix any limità l'eficàcia del document, però el seu impacte a Madrid va ser notable. El Memorial també va aproximar el moviment catalanista a la burgesia, que fins llavors es movia en l'àmbit dels partits dinàstics i que, en el millor dels casos, defensava fortament el proteccionisme i manifestava posicions tímidament descentralitzadores.

L'any 1886, a partir d'aquestes experiències i de l'específica reflexió doctrinal, Almirall publica *Lo catalanisme*, on establia les bases ideològiques d'un catalanisme progressista. El llibre explica la seva concepció del particularisme català, que havia de ser el motor del desenvolupament de Catalunya i de la regeneració d'Espanya. Per això calia impulsar una forta tasca d'agitació cultural, al marge de les institucions oficials, i fundar una organització política interclassista amb capacitat per intervenir en les eleccions.

L'IDEARI D'ALMIRALL

Perquè volem parlar la nostra llengua nos diuen aspres i maleducats. Perquè volem conèixer la nostra història, nos motegen d'exclusivistes i de mals espanyols, de rebecs i de pertorbadors. Si volem defensar lo nostre treball i pretenem que se'ns dongui no lo que ens pertoca sinó una petita part de lo que deuriem, nos tracten com als pobres que capten, i si no ens diuen "Déu n'hi do", se'ns treuen del davant amb un "Demana més que un català".

Si ens presentem tals quals som sense fingir lo que no ens surt del cor, si diem al pa pa i al vi vi, a la catalana, nos prenen per rústics i pretenen burlar-se de nosaltres. Això fa molts anys que dura. Abans fèiem molt cas de lo que se'ns deia i arribàvem a avergonyir-nos. Quasi no gosàvem parlar la nostra llengua, no citàvem mai les grans figures de la nostra història (...). Era que allavors no havia nascut encara lo catalanisme. Avui ja parlem i escrivim en català; avui ja sabem que la nostra llengua és tan bona com qualsevol altra per a expressar fins grans idees (...). Però encara no som allí a on anem (...).

Dema lo català serà la llengua oficial de la nostra terra catalana, dema no sols coneixerem la historia, sinó que amb los nostres fets anirem fent-ne; dema no haurem de demanar protecció per al nostre treball, puix que el protegiem nosaltres mateixos d'una manera efectiva, amb la nostra activitat sens traves, amb la nostra energia movent-se amb llibertat, amb el nostre caràcter més reflexiu que imaginatiu; demà ni ens manaran ni manarem, sinó que dintre de casa nostra nos arreglarem de la manera que ens doni la real gana; dema ens presentarem tal qual som, amb les nostres qualitats bones i dolentes, amb els nostres costums, amb les nostres lleis, amb els nostres ideals, dema viurem a casa nostra i a la nostra moda, i Catalunya, germana, no germanastra, de les demás regions espanyoles, estarà unida amb totes elles pels llaços de la sang i del carinyo, no pels de la imposició i la violència.

Article de Valentí Almirall publicat al Diari Català, 1881.

El fracàs del projecte d'Almirall

La proposta d'Almirall va mostrar-se inviable ben aviat i va anar perdent suport. D'una banda, representava un catalanisme massa republicà per atreure amplis sectors de la burgesia catalana, que se situava en l'òrbita política dels partits monàrquics. De l'altra, tenia un component social més feble que el republicanisme federal, la qual cosa en limitava les bases populars. Finalment, la forta oposició d'Almirall a l'Exposició Universal de Barcelona del 1888, en gran part promoguda per l'alcalde liberal Rius i Taulet, va contribuir al seu aïllament i al distanciament de la burgesia, que pretengué desvincular de la política dinàstica. Poc després el Centre Català va desaparèixer i la influència d'Almirall dins el moviment catalanista va anar esmorteint-se.

La Lliga de Catalunya i el Missatge a la Regent

Les discrepàncies dins el Centre Català havien menat a una escissió i a la formació de la Lliga de Catalunya (1887), que va incorporar homes com Narcís Verdaguer i Callís, Lluís Domènech i Montaner, Josep Puig i Cadafalch i Enric Prat de la Riba, al costat d'altres que procedien de la Renaixença, com Àngel Guimerà. La nova organització tenia un caràcter més conservador que el projecte d'Almirall, amb la qual cosa va sintonitzar millor amb una burgesia, cada cop més descontenta amb la política dinàstica.

El nou grup va fer seves les reivindicacions de l'oficialitat de la llengua catalana, la defensa del dret civil català, el proteccionisme i l'execució d'una política exclusivament catalanista. Una de les seves primeres iniciatives va ser el Missatge a la Reina Regent (1888), adreçat a Maria Cristina, en el qual demanava autonomia per a Catalunya. L'any següent la Lliga de Catalunya va promoure una campanya en defensa del dret català i contra el projecte de reforma del Codi Civil que s'estava discutint a les corts de Madrid. Finalment, el govern va accedir a canviar la redacció del Codi Civil i aquest fet fou presentat com "la primera victòria del catalanisme".

EL MISSATGE A LA REINA REGENT

Desitgem que la nació catalana torni a posseir les seves corts generals lliures i independents, obertes pel cap de l'Estat o pel seu lloctinent (...). Corts en les quals es votin els pressupostos de Catalunya i la quantitat amb que ha de contribuir el nostre país a les despeses generals d'Espanya. Que sigui Catalunya senyora del govern interior de casa seva, assenyalant ella mateixa el contingent de l'exèrcit per al Principat, no quintant-se els seus fills ni fent-se a Catalunya lleves forçoses, sinó proveint-se de soldats voluntaris a sou (...).

Que la llengua catalana sigui la llengua oficial a Catalunya per a totes les manifestacions de la vida d'aquest poble. Que l'ensenyament a Catalunya es doni en llengua catalana. Que siguin catalans els Tribunals de justícia i totes les causes i litigis es facin dins del territori català. Que els càrrecs de la nació catalana els nomenin els catalans mateixos, procurant que recaiguin en catalans els càrrecs polítics, els judicials, els administratius i els d'ensenyament.

Missatge a la Reina Regent, 1888.

EL CATALANISME CONSERVADOR

Al costat d'un catalanisme que procedia del republicanisme federal i tenia un caràcter progressista, van anar consolidant-se altres opcions dins d'un moviment que des dels seus orígens havia expressat una diversitat de formulacions. Va ser a la dècada del 1890 que van emergir amb força les tendències del catalanisme conservador, malgrat que abans ja havien tingut manifestacions importants.

EL catalanisme tradicionalista

Durant la implantació de l'Estat liberal una bona part del clero català s'havia arreglerat amb el carlisme i havia adoptat posicions integristes i antiliberals. Al llarg de la Restauració, i després que la Santa Seu hagués fet públic el seu suport a Alfons XII, una part del clero va abandonar aquests plantejaments per cercar un espai dins el liberalisme més conservador. En aquest trànsit hi va tenir un paper important el vigatanisme, un moviment cultural i intel·lectual impulsat en gran manera pels membres de les institucions eclesiàstiques de la ciutat de Vic.

L'apropament del clero català al catalanisme conservador va estar liderat per clergues com Jaume Collell i el bisbe Josep Morgades, en un intent de cristianitzar un moviment que havia començat des de posicions laiques. Aquest grup va dotar-se d'un òrgan de premsa, el setmanari *La Veu del Montserrat*, i entre les seves iniciatives cal destacar les campanyes a favor de la celebració del mil·lenari de Montserrat (1881) i la restauració del monestir de Ripoll (1893), com també l'exigència que els bisbes fossin catalans.

La tradició vigatana va entroncar amb Josep Torras i Bages, bisbe de Vic, que va defensar un catalanisme d'arrels cristianes. L'any 1892 va publicar *La tradició catalana*, on defensava que l'esperit de Catalunya reposa en la família, la propietat i la religió, refusava tot plantejament de canvi social, presentava una Edat Mitjana idealitzada com a model de valors que calia aplicar al present i defensava una estratègia regionalista allunyada de l'acció política. En conseqüència, el clero, per tal de regenerar la societat catalana, havia de ser protagonista principal en la tasca de cristianització d'un model social degradat per la industrialització.

La formació de La Unió Catalanista

La campanya contra el projecte de Codi Civil va mostrar la necessitat d'organitzar més i millor el moviment catalanista i la Lliga de Catalunya va proposar la fundació d'una nova entitat que coordinés tots els grups catalanistes comarcals. Així, l'any 1891 es va constituir la Unió Catalanista amb l'objectiu que fos una federació de tots els grups, centres, associacions, ateneus i publicacions i que propagués les idees regionalistes i portés a terme la realització d'un programa comú per a tots els grups catalanistes.

La Unió va tenir un suport important a la Catalunya rural, la qual cosa entroncava amb la voluntat de donar més participació a les organitzacions comarcals i de sostreure-les de l'hegemonia barcelonina que fins aquell moment havia tingut el catalanisme. Propietaris mitjans, però també comerciants, professionals liberals i intel·lectuals en formaven la base social. La seva militància directa era escassa, però la seva estructura, fonamentada sobre la federació d'entitats, proporcionava una gran amplitud geogràfica que afavoria la difusió de les seves iniciatives.

La nova organització va tenir un paper important en el desvetllament de la consciència catalanista i va significar el triomf de les tesis que posaven l'èmfasi en l'obtenció d'un ampli autogovern per a Catalunya, més enllà de l'organització descentralitzada de l'Estat. El seu punt més feble fou la tensió entre els sectors contraris a la participació en la vida política i els que defensaven la necessitat de convertir la Unió en una organització política que es presentés a les eleccions.

EL CATALANISME D'ARREL CRISTIANA

El regionalisme no és un sistema: qui ho pensi s'enganya. El regionalisme no ha eixit del cap dels homes, naix de les mateixes entranyes de la societat, no ha tingut un autor legal; el mateix Washington, fundador de la Unió Nord-americana, no féu més que harmonitzar i segellar el que la naturalesa de les coses li presentava; no fou Washington, sinó Déu, qui formà aquells pobles, quan amb sa inefable i inescrutable providència enviava en aquelles regions corrués de gent ja diversa entre si i que fins encara, per raó dels llocs en que s'establia, augmentava en diversitat per les necessitats desiguals que contreia.

El regionalisme liberal, és a dir, aquell que vingués de dalt, que imposés el poder central, no fóra tal regionalisme: la Revolució no pot crear directament la regió. La Revolució violenta o la dissolució social, Déu sap que vindrà, desfaran la unitat violenta i excessiva; mes les regions reapareixen, no en virtut de la Revolució, sinó de la Llei natural de la societat.

J. TORRAS i BAGES: La tradició catalana, 1892.

Les Bases de Manresa

Un dels primers actes de la Unió va ser la celebració a Manresa (1892) d'una assemblea de delegats amb l'objectiu d'aprovar un programa polític que va rebre el nom de Bases per a la Constitució Regional Catalana. Aquest document, conegut com a *Bases de Manresa*, recollia els principis del catalanisme polític i posava l'èmfasi en el paper que Catalunya havia de tenir en la vida política espanyola.

Les Bases estaven estructurades en disset articles i definien un poder regional que reposava en la plena sobirania de Catalunya. Les competències de l'Estat central quedaven força limitades, i s'hi atorgaven competències absolutes al poder català en matèria legislativa, educació, justícia, ordre públic, encunyació de moneda, etc. S'hi proclamava l'oficialitat de la llengua catalana, que els càrrecs públics a Catalunya només fossin exercits per catalans i s'hi declarava voluntari el servei militar. El seu caràcter arcaïtzant es palesa en la defensa del restabliment d'antigues institucions, com l'audiència reial i les corts, que haurien de ser elegides per sufragi corporatiu, i la vinculació de Catalunya amb Espanya per mitja d'un pacte d'aquestes institucions amb la Corona.

LES BASES DE MANRESA

Sobre el poder central:

- 1. Vindran a càrrec del poder central: a) les relacions internacionals; b) l'exèrcit de mar i terra (...); c) les relacions econòmiques d'Espanya amb els altres països (...); d) la construcció i conservació de carreteres, ferrocarrils, canals o ports (...); e) la resolució de totes les qüestions internacionals (...).*

El poder central s'organitzarà sota el concepte de la separació de les funcions legislativa, executiva i judicial. El poder legislatiu central radicarà en el rei o cap d'Estat i en una assemblea composta de representants de les regions (...).

Sobre el poder regional:

- 3. La llengua catalana serà l'única que, amb caràcter oficial, podrà usar-se a Catalunya i en les relacions d'aquesta regió amb el poder central.*
- 4. Sols els catalans, ja ho siguin de naixença, ja per virtut de naturalització, podran desempenyar a Catalunya càrrecs públics (...).*

6. Catalunya serà l'única sobirana de son govern interior. Per tant, dictarà lliurement ses lleis orgàniques; cuidarà de sa legislació civil, penal, mercantil, administrativa i processal; de l'establiment i percepció d'impostos; de l'encunyació de moneda, i tindrà totes les demás atribucions inherents a la sobirania que no corresponguin al poder central.

Bases per a la Constitució Regional Catalana, Manresa, 1892.

LA FORMACIÓ DE LA LLIGA REGIONALISTA

La crisi del 98 va propiciar el salt del catalanisme cap a l'actuació política amb la creació de la Lliga Regionalista (1901), un partit que va aconseguir èxits electorals i va dominar la vida política catalana fins a l'any 1931.

L'impacte del 98 a Catalunya

El desastre del 1898 va tenir un abast econòmic i militar, però a Catalunya va comportar també canvis polítics que van significar la irrupció del catalanisme en la vida política. La pèrdua de les darreres colònies de l'imperi espanyol va comportar el desprestigi dels partits dinàstics i va posar de manifest la seva ineficàcia per dur a terme una veritable regeneració de la política espanyola tal com demanaven molts sectors socials del país. Aquesta incapacitat va afavorir les aspiracions polítiques del catalanisme, que tenia uns líders consolidats, havia elaborat un cos doctrinari amb entitat i havia aconseguit una notable mobilització social.

Amb aquest teló de fons, la conjuntura del 98 va afavorir la consolidació d'una nova generació d'intel·lectuals i activistes que defensaven un nou programa polític i la creació d'un partit que es presentés a les eleccions com a estratègia per accedir a l'autonomia. A més, la seva actitud crítica vers la manera de fer política dels partits dinàstics els legitimava per criticar la corrupció electoral i reclamar reformes polítiques i socials.

La candidatura dels quatre presidents

L'any 1899, davant el fracàs del projecte regeneracionista del govern Silvela-Polavieja i després de la protesta ciutadana coneguda com a Tancament de Caixes, els dirigents de les corporacions econòmiques i ciutadanes de Barcelona, que actuaven com a portaveus polítics de la burgesia industrial, van optar per crear un grup polític: la Unió Regionalista. A la junta directiva hi havia els industrials més actius dels darrers anys de protestes, alguns dirigents del Tancament de Caixes i representants de la burgesia agrària. El seu programa incloïa referències regionalistes explícites i demanava una autonomia política i administrativa per a Catalunya.

Paral·lelament a aquesta iniciativa, el grup que publicava el diari *La Veu de Catalunya* va abandonar la Unió Catalanista i va fundar el Centre Nacional Català (1900). Estava format per joves professionals (Enric Prat de la Riba, Francesc Cambó, Jaume Carner, Lluís Duran i Ventosa...) que eren clarament favorables a la intervenció del catalanisme en la política per la via electoral.

L'abril del 1901, a la ciutat de Barcelona, la Unió Regionalista i el Centre Nacional van arribar a l'acord de presentar una candidatura unitària a les eleccions convocades per al mes de maig. Aquest acord responia a la confluència d'interessos dels dos grups, perquè el primer tenia una base social ben nodrida d'industrials i comerciants, però no disposava d'un projecte polític definit ni de dirigents amb experiència, mentre que el segon tenia un programa polític possibilista i dirigents experts, però necessitava suports socials clars.

Aquesta iniciativa es va conèixer com la "candidatura dels quatre presidents", atès que estava encapçalada per l'industrial Albert Rusiñol (expresident del Foment del Treball Nacional), el doctor Bartomeu Robert (expresident de la Societat d'Amics del País), l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner (expresident de l'Ateneu Barcelonès) i el comerciant Sebastià Torres (president de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial). Malgrat els intents governamentals per mantenir la força electoral dels partits dinàstics, la candidatura catalanista va imposar-se a Barcelona i va aconseguir l'elecció com a diputats dels quatre regionalistes.

LES LLIÇONS DEL 98

Meditin fonamentalment les causes de la pèrdua de Cuba i vegin després si estan disposats que semblant història es reproduxeixi en relació a Catalunya o si volen evitar el conflicte donant satisfacció a les aspiracions dels catalans. En les qüestions d'aquesta mena hi ha una hora, que és l'hora de l'autonomia. No oblidí el Govern que es troba ara, amb relació al moviment nacionalista de Catalunya, en una situació semblant a la del govern del 1878 respecte de Cuba: guardi's de sacrificar a un interès polític del moment el compliment de les seves promeses descentralitzadores si no vol ésser responsable d'una altra catàstrofe.

Els catalans no són separatistes ni ho seran mentre Catalunya es trobi bé dintre Espanya, mentre hi trobi bon govern i recta administració, mentre pugui desenrotllar-se sense traves que l'agarrotingui, sense recels i desconfiances que l'ofenguin, sense inspeccions i tuteles que la humiliïn.

E. PRAT DE LA RIBA: Lliçó d'història, 7899.

La fundació de la Lliga Regionalista

L'èxit electoral de la candidatura unitària va afavorir la fusió dels dos grups en una nova entitat política: la Lliga Regionalista, un partit que va fer del diari *La Veu de Catalunya* el seu òrgan de difusió principal i que va consolidar la força electoral del catalanisme. A les eleccions municipals del mateix any la Lliga va obtenir onze regidors a l'ajuntament de Barcelona; els republicans, també onze, i els dinàstics, quatre. Les victòries del 1901 van marcar una fita dins el corrupte sistema electoral de la Restauració, perquè fou el primer cop que candidatures "no dinàstiques" guanyaren a Barcelona.

A partir d'aquell moment el joc polític a Catalunya ja no passaria per conservadors i liberals, sinó que l'hegemonia electoral es disputaria entre republicans i catalanistes, que esdevingueren les opcions polítiques majoritàries. A més, la Lliga fou la primera formació política moderna de l'Estat espanyol, perquè no solament va provocar el trencament del monopoli de les classes benestants que tenien els partits dinàstics, sinó que va dotar-se d'una organització eficaç (afiliats, centres polítics, secretaria electoral, publicacions ...).

Inicialment, la Lliga va tenir influència entre els industrials comerciants i professionals de Barcelona. Però, gràcies a la seva expansió cap a la resta de Catalunya, sobretot a les comarques centrals i orientals, va esdevenir també un partit força dominant entre els propietaris agraris. El seu programa polític fou capaç d'aplegar la majoria dels sectors benestants dels països disposats a lluitar contra el corrupte i ineficaz sistema centralista de la Restauració i a favor d'un reformisme polític per atorgar l'autonomia a Catalunya.

ENRIC PRAT DE LA RIBA (1870-1917)

Advocat català que va esdevenir un dels grans teòrics i polítics del catalanisme. Va exposar la seva doctrina política a La nacionalitat catalana (1906), on defensava el component nacional del catalanisme. De jove va ingressar a la Unió Catalanista, però se'n va separar per dirigir La Veu de Catalunya (1899). A partir del 1906 va esdevenir el líder indiscutible de la Lliga Regionalista, va ser president de la Diputació de Barcelona (1907) i també de la Mancomunitat de Catalunya des de la seva creació (1914) fins a la seva mort, l'any 1917.

LA PARTICIPACIÓ ELECTORAL

Ciudadans de Barcelona: Avui no hi ha cap més mitja legal d'intervenir en el Govern del país que les eleccions. El país davalla de pressa al desgavell i a la misèria. Hi ha qui atia els odis de classe, hi ha qui projecta revisions aranzelàries, hi ha qui fomenta el nostre malestar moral i econòmic, dones, anem a les eleccions!

Anem a enviar gent a les corts, que, remonent-ho tot i sense doblegar-se a ningú, facin entendre als governants, per alts que siguin, que aquesta ciutat de Barcelona no vol viure en perpetu estat de setge, sinó que vol llibertat per créixer, que no vol veure's carregada de tributs i d'investigacions; que, si paga, vol manar en el seu i no vol traves i corrupció, ni que quan reclama li tanquin a la presó, com a lladres i facinerosos, els honorables representants dels gremis. Volem que la gent honrada vagi a les urnes electorals i s'acabi la farsa colossal i l'escàndol de les actes en blanc en mans dels cacics (...).

Som ja a cents els ciutadans que anirem a les urnes a intervenir les meses, som ja a cents que volem demostrar que Barcelona és massa gran per ser joguina dels cacics. (...) A les urnes, o no tindrem dret a queixar-nos!

Proclama de la Lliga Regionalista, 1901.

Part Pràctica

Començament i planificació del Treball de Recerca

Fitxa 1: Tria del tema del Treball de Recerca

En el plantejament del meu Treball de Recerca em van donar una fitxa en la que havia d'escriure les meves dades d'alumne i explicar per ordre les meves tres preferències en propostes per a fer el treball. De cada proposta havia de redactar una oració amb el tema de què tractava, l'enfocament que volia donar-li en un principi i l'àrea en que es desenvoluparia. Deixo en els annexes el JPJ amb la meva fitxa complimentada.

La primera proposta que preferia era la següent: Investigar i descobrir les causes de l'èxit del sistema comercial de la Corona d'Aragó entre els segles XII i XVII, dins de l'àrea d'Humanitats i enfocant-la de manera que trobés les causes des de un punt de vista històric per tal de poder utilitzar aquesta informació per aplicar-ho en l'actualitat en la identitat del sentiment nacional català i els catalans.

La segona proposta fou aquesta: Desenvolupar un projecte basat en donar veu pública a l'opinió de la gent gran sobre l'actualitat a la vegada que és informada i introduïda a les novetats polítiques, econòmiques socials i tecnològiques, dins de l'àrea de les Ciències Socials i enfocant-la de manera que es tractés d'un treball de camp amb molta organització en la que es col·labora amb entitats d'agrupacions de gent gran i que serveix per fer un intercanvi generacional en el que es pretén integrar més en la vida pública a un grup social que és sovint ignorat (sobre aquest projecte ja en tinc experiència doncs el vaig iniciar l'any passat).

La tercera proposta fou: Investigar i descobrir les causes dels continus conflictes entre les diverses tribus iberes en l'època de la República Romana, dins de l'àrea d'Humanitats i enfocant-la de manera que sigui més acadèmica i històrica en el que es pretén utilitzar la informació trobada i conclusions preses per a aplicar-les en l'actualitat.

Primera reunió amb la tutora i Fitxa 2: comencem/aterrem el Treball de Recerca

Al juny del 2014, després de l'acabament del curs de primer de Batxillerat, vam tenir la primera reunió amb el tutor del Treball de Recerca on ens van fer una presentació de com és aquest tipus de projecte i quin és el seu procediment. Llavors ens varen donar una la Fitxa 2 en la que havíem de tenir decidida la proposta que volíem tirar endavant i redactar les motivacions per les quals la volíem fer, els objectius, la metodologia, el

títol provisional, les hipòtesis, el calendari d'actuacions o pla de treball i un índex provisional del treball. Degut a la naturalesa del meu treball només podia especificar fins al penúltim punt de la fitxa, i la resta les vaig escriure tal i com em demanaven. Deixo en els annexes aquesta fitxa i ara explico el contingut que vaig introduir-hi.

Les meves motivacions per a fer aquest treball eren i són la passió per a la Història, el meu interès en descobrir els detalls de la meua identitat com a català, el fet que la Corona d'Aragó fou en el seu moment el regne més important del Mediterrani Occidental, la oportunitat per fer la retrospectiva a l'actualitat sobre els orígens de la nostra identitat que podia donar respostes a com enfrontar el futur de Catalunya i el fet que l'economia i el comerç són dos factors claus del funcionament d'un país i donen molt de coneixement per a entendre l'actualitat.

Els objectius que em vaig plantejar en la fitxa foren els següents: Quines van ser les expansions comercial i polítiques al Mediterrani a la Corona d'Aragó? Com funcionava el Consolat de Mar? Quins productes i rutes tenia el comerç català? Com ens ha afectat la Història Medieval a la nostra identitat? Analitzar el per què de com som amb la informació buscada.

La metodologia amb la qual em vaig decidir de fer el treball va ser una llista que defineixo en les oracions següents. Buscar informació als museus corresponents i on es guarden els documents necessaris. Entrevistar a entesos sobre la Història Medieval. Llegir llibres que parlin del que investigo. Fer resums dels documents que interessin. D'aquesta forma amb una planificació prèvia obtindria la informació de forma científica i podria analitzar-la i després processar-la i fer les decisions respectives després.

El títol provisional que vaig deixar al meu treball fou "El cor a casa i la vida front el mar: repercussions de la Història Econòmica Medieval de la Corona d'Aragó en la identitat catalana".

Com a hipòtesis em vaig plantejar aquest conjunt que fan referència als objectius que havia plantejat abans: La Corona d'Aragó fou el regne més important en el comerç del Mediterrani entre els segles XI-XV, el comerç i la economia ha influït a la societat catalana i a la manera de ser dels catalans, el comerç va influir en el model d'estat de la Corona d'Aragó, el Consolat de Mar va ser una de les claus de l'èxit comercial de la Corona d'Aragó, el "Llibre del Consolat de Mar" va ser un referent per al dret comercial

internacional, tenim una singularitat cultural i identitària que ens defineix com a poble d'una forma diferent.

Investigació i recerca històrica

Introducció teòrica

Abans de fer cap moviment en el camp de la investigació a cegues, vaig voler fer una recerca prèvia on-line per tal de familiaritzar-me amb els diferents temes generals de la meua investigació i veure per quins conceptes caldria investigar més a fons per tal de tenir un treball amb una base molt sòlida. És per això que aquesta recerca on-line la vaig dirigir a dos pàgines webs de dues institucions històriques reconegudes que publiquen informació a les seves respectives webs: la revista "Sàpiens" i l'organització "Arte e Historia", la primera una entitat privada i la segona forma part de la Comunitat Autònoma d'Aragó. Els documents de Word extrets del text de cada article estan en els annexes del treball, tal i com es poden trobar a la web.

En la web de la revista "Sàpiens" vaig trobar un article titulat "Població i activitats econòmiques en la Corona d'Aragó (segles XIII i XIV)" en el que es parlava de la població de la Corona d'Aragó que va duplicar-se del 1348 fins al 1350 amb un quadre de la població de cada regne, les causes d'aquest increment i les ciutats amb més població; també explicava l'etapa de prosperitat agrària a causa d'una sèrie de factors interns, la dependència de la població sobre el preu del blat que era l'aliment bàsic de la població i la producció de safrà per a exportar-lo als mercats exteriors; després analitzava la producció artesanal que estava estructurada en gremis, el seu creixement degut a la seva capacitat d'exportació i els seus aspectes més importants i el seu eix de treball aprenent-oficial-mestre; i finalment en el àmbit del comerç destacava la seva base en l'exportació de les manufactures, les tres fases que va experimentar i les diferents rutes per les quals la corona comerciava (llevant, mediterrani-occidental, Anglaterra i Països Baixos i barbaria), el paper del Consolat de Mar en el comerç i el contracte més utilitzat en la època (comanda comercial).

A la segona pàgina web, la de "Arte e Historia" vaig trobar un conjunt d'articles relacionats sota un mateix tema, el de la Corona d'Aragó. El primer es titula "Comercio interno de productos alimenticios", en el que es parla de la producció d'aliments en les diferents zones del regne d'Aragó, de la producció agrícola, ramadera i pescaire de la corona. El segon es titula "Sistema mercantil", que parla del comerç que es realitzava internament de cada sector, el paper de les ciutats en el comerç i les diferents

embarcacions utilitzades. El tercer article es titula "Producción minera" i parla de les diferències de recursos entre els regnes de la corona i la varietat de productes que s'obtenien d'aquesta indústria. El quart article es titula "Producción artesanal" i parla de les tipologies de producció artesanal depenen de la seva utilitat (amb explicació dels diferents productes).

Finalment vaig realitzar una consulta ràpida per Google Books als llibres "El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de nova planta" i "Ciudades y élites urbanas en el Mediterráneo medieval" per tal de tenir les primeres impressions del que podia trobar en la recerca exhaustiva.

Planificació i llistat de llocs on investigar

Un cop em vaig familiaritzar amb el vocabulari, els conceptes i les dates de l'època en que havia de fer la recerca vaig fer una llista de llocs que sabia que podria trobar informació i un esquema sobre els temes que hauria d'investigar a fons.

Així mateix, per una banda, després de consultar per Google la llista de llocs i llibres que havia pensat i d'haver apuntat els suggeriments de la meva tutora i la meva família la llista va quedar així: llibre de Casa del llibre "Història Econòmica de Catalunya", el Museu de Història de Catalunya, el Museu Marítim a l'edifici de les Reials Drassanes de Barcelona, el Museu de Història de Barcelona i l'Arxiu Històric de la Corona d'Aragó.

Per altra banda, l'esquema elaborat sobre els conceptes a ampliar va encabir el Consolat de Mar, la Companyia mercenària dels almogàvers, el Llibre del Consolat de Mar i les rutes comercials de la corona.

Havent recollit aquesta informació vaig fer-me una planificació del meu calendari d'estiu, en el que vaig distribuir el meu treball de camp en les primeres setmanes de vacances, la lectura dels llibres en els dies que estigués fora de casa de viatge i en les últimes setmanes de vacances recopilar tota la informació i redactar la part teòrica del treball entre els últims dies de l'estiu i el començament de curs. Cal dir que vaig proposar-me un calendari força flexible per poder adaptar-me a possibles canvis de rumb que la meva investigació pogués donar. El temps va donar-me la raó i en la part pràctica del treball específic aquests canvis.

Visita Museu de Història de Catalunya i la seva biblioteca

El primer moviment per a la meua investigació que vaig fer va ser la visita al Museu de Història de Catalunya. Vaig entrar a l'edifici a la una del migdia i fins les tres de la tarda vaig buscar en la biblioteca del museu llibres que tinguessin informació relacionada amb la Corona d'Aragó en l'època medieval. Després de fer un cop d'ull a les estanteries, la bibliotecària em va recomanar dos llibres que són els que finalment vaig treure informació, "Història: Política, societat i cultura dels països catalans" de l'Enciclopèdia catalana i "Com érem fa 700 anys" de Montserrat Rumbau. Del segon llibre en vaig extreure una sèrie de punts que defineixen la singularitat del territori català en l'època medieval respecte la resta de pobles de la Península Ibèrica. Aquesta llista em serviria en un futur per redactar les conclusions. El text transcrit es troba en els annexes. Del primer llibre vaig poder aconseguir extreure sis temes que surten explicats detalladament en tretze pàgines. Aquests temes són els titulats "El desenvolupament de les activitats productives" (explicació del sistema productiu de la Corona d'Aragó amb la seva situació naval i activitat nàutica), "Els Consolats de Mar i Comerç" (explicació del sistema comercial de la corona i evolució del comerç al llarg dels segles estudiats), "El treball agrícola i la vida a pagès" (explicació de les explotacions agràries i el sistema agrícola de la corona), "Estructures corporatives i organització del treball urbà" (explicació de les organitzacions de producció artesana i manufacturera), "Les cartes de poblament" (explicació dels documents o contractes donaven als pagesos uns privilegis per tal d'incentivar el repoblament de territoris desocupats). Vaig començar a transcriure tota aquesta informació per de poder-la utilitzar per a la part teòrica però a les tres que tancaven em vaig quedar per a la meitat. La transcripció final de tota aquesta informació es troba classificada dins de l'apartat de la Biblioteca del Museu de Història de Catalunya dels annexes del treball.

Llavors vaig entrar al recinte expositiu i vaig fer el recorregut de tota la part de l'època medieval, fent fotos dels panells informatius i dels esquemes i mapes que sortien al llarg de l'exposició, des del començament de la nació catalana en el segle IX fins al començament de l'Edat Moderna amb el descobriment d'Amèrica. Vaig fer fotos dels panells informatius titulats "De la muntanya al pla", "Una terra de treball i duresa", "Un territori feréstec", "Molins feiners", "Molins i fargues", "Els usatges", "La consolidació d'un país", "La unió dinàstica amb Aragó", "Catalunya i el català", "Les ciutats i el comerç", "L'expansió de la Corona d'Aragó", "Conquesta i repoblació de la Catalunya Nova", "Segles XIII al XVI. La Mar Nostra", "La Coca de Mataró", "Progressos nàutics", "Reials Drassanes de Barcelona", "Escoles cartogràfiques", "L'hegemonia catalana a la

Mediterrània", "L'aventura mediterrània", "Els mercats catalans", "El pacte, fonament de govern", "Organització de la Corona d'Aragó", "Cases d'artesans", "Les corts", "La Generalitat", "El Compromís de Casp", "L'eclosió de les ciutats", "Les ciutats catalanes", "Organitzant la vida pública", "Mà major, mà mitjana i mà menor", "El govern de les ciutats", "Científics, metges, filòsofs, músics", "Els gremis", "La revolució remença" i "Monedes". Tots aquests títols corresponen als que parlen de l'economia de la corona i l'evolució de la seva societat amb alguns que corresponen al sistema polític d'aleshores. Tot això tal i com havia planificat vaig transcriure-ho en un document de Word durant l'agost ordenat per ordre i es pot trobar en aquest treball en el apartat del Museu de Història de Catalunya dels annexes.

Passeig per el barri gòtic i visita Santa Maria del Mar i Catedral de Barcelona

El dia en què em tocava fer la visita al Museu de Història de Barcelona vaig arribar abans de què obrissin les portes, és per això que vaig decidir aprofitar el temps donant un cop d'ull a les restes medievals que quedaven pel carrer del barri gòtic i del Born. Primer de tot em vaig dirigir a la Catedral de Barcelona, que acabaven d'obrir, i vaig passar per les naus, el claustre i vaig baixar a la cripta on hi ha les restes de Santa Eulàlia. Després vaig travessar el barri gòtic en direcció el Born mentre em fixava en l'arquitectura dels edificis, que conserven l'estil gòtic i vaig analitzar l'estructura dels carrers i les característiques de l'entramat urbà. Un cop vaig arribar al Born, vaig entrar a l'església de Santa Maria del Mar, on vaig analitzar totes les seves característiques del gòtic català i el rastre que a societat medieval del barri havia deixat en el edifici. Especialment vaig tenir cura en localitzar en el meu treball de camp les tombes de reis, els símbols gremials, el nom dels carrers, el material de les parets.

Visita Museu de Història de Barcelona i segona a la Biblioteca del Museu de Història de Catalunya

Un cop vaig tornar a l'entrada del museu aquest ja estava obert, així que vaig començar la visita. Durant tot el matí vaig visitar les sales de l'època medieval del museu per tal de fer fotografies a les imatges que et mostraven, un mapa de les rutes comercials que la corona mantenia pel Mediterrani i els panells amb informació que complien el mateix criteri que havia exercit en el Museu de Història de Catalunya. En aquest cas els títols dels panells del museu dels quals vaig obtenir informació són: "Les Corts Catalanes", "L'expansió mediterrània", "El comerç i les rutes", "Els consolats", "Els jueus i els oficis" i "Els mercats de la ciutat". Igual que amb els panells

del Museu de Història de Catalunya vaig fer la transcripció d'aquests al mes d'agost i els vaig passar a un document de Word que es pot trobar en el apartat del Museu de Història de Barcelona dels annexes del treball. Tota aquesta informació després m'hauria de servir per a fer el text de la part teòrica.

Segona visita a la Biblioteca del Museu de Història de Catalunya

De nou, després de la visita en el museu, em vaig dirigir a la Biblioteca del Museu de Història de Catalunya per tal d'acabar la feina que em quedava de la primera visita. Vaig transcriure l'altra meitat de les pàgines esmentades en el punt anterior de la biblioteca que foren els que tenen per títol "El treball agrícola i la vida a pagès" i "Estructures corporatives i organització del treball urbà", i el que fa referència a les cartes de poblament, vaig fer fotos a les pàgines i vaig transcriure-les al document Word al agost, després de les transcripcions esmentades anteriorment.

Primera visita al Arxiu Històric de la Corona d'Aragó

A la setmana següent vaig anar al Arxiu Històric de la Corona d'Aragó on vaig haver d'acreditar-me com a visitant, deixar els meus efectes personals en una guixeta, entrar solament amb el portàtil, un paper i un llapis. Un cop a dins, em van assignar una taula i a partir d'aquell moment tenia de les nou del matí que obrien fins a dos quarts de tres que tancaven la sala per consultar ells llibres o documents que necessités.

En el primer vaig poder consultar els llibres "La Edad Media en la Corona de Aragón" de Giménez i "Cartas de población y franquicia de Cataluña II" de Jose M. Font Rius. Del primer llibre en vaig poder extreure informació sobre les remences catalanes, les diferències en l'explotació del territori en els regnes de la corona, les comunicacions i transports, la indústria i comerç i la moneda de l'època. Del segon llibre en vaig poder treure informació sobre les cartes de poblament, en forma de definició i característiques generals.

Cal dir que els llibres estaven escrits en castellà, cosa que em va obligar a fer primer una lectura de tots els punts de l'índex per decidir quins llegir, llegir totes les pàgines que els comprenien, localitzar les línies que necessitava i llavors transcriure-les en un document de Word a la vegada que feia la traducció al català. Això va fer que tingués que entendre tot el que sortís en el llibre, estudiar de forma indirecta el que apuntava, escriure ja la informació mig redactada (cosa que farà que la part teòrica tingui trossos que no difereixin gaire amb la redacció de la transcripció traduïda) i saber més conceptes dels que acaben sortint en la informació que es pot consultar al treball.

El temps es va acabar en aquest punt i vaig haver de deixar un altre dia per acabar la feina.

Segona visita al Arxiu Històric de la Corona d'Aragó

Al cap d'uns dies vaig tornar a l'arxiu i vaig reprendre la meua investigació. En aquell dia vaig consultar els llibres "Consulado del Mar" de Josep Antoni de Capmany i "Comandas comerciales barceloneses de la baja edad media" de José Mª Madurell Marmón del Colegio notarial de Barcelona. Del primer en vaig extreure informació sobre el Consolat de Mar i el Llibre del Consolat de Mar i les rutes comercials, i del segon en vaig extreure informació sobre les comandes comercials (característiques i tipus).

La forma de treballar va ser la mateixa que a la primera visita i en vaig obtenir sumant tota la informació dotze pàgines. Els documents de la transcripció traduïda es troben a l'apartat del Arxiu Històric de la Corona d'Aragó dels annexes del treball.

Visita a les Reials Drassanes de Barcelona

Finalment, l'últim treball de camp per a la part teòrica que vaig fer va ser una visita al Museu Marítim de Barcelona a les Reials Drassanes de Barcelona. A la mateixa setmana que la segona visita de l'Arxiu Històric de la Corona d'Aragó vaig anar a visitar el Museu Marítim de Barcelona.

A cap de les seves exposicions es parlava del comerç o la nàutica de l'època medieval ni s'hi donava molta informació, però si que vaig trobar el document original del primer atlas de la història fet per el jueu barceloní Jafudà Cresques, del que vaig fer fotos, i també de l'edifici en si, ja que és una prova de l'activitat marítima i comercial de la corona en l'època medieval. Les fotografies de l'atles les deixo en el apartat Reials Drassanes de Barcelona dels annexes del treball.

Lectura dels llibres "La Catedral del Mar" i "Història Econòmica de Catalunya"

Durant les setmanes que no vaig estar a casa de vacances vaig aprofitar per fer la lectura dels dos llibres que m'havia plantejat llegir: "La Catedral del Mar" d'Ildefonso Falcones i "Història Econòmica de Catalunya" de Gaspar Feliu.

Vaig llegir-me la novel·la (el primer llibre que esmento) ja que és una història d'un personatge que està en la Barcelona del segle XV enmig de la construcció de l'església de Santa Maria del Mar i de tota l'activitat econòmica, els moviments de la societat i la crisi demogràfica causada per la Pesta Negra. Aquesta novel·la em va

donar un testimoni i finestra perfecte per visualitzar la realitat de l'època i ser molt més coherent i precís en la redacció de la meua part teòrica, així com la capacitat d'ampliar els meus coneixements del tema, que sempre són útils en un treball d'aquesta envergadura. Tanmateix no vaig prendre apunts del llibre degut a les seves característiques literàries i simplement l'he tractat com una eina de suport i contextualització.

En canvi, l'altre llibre, al ser un llibre teòric, vaig llegir-me tot el seu contingut primer per saber què deia i obtenir els coneixements i després vaig rellegir la part de l'Edat Medieval mentre subratllava tota la informació que m'interessava recopilar. Un cop vaig subratllar tot allò que volia, vaig transcriure de forma ordenada cronològicament i coherent (redactat en forma de text científic) en un document de Word igual que la resta d'informació que tenia per a la part teòrica. Del llibre vaig poder extreure informació sobre l'organització econòmica i social, l'explotació agrària i el renaixement comercial i urbà de l'època feudal; la introducció de la moneda pròpia en l'economia catalana i el paper de la nova classe social que aparegué a l'Alta Edat Mitjana, la burgesia; i de la Baixa Edat Mitjana l'ensorrada demogràfica causada per la pesta negra, els canvis agraris, l'economia urbana, la moneda urbana i els aspectes de la crisi política. Aquest document de Word amb la informació es troba en l'apartat del llibre "Història Econòmica de Catalunya" en els annexes del treball.

Transcripció Tema 1 Unitat 1 i Unitat 8 del Llibre d'Història d'Espanya de Segon de Batxillerat de l'editorial Vicenç Vives

En la recta final del treball, abans de fer les conclusions, vaig acabar el primer trimestre de segon de Batxillerat, cosa que em permetia afegir a la meua part teòrica l'etapa de la Guerra de Successió a Catalunya al segle XVIII i la Unitat-8: Orígens i consolidació del catalanisme polític del llibre de text de l'assignatura, "Història d'Espanya" de segon de Batxillerat de l'editorial Vicenç Vives.

Les dues parts que m'interessaven del llibre les vaig transcriure a un document de Word ja que el meu llibre de text no és digital i les vaig afegir a la meua part teòrica, completant així la meua base per a escriure les meves conclusions. D'aquesta manera podré recolzar-me en fets històrics de no només l'Edat Mitjana sinó també en les etapes dels segles XVIII i XIX de la Història de Catalunya.

Desenvolupament de la Part Teòrica

Transcripció de la informació analògica dels papers i texts en fotos a documents Word

Al mes de setembre, quan vaig tornar dels viatges en els quals havia fet les lectures, vaig fer la transcripció de la informació que faltava per passar (part d'alguna foto amb text i els apunts del llibre d'història econòmica).

En el moment en què tota la informació que necessitava ja estava en documents de Word segons la seva procedència vaig imprimir-la de forma que se'm fes més fàcil manejar tots els documents de la meva investigació. Haver de controlar a la vegada tots els documents de Word que tenia de la meva investigació era molt complicat i augmentava les probabilitats de cometre un error en la redacció de la part teòrica.

Recopilació de fotografies

En aquest punt vaig tenir en compte un altre element: totes les fotografies que havia fet en el si de la meva investigació estaven apilonades i simplement no tenien cap utilitat en concret.

És per això que les vaig classificar dins d'una carpeta per ordre de procedència (lloc on havia estat investigant) i vaig apuntar en un Word com a bloc de notes les utilitats que podrien tenir per al meu treball. Foren les següents: suport gràfic per a la presentació del treball, document que afegir en els annexes, suport gràfic del treball escrit en la part teòrica.

Així doncs, quan vaig acabar de presentar per escrit la part teòrica en el document definitiu vaig afegir-hi les fotos que tenia per tal de completar la meva explicació (amb l'obvi peu de foto per tal de relacionar la fotografia amb el redactat).

Deixo el document de Word amb totes les fotografies que he introduït en el treball amb els peus de foto en l'apartat d'annexes de Suport Gràfic.

Estudi de la informació

Acabada la preparació i ordenació dels documents resultants de la meva investigació vaig procedir durant dos dies i mig a dedicar les hores de treball a estudiar tota la recerca que havia fet. Aquest estudi em serviria per tal de conèixer a fons tots els conceptes que havia de tractar en la part teòrica, no passar res per alt en la meva redacció i ser un expert del tema en la mesura en què havia fet la investigació (el Treball de Recerca també té aquest objectiu). Cal dir que l'estudi no va ser massa

complicat ja que amb tota la feina prèvia que m'havia implicat fer la investigació ja tenia après gran part dels documents.

Realització d'un esquema de la part teòrica

Un cop après vaig fer un esquema resum del que hauria de ser la part teòrica tenint en compte tots els apartats que tenia redactats de les fonts consultades. Aquest esquema m'havia de servir per organitzar tota la informació que tenia i per detallar què havia de dir en cada capítol de la redacció, ja que tots els documents tenien explicacions de dates completament diferents, cosa que feia més difícil l'ordenació per a la redacció de forma cronològica. Així tindria un document de suport (com un índex) al que podria consultar durant la redacció per anar derivant cada moment a la part del document que corresponia. L'esquema va acabar tenint quatre cares de pàgina amb una pàgina addicional al principi i una altra al final amb un fris cronològic, i van configurar l'estructura que va tenir la part teòrica. Va resultar ser de gran utilitat per donar ordre i coherència al meu redactat.

Aquest esquema començava amb un simple índex que ocupava una pàgina en el que s'ordenava a grans trets les parts que havia de tenir l'etapa més extensa de la meua redacció: la del segle XIII al segle XIV. Per ordre eren: Expansió territorial geogràfica general, comerç (dividit en rutes comercials, negocis i contractes, Consolat de Mar i el Llibre, drassanes i nàutica), les comunicacions, la producció artesanal, la moneda, la societat (burguesia, comunitat jueva i art i cultura), política i les institucions (corts i la Generalitat).

Llavors continua en les quatre cares que he mencionat abans i que són el cos de l'esquema. En aquesta part hi ha desenvolupades les qüestions més importants que s'hauran de redactar ordenades cronològicament amb les explicacions corresponents de quin document ha de ser consultat a cada moment. La primera pàgina és la que està numerada amb el número tres, i parla de les qüestions jurídiques feudals, més tard dels canvis polítics de Catalunya per al seu naixement com a nació i la seva consolidació i a continuació les seves expansions des de la Catalunya Nova fins a la Conquesta de Nàpols. A la cara del darrere es detalla el desenvolupament comercial de la corona i el punt àlgid de la cultura catalana. A la següent pàgina, numerada amb el u, comença una part de l'esquema el qual està centrat en desgranar el desenvolupament de certs aspectes de la història de la corona durant el seu període de domini en el Mediterrani. La primera i segona cara està dedicada al sistema econòmic. Explica el sistema agrícola de cada regne de la corona i la seva relació amb

la producció de mercaderies amb les que importava, els avenços nàutics de l'època, les comunicacions, l'evolució demogràfica, els tipus d'explotacions agràries de Catalunya i el sistema comercial de la corona. En les cares que estan enumerades com a dos punt u i dos punt dos es desenvolupen la moneda catalana, la classe burgesa, el sistema polític i un apartat especial per al Consolat de Mar i el Llibre del Consolat de Mar. Les dues cares de després fan referència a la crisi de la Baixa Edat Mitjana, en el que es resumeix els canvis socials, agraris i econòmics que pateix la corona a causa d'uns factors també explicats, els canvis en les monedes de cada regne i el conflicte polític més important (Guerra Civil). Finalment l'esquema s'acaba amb una cara de fris cronològic en què s'hi situen els diferents segles que comprenen el meu text teòric i hi ha escrits en el seu lloc de la Història corresponent certs esdeveniments que per a mi eren crítics alhora de fer una redacció coherent. Aquests documents es troben en forma de JPJ en el apartat Esquema Part teòrica dels annexes del treball.

Redacció part teòrica

En aquest punt ja només em quedava fer la redacció de la part teòrica degut a què tota la preparació necessària ja estava feta. Amb l'esquema coma eina de suport i els documents impresos de la informació extreta de la meva investigació vaig posar-me a redactar la part teòrica del treball.

Havent-hi dedicat quatre tardes de tres hores cada una, el text va constar de vint-i-dues pàgines les quals estaven dividides en cinc etapes coincidents amb les de la història de la Corona d'Aragó. Aquestes etapes són "El començament de la nació (s. VIII-IX)", "La Catalunya feudal S.XI", "L'expansió Mediterrània S.XII", "L'expansió mediterrània: S.XIII-mitjans del XIV" i "La crisi i canvis de la Baixa Edat Mitjana (segles XIV-XV)". El resultat en fou un resum en ordre cronològic del sistema econòmic i social de la Corona d'Aragó entre els segles IX i XV.

Més tard, a començaments del desembre, com que ja havia estudiat i fet el trimestral del primer trimestre d'Història d'Espanya vaig poder introduir aquests conceptes en la part teòrica del treball per tal d'aconseguir una base més sòlida per realitzar les meves conclusions. En aquest sentit vaig transcriure al document de Word on tenia la part teòrica del treball el tema de la Guerra de Successió de la Unitat-1 i la Unitat-8: Orígens i consolidació del catalanisme polític del llibre de text Història d'Espanya de l'editorial Vicenç Vives. He escollit aquestes dues parts del llibre de text perquè crec

que són els dos fets històrics més importants per a Catalunya que em podrien ajudar molt a relacionar conceptes alhora d'escriure les conclusions del treball.

Introducció del treball de recerca escrit

Justificació del treball

Després d'haver fet la redacció de la part teòrica vaig dedicar les primeres setmanes del mes d'octubre per a escriure la introducció del treball. Primer de tot havia d'explicar la meua justificació del treball. En un primer moment vaig escriure una pàgina explicant només quins eren els meus interessos sobre el tema que feia el Treball de Recerca i que era per això que m'havia decidit a fer-ho, que era la meua motivació. Però a mesura que el treball va anar madurant i vaig tenir la oportunitat de fer les dues entrevistes que més tard explicaré, em vaig adonar que el motiu més important per a fer aquest treball era l'afany de conèixer més qui sóc a través de la meua identitat com a català buscant en les arrels de la seva història. Volia tenir en compte aquesta motivació perquè creia i crec que és l'emocionalment més forta que em va portar a dur a terme el treball, així que vaig matisar tota la pàgina sencera introduint aquest nou motiu després d'haver fet la segona entrevista.

Objectius

Els objectius que es demana en el treball escrit són els que havia apuntat en la segona fitxa que he explicat abans, així que no els repetiré en aquest apartat. Tanmateix sí que he d'explicar que després de la justificació del treball vaig transcriure els objectius que tenia escrits a mà en la fitxa al document de Word de la introducció

Hipòtesis

El cas de l'apartat de les hipòtesis és del mateix format que el dels objectius, però amb la diferència de que alguna de les hipòtesis les vaig adequar als canvis que ha anat adquirint el treball.

Metodologia

El cas de l'apartat de la metodologia s'assembla més al de la justificació del treball, ja que va ser redactat de forma contigua als tres anteriors i consisteix en un resum de com he dut a terme el meu treball de recerca. Aquesta part del treball ha estat en redacció fins a l'últim moment i té una longitud aproximada de dues pàgines i mitja.

Entrevistes

Manuel Cuyàs

Contacte

Durant la meva redacció de la primera meitat de la part pràctica, vaig aconseguir contactar per recomanació de la tutora del treball Maria José Salas amb el periodista Manuel Cuyàs per aconseguir una entrevista. Escriptor i tertulià, és el redactor de les memòries de Jordi Pujol i col·labora periòdicament al programa 8aldia d'en Josep Cuní, té un gran coneixement de Catalunya i la nostra societat.

Vaig contactar per via de una de les secretàries de recepció de l'institut, que és filla seva. Ella li va donar el meu telèfon i e-mail de contacte i ell em va trucar. En la trucada vaig concertar una entrevista amb ell a casa seva a les cinc de la tarda del dia 21 d'octubre. Ell ja m'havia advertit que no era un expert en història però m'era igual ja que el que m'interessava per a l'entrevista era obtenir informació de la identitat catalana actual per tal de poder escriure les meves conclusions amb base sòlida.

Preparació

Segons m'havia recomanat la meva tutora, per tal de tenir una entrevista més fluida enlloc de preparar unes preguntes per a l'entrevistat em va recomanar fer un guió en el qual es pogués desenvolupar una conversa.

En aquesta línia vaig preparar un document de Word en el que definia l'estructura de l'entrevista sota el tema de l'esborrany de les meves conclusions deixant marge per una conversa fluida.

Entrevista

Com ja he dit, l'entrevista va succeir a casa d'en Manuel Cuyàs el dia 21 d'octubre a les cinc de la tarda. Vam mantenir una conversa sota el guió que havia preparat en la que ell em va explicar la seva visió de la identitat catalana emprant com a fil conductor un llibre d'història de l'art. L'entrevista no va durar gaire més de quaranta minuts en total però va resultar molt profitosa.

Recopilació de la informació

De l'entrevista en vaig treure una nota de veu d'uns vint minuts que vaig transcriure a un document Word i una fotografia dels dos per corroborar-ne l'autenticitat. El contingut de la nota de veu transcrita em serví per fer una definició de la identitat catalana actual amb la finalitat de poder relacionar-la amb la part teòrica del meu treball. El document de Word de la transcripció de la nota de veu i la foto es troben a l'apartat d'Entrevistes en Manuel Cuyàs dins dels annexes.

Jordi Bilbeny

Contacte

Una setmana més tard vaig aconseguir contactar per e-mail amb el filòleg i professor d'institut Jordi Bilbeny, especialista en l'Època Moderna d'Espanya i el Nou Món, per recomanació de la meva tutora. A través d'una conversa per e-mail vam concertar l'entrevista per a la tarda del dia 5 de desembre a Arenys. Aquest cop gairebé no aconseguixo l'entrevista, ja que al ser advertit per ell mateix que no em podria dir res sobre el que necessitava perquè no era expert en història vaig estar a punt de fer-me enrere. Finalment vam quedar tal i com he explicat abans.

Preparació

Vaig utilitzar el mateix guió que a l'entrevista anterior ja que així aconseguiria conceptes semblants però des de punts de vista diferents.

Entrevista

Aquella tarda vam fer l'entrevista a tres quarts i cinc minuts de sis de la tarda a les set i quart, de les quals vam tenir una hora i mitja estricta d'entrevista. Seguint el guió estructurat, vam comentar el meu treball de recerca, la direcció de les meves conclusions, errors que el meu treball tenia de plantejament conceptual i pràctic envers la història i sobre la seva recerca del descobriment d'Amèrica. Llarga i amb molt de contingut, l'entrevista em va ser molt útil per poder donar més qualitat al conjunt del treball i precisar el contingut de les meves conclusions.

Recopilació de la informació

De l'entrevista en si vaig extreure'n dues gravacions de veu de una hora i mitja hora de llarg aproximadament. El contingut d'aquestes gravacions tracta de una sèrie d'apreciacions en el meu esborrany de les conclusions del treball i una conversa sobre el tractament del contingut històric i les seves proves, sobretot ten l'àmbit del llegat català. No vaig recordar-me de demanar la fotografia però deixo una seva del Google juntament amb el document de Word de la nota de veu transcrita a l'apartat d'Entrevistes en Jordi Bilbeny dins dels annexes.

Conclusions

En aquest apartat faré la reflexió del meu treball en la direcció que he apuntat anteriorment. Per a redactar-la em basaré en els meus coneixements adquirits en la recerca històrica i tota la informació que he extret de les dues entrevistes, les quals es troben en els annexes del treball. Ambdues bases em serviran per omplir de contingut tot el que explicaré ara.

Actualment la societat catalana és molt diversa. En un mateix país hi conviuen set milions de persones que provenen en gran part de la resta del món. A més a més, més de la meitat de catalans tenen ascendència directa de persones que han nascut en altres parts de l'estat espanyol. Aquestes dades en un principi ens farien creure que Catalunya no manté una cultura pròpia o les característiques generals de la manera de ser dels membres de la seva societat o fins hi tot que no ha aconseguit mantenir viva la seva llengua, reduïda a nivell marginal. Tanmateix, tot el que acabo de descriure no és així, la realitat és una altra. Ara més que mai la cultura catalana està viva, la societat té unes singularitats en la manera de ser que són latents a la majoria de la població i la seva llengua, el català, és parlada i entesa per una gran majoria dels seus membres.

La situació que he descrit no podria ser possible si no existeix un factor que actuï en compensació a tots aquests elements que poden ser els causants de la dilució de la cultura catalana. Aquest factor ha permès que malgrat les dificultats la cultura, singularitat catalana o (com l'he anomenat jo durant el treball i a partir d'ara m'hi referiré) identitat catalana. He de precisar que considero la identitat catalana com a explicació de la societat tenint en compte que existeixen molts matisos de com una persona es pot sentir catalana i que la identitat la analitzo des d'un únic punt de vista: el històric intern. Com deia la identitat catalana ha sobreviscut adaptant-se a les noves condicions que la societat catalana adquiria i ha integrat de forma increïble a el doble de la seva població des de les primeres dècades del segle XX. L'explicació raonable que ens porten els fets és l'existència d'unes característiques especials de la identitat catalana que permeten aquesta capacitat d'adaptació i supervivència. He d'afegir que les característiques a les que em refereixo no tenen la condició de ser ni millors ni pitjors, sinó la de demostrar que existeix una singularitat dins de la manera de ser i viure.

A continuació salten en conseqüència del raonament anterior les incògnites següents: Quines són aquestes característiques? D'on provenen, és a dir, quin és el seu origen?

Tanmateix, el meu subconscient ja em feia les preguntes anteriors per un altre motiu que fins al final de la redacció del treball no vaig saber identificar. Concretament va ser al acabar la segona entrevista que vaig fer a en Jordi Bilbeny. El motiu era que la realitat social en la que jo visc i el que jo entenia que em sentia com a català, el que jo era, la meua identitat, no concordaven, com si existís una ombra que només deixés veure la silueta però no els colors. És per això que volia donar llum i poder explicar-me perquè sóc com sóc i em sento com em sento. En aquest sentit puc dir que l'impuls per a cercar la incògnita era l'afany de conèixer-me i la direcció era marcada pels fets i la raó.

Les meves conclusions seguidament vindran donades a través de la descripció del que és en un principi el perfil de la nostra identitat utilitzant com a font la informació que vaig extreure de les entrevistes i relacionant-lo amb els conceptes dels fets històrics plantejats en la part teòrica del treball.

Ara per ara si existeix un prejudici que classifica el imaginari d'un català a ulls externs és la avarícia. Arreu de l'estat espanyol s'ha estès la fama d'una afició quasi malaltissa pels diners. Tot té una raó i el prejudici que he esmentat no és una excepció, però el seu origen l'explicaré més endavant. Si passem del prejudici al anàlisi precís existeix una complexitat (com a tot el que envolta la condició humana) en la nostra identitat que dificulta i facilita la tasca de descriure com som els catalans. La dificulta perquè a nivell mental i lingüístic és més complicat d'entendre i d'expressar, però també la facilita perquè alhora de desenvolupar els raonaments si et bases en la veritable complexitat de les coses són més simples de fer.

A simple vista podríem dir que la identitat catalana és de caràcter modest, educat però fred, i en els diners hi troba la seva feblesa. És ben cert, dins de la societat catalana la normalitat recau en la poca ostentació (cosa que no vol dir que no existeixin catalans els quals no siguin el contrari o que es tanquin les portes a l'elegància). En una conversa en la que es puguin revelar bones qualitats d'un dels interlocutor, la bona situació financera del company o un ascens d'estatus social apareix una ombra d'incomoditat que perfila unes limitacions al qui dona la informació. Si per primer cop coneixes a un català i no manteniu una relació social amb ell segurament toparàs amb un interlocutor educat i correcte, però que manté contínuament una distància amb

l'altre i guarda absolut silenci respecte afers de la vida privada. A més a més, els diners i qualsevol tema relacionat amb ells n'és sempre un present en les converses, es té tendència a no malgastar-los i a aprofitar tant com es puguin els béns per tal de treure'n un major rendiment. D'aquí s'extreu la capacitat i valoració de l'estalvi, el preocupació per les despeses i el treball per als ingressos.

Derivat d'aquest i a la vegada diferent és la cultura de l'esforç i del treball. Encara que potser últimament es va perdent el valor de l'esforç, segueix molt present a la societat catalana. Quelcom guanya molt més valor si ha estat forjat amb molt de treball i al contrari; la ganduleria és molt mal valorada. Per altra banda si la feina és en va o no té sentit tampoc es valora sinó que és considerada com a una característica negativa. Molts cops les decisions que prenem són dutes a través del pragmatisme més que no pas de la passió o la convicció. Pragmatisme que resulta essencial en el món empresarial i de les negociacions, dos camps que històricament estan relacionats amb Catalunya.

Un cop has pogut superar aquesta personalitat amb el pas del temps i la relació amb la persona, es presenta poc a poc una altra cara de la identitat catalana que és la magnificència en les accions i els objectius que es cometen. Sempre respectant les premisses d'abans, però. Com acabo de descriure, es produeix el contrast entre la timidesa i enclaustració que transmet la sensació de fredor respecte l'interlocutor amb què després en la vida privada, el treball, hobby, objectiu personal o artístic es desplega tota la bellesa i tots els fruits que donen aquest esforç i dedicació interiors.

Si poguéssim definir en una metàfora la identitat catalana aquesta seria la que em va explicar en l'entrevista en Manuel Cuyàs inspirat en el llibre d'Alexandre Cirici Pellicer "L'arquitectura catalana". La metàfora recau en l'església de Santa Maria del Mar, la qual té un aspecte fred, tosc i modest per fora, sense cap decoració, sembla una església poc important arquitectònicament parlant. I llavors un cop dins de l'església trobes que és molt més alta del que semblava, que s'aprofita l'espai (pragmatisme) dels arquitraus per a fer les capelles laterals, i que la llum entra tot plena de colors pel rosetó i les vidrieres, creant un ambient únic. El català és com Santa Maria del Mar, en un principi s'amaga, fa veure que és una cosa, però quan el coneixes descobreixes que és una altra, i molt més agradable.

Cal afegir que per sobre de tot això està la base de tot el que estic explicant: l'ús de la societat com a paraigua per a cada un dels membres d'ella i ser capaços així de

desenvolupar-nos individualment. La regla màxima és aquesta, permetre el creixement personal de l'individu i les seves iniciatives a través de la societat que actua com a mur de protecció per a tots. Es tracta d'una forma de ser que permet teixir una xarxa cultural que ajuda a tots i cada un de nosaltres a fer el seu propi camí. D'aquesta manera es garanteix una certa llibertat ja estructural en la societat i la seva evolució constant degut a la suma de l'empenta de cada un.

L'última característica és la més important de totes ja que sense ella en la major part no s'hagués tingut la capacitat integradora que té la societat catalana gràcies a la seva identitat. És per això que sovint he barrejat la identitat de l'individu amb la del col·lectiu, la societat, perquè és la del individu la que alimenta la de la societat, no al contrari. I és aquesta integració la que permet la supervivència de la cultura i identitat catalanes, perquè al emanar de tots i cada un dels individus és sempre útil per al qui s'hi troba a sota. De nou, el pragmatisme, la utilitat és la que marca el funcionament del pensament.

L'explicació que acabo de fer pot aportar una visió força precisa de la nostra identitat però no ens indica d'on provenen totes aquestes característiques. Seguidament relaciono els fets històrics amb les seves repercussions socials d'ara, basat en la part teòrica del treball que he escrit.

Primer de tot caldria començar per les primeres etapes de la història de Catalunya, en la qual hi creixen ja les arrels del tarannà que tenim actualment. El factor que és més clar i des del principi: la geografia. Catalunya té una geografia que limita molt l'espai en el qual l'home s'hi pot desenvolupar. A més a més, és un territori que no gaudeix de molts recursos naturals. El que s'hi que és una característica a favor del territori és la seva situació respecte la Mediterrània i Europa, ja que està en un punt estratègic. Així doncs podem veure com el desenvolupament i supervivència humanes depengueren a Catalunya del treball que fessin els seus habitants i del rendiment que en poguessin treure dels recursos disponibles. Per tant trobem que ja hi ha un primer estímul al pragmatisme i a la cultura de l'esforç i de la rendibilització dels recursos. Més tard, en el repoblament de la Catalunya Vella i la Catalunya Nova es creen els contractes de privilegis sobre la terra anomenats cartes de poblament. Aquests contractes permeteren la producció d'excedents que podien ser venuts per a l'obtenció de beneficis per a la família. Això es va ajuntar amb el sistema d'herències el qual deia que el fill primogènit era el que rebia totes les propietats però que havia de mantenir als seus germans exercint de cap de família. El resultat fou que s'estimulà un altre cop

l'esforç per a l'obtenció d'excedents i poder vendre'ls amb l'activitat de mercader que realitzaria el germà i així aconseguir una renda més alta i, en conseqüència, una vida millor. D'aquí també neix la tradició empresària catalana de la petita empresa i familiar la supervivència de la qual es basava únicament en l'esforç que hi dedicaven els seus propietaris.

Segon, cal comentar que en l'època de l'expansió per la Mediterrània la Corona d'Aragó basa la seva activitat econòmica en el comerç, desembocant en la creació dels Consolats de Mar i més tard el Llibre del Consolat de Mar. L'obertura al mar i al comerç i sobretot el cas de la Corona d'Aragó que el comerç més valuós que mantenia era amb el del port d'Alexandria, ciutat que era poblada per musulmans, amb una cultura i llengua diferents a les dels comerciants catalans, va obrir el camí de la capacitat que té ara la societat catalana de conviure constantment amb cultures molt diverses i mantenir una activitat econòmica basada en aquesta convivència i col·laboració intercultural. Un altre camí que va obrir el comerç i sobretot la creació dels Consolats de Mar i del Llibre del Consolat de Mar és el de la utilització i creació d'institucions que puguin actuar d'àrbitre entre dues persones que pugin tenir una disputa a causa de la convivència social entre persones. De nou es torna al pragmatisme de l'ús del teixit social públic (ara institucional) per tal de ser capaços de solucionar els conflictes de forma pacífica i que resulti el més beneficiós per a totes dues bandes dels implicats.

Tercer, i en la mateixa línia que la del paràgraf anterior, es van crear les institucions parlamentàries que he explicat en la part teòrica (Corts, Consell de Cent, Generalitat...) per les mateixes raons pragmàtiques de solució dels conflictes però amb un grau més de complexitat, ja que també exercien una força d'equilibri entre el rei i la resta de la societat. Aquesta tradició parlamentària ha dotat a la identitat catalana un caire pactista i negociador que afegeix de la mateixa manera a la forma de fer els negocis i de viure més pacifista.

De l'època de la Baixa Edat Mitjana és remarcable el cas de les remences i la Sentència Arbitral de Guadalupe. Per primer cop en la història el rei va fallar en favor dels pagesos en comptes dels nobles. Això va permetre la construcció d'una base social pagesa lliure que podia tenir beneficis propis, aconseguint el segon pas des de les cartes de poblament. És un dels fets més importants ja que permet que la indústria agrícola es desenvolupi per la iniciativa privada dels mateixos propietaris pagesos, obrint així les portes de la Revolució industrial a Catalunya. Se'ns evidencia de nou

una altra prova que indica aquesta capacitat i orientació a l'avanç de la societat vingut de la mà de la societat privada.

Ja en el segle XVIII, en plena Guerra de Successió, torna a haver-hi un fet que evidencia la capacitat integradora del individu en la societat catalana que és el cas d'Antoni de Villaroel. Militar d'origen gallec i al principi del bàndol borbònic, és acceptat al final de la guerra per les autoritats parlamentàries barcelonines per a la defensa de la ciutat com a general en cap, la màxima autoritat militar. Això en una altra societat que fos diferent a la catalana hagués estat impossible d'acceptar per part d'unes autoritats representatives locals.

Després de la Guerra de Successió, tot el teixit institucional que feia de paraigües protector de la societat és destruït i reemplaçat per un altre que no serveix per als propòsits pragmàtics socials amb els que estaven concebuts els catalans. La vida pública catalana desapareix. Ja en el segle XIX, un cop feta la revolució industrial, Catalunya, gràcies de nou a l'emprenedoria, iniciativa i esforç de l'individu la societat privada es converteix en el motor econòmic de la monarquia espanyola. Refermant un altre cop la idea que he estat exposant fins ara. El que crea de nou el teixit cultural i més tard polític és la societat, persona a persona. I actualment és el que la societat catalana té més en el ADN. Per acabar, el catalanisme polític, demostrant un altre cop quines són les nostres característiques identitàries, posiciona com a objectiu l'entesa negociada i pactada de l'encaix de la singularitat de la societat catalana dins de la monarquia espanyola. Treball, pacte i pau, les tres claus de la convivència de la societat catalana que ha sabut construir a través de la seva identitat.

Agraïments

Des de juny de 2013 fins al final d'aquest any passat 2014 (data de la finalització del treball) he rebut l'ajuda de moltes persones que han facilitat el desenvolupament del projecte.

En primer lloc, a la meva tutora-orientadora Mª José Salas, que no només va aconsellar-me, guiar-me durant tot el temps que ha durat aquest projecte (fos el moment que fos) i donar-me el contacte dels que van ser els dos entrevistats per a les conclusions del treball sinó que va donar-me la confiança per a que anés lliure en la meva recerca històrica i en totes les decisions que he pres sobre el treball.

En segon lloc he d'agrair la seva col·laboració als dos entrevistats, dits per ordre en què els vaig entrevistar, Manuel Cuyàs i en Jordi Bilbeny. Tot i que ells mateixos em van explicar que no eren experts en el camp que treballava em van atendre igualment i, gràcies a la informació que em van proporcionar vaig poder fer realitat el canvi de rumb en les conclusions del treball de forma satisfactòria. Qualsevol raonament correcte que hagi fet en el mencionat apartat del treball és mèrit d'aquestes dues fonts. A més a més, he de fer dos especials agraïments a tots dos que són extra-curriculars del treball. Al Manuel Cuyàs l'hi he d'agrair la il·lusió i esperança que em va provocar la seva explicació (la qual està transcrita en els annexes del treball) sobre la meva identitat cultural i nacional. I al Jordi Bilbeny l'hi he d'agrair la immensa finestra de raonament i coneixement que va obrir per mi en l'entrevista (també transcrita en els annexes del treball) i que em servirà per qualsevol aspecte de la meva vida.

En tercer lloc, he d'agrair a tota la meva família i amics el suport i comprensió que han tingut amb mi en els bons, dolents, relaxats i estressants moments viscuts durant el procés del treball. Tanmateix, em sento obligat a fer una especial menció primer a la meva àvia Carme, que sense la seva companyia, la infusió que la seguia i el seu estudi (taula gran en el centre i parets plenes de llibres), ambient perfecte per a la concentració, no hagués estat capaç de realitzar la obra faraònica (si més no per mi) de la part teòrica del treball. Segon, al meu pare Santiago, xofer meu en els casos més necessitats per a la recerca històrica. Tercer, a la meva mare Alexandra i al meu avi Antonio per la seva assistència d'idees quan el meu cervell es quedava sense recursos. I quart, als meus avis Montserrat i Josep Maria, els quals em van obrir les portes de casa seva a Perafita l'agost de l'any passat, vistes del Pedraforca i la

companyia de la qual em donaren forces per donar cos a tota la investigació que havia realitzat prèviament.

En quart últim lloc, dono les gràcies a tots aquells professionals dels museus, l'arxiu històric i més que han facilitat la meva feina fent-la avui en dia possible.

A tots ells, moltes gràcies.

Fonts d'informació

En la meva recerca històrica he fet ús de múltiples fonts d'informació de tipus divers. Seguidament els explico.

Pel que fa a les fonts d'Internet he consultat a les següents pàgines web:

- Arte e Historia- <http://www.artehistoria.jcyl.es/v2/contextos/6243.htm>
- Revista Sàpiens- <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2010/08/30/poblacio-i-activitats-economiques-en-la-corona-d%E2%80%99arago-segles-xiii-i-xiv/>

Respecte a les fonts arqueològiques vaig visitar els museus següents:

- Museu d'Història de Catalunya
- Museu d'Història de Barcelona
- Museu Marítim de Barcelona- Reials Drassanes de Barcelona

En referència a les fonts bibliogràfiques he consultat els llibres següents:

Procedents del Google Books

- XVII CONGRÉS D'HISTÒRIA DE LA CORONA D'ARAGÓ: El món urbà a la Corona d'Aragó- Del 1137 als Decrets de Nova Planta. Acta Volum II, 2000.
- Ciudades y élites urbanas en el Mediterráneo medieval. Universitat de València. Servei de publicacions, 2002.

Procedents de la Biblioteca del Museu d'història de Catalunya

- Història: Política, societat i cultura dels països catalans. Enciclopèdia catalana.
- MONTSERRAT RUMBAU: Com érem fa 700 anys.

Procedents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó

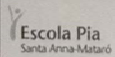
- GIMÉNEZ: La Edad Media en la Corona de Aragón.
- JOSÉ M. FONT I RIUS: Cartas de población y franquicia de Cataluña II.
- JOSEP ANTONI DE CAPMANY: Consulado del Mar.
- JOSÉ Mª MADURELL MARMÓN: Comandas comerciales barceloneses de la Baja Edad Media. Colegio notarial de Barcelona.

Novel·les procedents de la llibreria "Casa del Libro"

- GASPAR FELIU: Història econòmica de Catalunya.
- ILDEFONSO FALCONES: La catedral del mar.

Annexes

Fitxa 1

	BAT	FITXA 1: TRIA DEL TEMA DEL TR
---	------------	--------------------------------------

COGNOMS <i>Bragulat i de la Varga</i>	NOM <i>Pol</i>	GRUP <i>B</i>
* COGNOMS	NOM	GRUP
* COGNOMS	NOM	GRUP

* SI PENSES REALITZAR EL TREBALL DE RECERCA EN GRUP (recomanat realitzar-lo en grups de 2 alumnes), ESCRIU ELS NOMS DE TOTS ELS COMPONENTS (grups de 3 alumnes com a màxim).

- ESCRIU PER ORDRE DE PREFERÈNCIA TRES TEMES DEL TR (poden ser del llistat de temes proposats per l'escola o poden ser proposats per tu).

- PER A CADA PREFERÈNCIA:

a) MARCA LA CASELLA CORRESPONENT DE L'ÀREA DINS LA QUAL DESITGES REALITZAR EL TR.

b) ESBOÇA BREUMENT COM EL PENSES ENFOCAR.

PREFERÈNCIA 1	TEMA <i>Investigar i descobrir les causes de l'èxit del sistema comercial de la Corona d'Aragó entre els s. XII i XIV.</i>	ARTS	
		CIÈNCIES	
		TECNOLOGIA	
		HUMANITATS	☒
		CIÈNCIES SOCIALS	
	ENFOCAMENT <i>Trobar les causes des d'un punt de vista històric per tal de poder utilitzar aquesta informació per aplicar-ho en l'actualitat en el territori català i la Generalitat i els catalans i identitat de la nació catalana.</i>		

PREFERÈNCIA 2	TEMA <i>Desenvolupar un projecte basat en donar veu pública a l'opinió de la gent gran sobre l'actualitat a la vegada que és informada i introduïda a les novetats polítiques, econòmiques, socials i tecnològiques.</i>	ARTS	
		CIÈNCIES	
		TECNOLOGIA	
		HUMANITATS	
		CIÈNCIES SOCIALS	☒
	ENFOCAMENT <i>Es tracta bàsicament d'un treball de camp amb molta organització en la que es col·labora amb entitats d'organismes de gent gran i que serveix per fer un intercanvi generacional en el que es preten integrar més en la vida pública a un grup social que és sovint ignorat. (Sobre aquest projecte ja es té experiència ja que el vaig iniciar amb èxit l'any passat.)</i>		

PREFERÈNCIA 3	TEMA <i>Investigar i descobrir les causes dels contigus conflictes entre les diverses tribus ibèries en època de la república de Roma.</i>	ARTS	
		CIÈNCIES	
		TECNOLOGIA	
		HUMANITATS	☒
		CIÈNCIES SOCIALS	
	ENFOCAMENT <i>Com a la primera preferència, té un enfocament més acadèmic i històric en el que es preten utilitzar la informació trobada i condicions preses per a aplicar-les en l'actualitat.</i>		

TUTOR/A-ORIENTADOR/A ASSIGNAT	<i>SALAS</i>
--------------------------------------	--------------

Fitxa 2

		FITXA 2: COMENCEM / ATERREM EL TR
---	---	--

PART 1. COMENCEM

COGNOMS Bragulat i de la Varga	NOM Pol	GRUP B
* COGNOMS	NOM	GRUP
* COGNOMS	NOM	GRUP

* OMLIR AMB EL NOM DE LA RESTA DE MEMBRES SI ÉS FA EL TREBALL EN GRUP

COMENCEM

(a omplir per part de l'alumne i presentar al tutor/a-orientador/a)

MOTIVACIONS / JUSTIFICACIONS = Per què?
 Per què et plantejes aquest treball, quins interessos tens

- La Història és una de les meves passions.
- La Corona d'Aragó fou en el seu moment el regne més important del mediterrani occidental comercialment parlant.
- Una retrospectiva a l'actualitat sobre els orígens de la nostra identitat pot donar respostes a com enfrontar el futur de Catalunya.
- L'economia i el comerç són dos factors claus del funcionament d'un país i donen molt de coneixement per a entendre l'actualitat.

OBJECTIUS = Què?
 Què et proposes (pots plantejar-los a manera de preguntes)

- Quines van ser les expansions comercials i polítiques al Mediterrani de la Corona d'Aragó?
- Com funcionava el Consolat de Mar?
- Quins productes i rutes tenia el comerç català?
- Com ens ha afectat la Història Medieval a la nostra identitat?
- Analitzar el perquè de com som amb la informació buscada.

METODOLOGIA = Com?
 Com penses que podràs assolir els objectius, preveient-ne la manera

- Buscant informació als museus corresponents i on es guarden els documents necessaris.
- Entrevintant a entesos sobre la Història Medieval
- Llegint llibres que parlin del que investigo
- Fer resums dels documents que interessin.

		FITXA 2: COMENCEM / ATERREM EL TR
PART 2. ATERREM		
TÍTOL PROVISIONAL El cor a casa i la vida front el mar: Repercussions de la Història Econòmica Medieval de la Corona d'Aragó en la identitat catalana.		
ATERREM (a omplir conjuntament alumne i tutor/a-orientador/a)	HIPÒTESIS I/O OBJECTIUS DEFINITIUS	
	• La Corona d'Aragó Fou el regne més important en el comerç del Mediterrani entre els s. <u>XII-XV</u> • El comerç i l'economia ha influït a la societat catalana i a la manera de ser dels catalans. • El comerç va influir en el model d'Estat de la Corona d'Aragó. • El Consolat de Mar va ser una de les claus de l'èxit comercial de la Corona d'Aragó. • El Llibre del Consolat de Mar va servir referent per al naixement del comerç internacional.	
	CALENDARI D'ACTUACIONS / PLA DE TREBALL	
INDEX PROVISIONAL		

Articles pàgines web

Població i activitats econòmiques en la Corona d'Aragó (segles XIII i XIV)

La població:

Fins el 1348, data en la qual va esclatar la pesta negra a Catalunya, la població catalana va continuar en una fase ascendent. En conjunt, entre els segles XI i XIII, la població va duplicar-se a Corona d'Aragó. Podem calcular la població en un milió de persones pels voltants de l'any 1350.

Regne	Habitants
Principat de Catalunya	450.000 / 500.000 hab.
Regne d'Aragó	200.000 / 250.000 hab.
Regne de València	200.000 / 250.000 hab.
Illes Balears	50.000 / 60.000 hab.

Les causes d'aquest creixement cal cercar-les en una millor dieta, deguda a l'increment de la producció agrària, en la incorporació dels musulmans que vivien en els territoris conquerits i, en general, en el clima de prosperitat que es respirava.

La població continuava sent fonamentalment agrària, per bé que en aquest període van destacar importants nuclis urbans com Barcelona, Perpinyà, Lleida, Tortosa, Girona, Tarragona i Cervera. Per exemple, la ciutat de Barcelona tenia, a mitjans del segle XIV, uns 40.000 habitants, xifra, però, relativament baixa si la comparem amb Venècia, que comptava amb uns 150.000, o Florència, amb 70.000 habitants.

L'agricultura:

L'agricultura catalana va experimentar, fins el 1350, una etapa de prosperitat, a causa dels següents factors:

- a. L'ampliació de la superfície conreada amb la rompuda de noves terres.
- b. La introducció de millores tècniques i l'ús d'estris més perfeccionats, la qual cosa va traduir-se en un augment de la producció.
- c. La introducció de plantes industrials i comercials, com el safrà.

d. L'ambient general de pau social.

La producció del camp català va adreçar-se bàsicament al mercat interior (per bé que en alguns casos, com el dels cereals, resultava deficitària) i cap al comerç exterior.

L'aliment bàsic de la població catalana medieval continuava sent el blat. Catalunya n'era deficitària i havia d'exportar-lo d'Aragó, Provença i Sicília.

Les despeses que ocasionava la manca de blat, però, eren compensades amb els beneficis que generava la venda de safrà a l'exterior (s'utilitzava com a espècie i també com a tint).

Al marge del safrà, altres productes destacats van ser el vi, especialment el del Priorat, l'oli, la fruita seca (avellanes, nous, ametlles i pinyons) i la mel.

L'artesania:

L'artesania catalana, organitzada en una rígida estructura gremial, es va caracteritzar per la seva diversificació i centralització, per bé que cal destacar-ne el sector tèxtil i el nucli barceloní.

L'artesania va basar el seu creixement en la seva capacitat d'exportació. Així, mentre la conjuntura econòmica internacional va ser expansiva, els resultats van ser positius, però a partir de mitjans del segle XIV, quan els efectes de la pesta negra es van fer sentir, la demanda exterior va veure's reduïda i la crisi va fer la seva aparició en el teixit artesanal català.

Com a aspectes més importants cal destacar:

a. Els oficis destinats al mercat interior, adreçats especialment a cobrir les necessitats de la vida diària, van ser molt nombrosos i entre ells cal destacar: fusters, sabaters, menestrals del vestit, saboners i ferrers.

b. Un important sector dedicat a productes de luxe i d'exportació. Entre els primers cal destacar l'argenteria, activitat molt important a Barcelona, adreçada fonamentalment als grups benestants i a l'Església. Els artesans argenters tenien un alt nivell tècnic i gaudien d'un reconegut prestigi en la ciutat. Entre la producció artesanal dedicada a

l'exportació destacaven sobretot la draperia i la dagueria, els cuirs treballats, el corall i la ceràmica.

c. La draperia era una indústria molt estesa a Catalunya i ocupava un volum de mà d'obra força important (una tercera part dels habitants de Barcelona a mitjans del segle XIV). Els teixits, realitzats amb llana aragonesa, valenciana i menorquina, eren venuts pels comerciants catalans en els mercats de llevant, on eren bescanviats per espècies.

d. El dèficit general de minerals i primeres matèries, llevat de mercuri i plom argentífer. Les despeses que va ocasionar la seva adquisició a l'exterior van ser compensades amb l'exportació de productes manufacturats.

El treball artesanal s'organitzava al voltant dels gremis. Els gremis agrupaven els treballadors d'un mateix ofici. A través de les seves ordenances, reglamentaven el treball i fixaven el preu de venda, per la qual cosa, a diferència de la producció industrial capitalista, la competència s'establia a través de la qualitat i no del preu.

El treball gremial s'organitzava mitjançant l'eix mestre-oficial-aprenent. L'aprenent anava a casa del mestre, el qual li ensenyava l'ofici i l'acollia. Passat un temps, accedia a la categoria d'oficial i continuava treballant a l'obra, però ja rebia un salari. Més endavant, després de superar diverses proves (anomenades de passantia), podia arribar a ser mestre i obrir el seu propi taller.

El comerç:

El comerç va ser l'activitat econòmica més important de Catalunya i la base de la seva prosperitat durant la baixa edat mitjana. Mentre el comerç va mantenir un bon ritme, la manufactura (els draps) i els conreus d'exportació (el safrà) van viure una etapa d'expansió; però, quan la conjuntura econòmica va canviar en el segle XV i el comerç va trontollar, l'artesania i el camp van entrar en crisi.

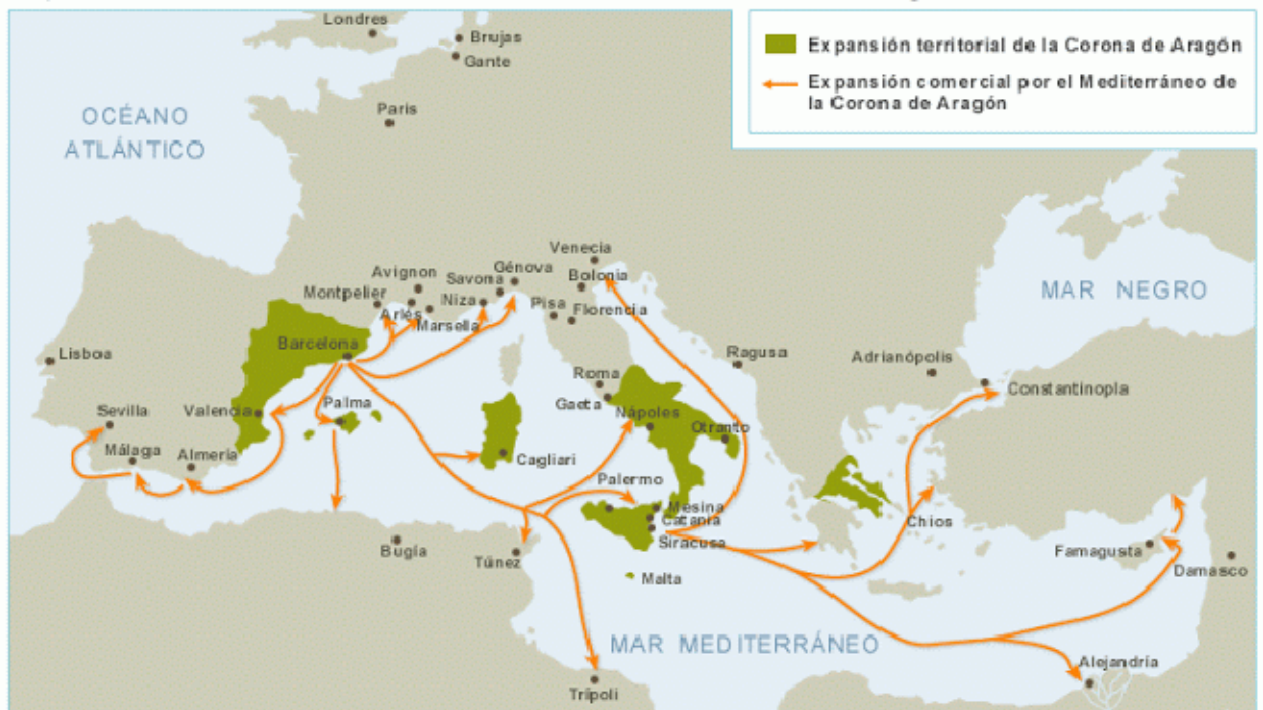
L'evolució del comerç català en aquest període es pot dividir en tres fases. En un primer moment, entre 1200 i 1250 va desenvolupar-se una etapa inicial en la qual els mercaders catalans importaven un ventall de productes molt ampli per tal de satisfer la demanda interna i, sobretot, per reexportar-los a l'interior de la Península.

En una segona etapa, entre 1250 i 1350, el comerç català va assolir la seva màxima esplendor i Barcelona va esdevenir una potència mediterrània. D'aquesta manera, un

dels objectius més importants de l'expansió de la corona d'Aragó durant la baixa edat mitjana va ser controlar i dominar el comerç a la Mediterrània occidental, on va aconseguir tenir un paper destacat, ja que es va arribar a superar el domini genovès sobre el trànsit comercial de la zona. El motor d'aquesta etapa va ser la puixant burgesia, com també la monarquia i la resta d'estaments que van actuar plegats per fer coincidir els interessos econòmics amb els polítics.

Expansión marítima en el Mediterráneo de la Corona de Aragón

 imprimir

Finalment, a partir de la segona meitat del segle XIV i especialment a partir del segle XV, el comerç va donar els primers símptomes d'esgotament al mateix temps que a l'interior de Catalunya es donava una greu crisi que va acabar en una total decadència del Principat.

Els principals camps d'actuació d'aquest comerç van ser el Mediterrani oriental (ruta de llevant), el Mediterrani occidental (Sardenya, Nàpols, Sicília), Àfrica del nord i Flandes.

La ruta de llevant era molt àmplia i abraçava els territoris compresos entre Constantinoble i Alexandria, a més dels ports de la costa siriana i les illes de Creta i Xipre. En aquests mercats, els mercaders catalans adquirien fonamentalment les

espècies i altres productes, com coure, cotó, alum i teixits de lli, obtenien esclaus blancs, i hi venien productes agraris com safrà i oli, draps, corall i cuirs. La competència va ser més difícil a la Mediterrània oriental que a l'occidental ja que estava força controlava pels mercaders venecians.

En el Mediterrani occidental, els comerciants catalans intercanviaven productes manufacturats, com els draps, i alguns productes del camp per primeres matèries i blat. Així, de Sardenya obtenien corall i argent, de Sicília productes bàsics per a l'alimentació (blat, sucre) i per a l'artesanía (cotó, seda) i de Nàpols blat, vi calabrès, sofre i també esclaus.

La ruta de Barbaria o del nord d'Àfrica consistia en l'exportació de productes artesans i la importació de productes en brut. Les naus catalanes s'emportaven cap a l'Àfrica draps o un ventall molt extens de productes entre els quals figuraven mel, safrà, vidre, peces de metal·lúrgia, mercuri i sal, i se'n tornaven carregades de blat, llana, productes exòtics (goma aràbiga, dàtils, plomes d'estruç, iveri), cuirs, esclaus i sobretot or.

Els Països Baixos i Anglaterra constituïen un altre centre important per als mercaders catalans i la seva presència era ben coneguda, des de començaments del segle XIV, a ciutats com Bruges i Londres. En els ports anglesos els catalans importaven estany, teixits i llana; i en els de Flandes, teixits fins, pells, peix assecat, planxes de ferro i objectes de coure. A canvi, els vaixells catalans exportaven productes del país i sobretot productes de reexportació, en especial espècies.

Per tant, la tasca comercial catalana en aquest període era molt extensa i complexa. En ella els comerciants catalans, i en especial els barcelonins, comptaven amb productes propis i de fora per a actuar, esdevenint moltes vegades intermediaris entre espais tan diferents i llunyans com l'Orient i l'Europa atlàntica.

El comerç era recolzat per un seguit d'institucions i lleis que el protegien i l'afavorien. En aquest sentit, les institucions principals van ser el Consolat del Mar, els consolats d'ultramar i els consells de mercaderies.

a. El Consolat del Mar intervenia jurídicament en els afers mercantils i marítims.

b. Els consolats de catalans o còsols d'ultramar representaven els interessos del comerç català a l'estranger. La seva tasca era, fonamentalment, fer de mitjancers entre els mercaders catalans i les autoritats del país on es trobaven. La relació de consolats era molt llarga i es trobaven estesos per tot el Mediterrani.

c. Els consells de la mercaderia o comitès de govern de les corporacions de mercaders tenien com a funció el foment del comerç i l'administració dels tributs mercantils com el pariatge, que gravava totes les mercaderies que entraven i sortien per mar de la ciutat de Barcelona.

Aquestes institucions es regien per un conjunt de lleis marítimes recopilades en el *Llibre del Consolat del Mar*.

La comanda va continuar sent el mètode comercial característic, tot i que a partir del segle XIII va sorgir una nova forma d'associació: la companyia. Dins de la companyia no hi havia diferències entre el soci capitalista i el mercader, com passava en la comanda, ja que tots els socis aportaven diners i treballaven conjuntament en el negoci.

Comerç intern de productes alimenticis

Dentro de los países de la Corona, Aragón es el que posee una agricultura tradicional y un sector ganadero más sólidos. Su estructura de cultivos experimentó, según J. A. Sesma, a quien seguimos en lo tocante a Aragón, algunas modificaciones durante el siglo XIV: básicamente se produjo un descenso relativo de la producción cerealística, una intensificación del cultivo del olivo y la vid y una potenciación del lino, el cáñamo y el azafrán. El trigo aragonés era suficiente para cubrir las necesidades del reino y alimentar un rico comercio de exportación hacia Cataluña y también el sur de Francia superior a los 15.000 cahices anuales. El aceite aragonés era muy apreciado en Navarra, Cantabria y el sur de Francia hacia donde aflúan los excedentes en cantidad superior a las 100.000 arrobas anuales. Los cultivos de azafrán, introducidos por los musulmanes en el Bajo Ebro, se extendieron durante la segunda mitad del siglo XIV bajo el estímulo de la demanda del mercado centroeuropeo y del sur de Francia, canalizada por mercaderes aragoneses, catalanes, saboyanos y alemanes.

La cabaña aragonesa de ganado lanar, favorecida quizá por el incremento de la superficie de pastos a raíz del abandono de tierras de cultivo por las mortandades, superó ampliamente el millón de cabezas a finales del siglo XIV y duplicó esta cifra a mediados del XV. Cabe distinguir tres zonas ganaderas en Aragón:

1) Zaragoza y su término, con el 30 por ciento de los efectivos aproximadamente y el control de la Casa de Ganaderos de Zaragoza, que desde comienzos del siglo XIII obtuvo licencias de pasto por la cuenca del Ebro y las tierras del Somontano Ibérico, y en 1459, de acuerdo con las autoridades zaragozanas, convirtió en dehesa parte de los montes comunes del término de Zaragoza (J. A. Sesma);

2) el Bajo Aragón, con las comunidades de Teruel, Daroca y Albarracín, que poseían más del 40 por ciento de las cabezas de ganado del reino y enviaban sus ganados a los pastos de verano del Maestrazgo y hacían las invernadas en el llano de San Mateo, y

3) la zona norte, la más atrasada, que agrupaba cerca del 30 por ciento de los ganados, y practicaba desde antiguo un sistema de trashumancia que enlazaba los

valles pirenaicos (pastos de verano) con las tierras de invernada de la Litera y las Cinco Villas. No hace falta decir que Aragón era autosuficiente y exportador de carne de ovino, aunque habría que añadir que importaba ganado vacuno y porcino. Cataluña, a causa del crecimiento de la población durante la plena Edad Media, antes de las epidemias, y de la orientación de una parte de la agricultura hacia los cultivos especulativos e industriales de exportación, fue, como Mallorca, desde el siglo XIV, un país deficitario en cereales, sobre todo trigo, que habitualmente se importó de Aragón, Languedoc, Provenza, Castilla, Cerdeña y Sicilia, y a veces también de la península italiana y el norte de Africa.

Barcelona era el principal centro consumidor, y el aprovisionamiento y venta del cereal una de las grandes preocupaciones de los magistrados municipales, que intervenían activamente en este tráfico. El trigo aragonés, especialmente apreciado por los barceloneses, llegaba por la ruta fluvial del Ebro, vía Tortosa, y desde aquí por mar hasta Barcelona, con lo que resultaba especialmente vulnerable al asalto de los piratas. Para defenderlo de sus ataques y de los impuestos de Tortosa, y garantizar mejor el abastecimiento, las autoridades barcelonesas compraron castillos y baronías de la zona del Ebro como Flix, la Palma y Mora. El trigo sardo, siciliano e italiano era bien aceptado en Valencia y Mallorca (ampliamente deficitaria de cereal en esta época) pero menos en Barcelona, donde se temían los problemas de suministro a causa de las guerras marítimas entre genoveses y barceloneses (como sucedió en 1333) y de la irregularidad de las cosechas sardas. Con el comercio del trigo se cometieron abusos y enriquecimiento ilícito, y las carestías produjeron situaciones de gran tensión que las autoridades intentaron atajar con la venta del cereal a bajo precio, lo que agravó el endeudamiento de la ciudad.

Cataluña, según C. Carrère, renunció a la autarquía cerealística durante el siglo XIII o a comienzos del XIV, cuando los mercaderes barceloneses persuadieron a señores y campesinos de que era más rentable cultivar plantas industriales y comerciales, como el azafrán, que cereales. Durante más de un siglo el azafrán, producto cotizado en los mercados europeos, proporcionó las divisas necesarias para comprar trigo y materia prima para su industria. Pero, con ello, las bases económicas del país se habían hecho muy vulnerables. Cuando hacia 1450, en plena crisis, se perdieron mercados exteriores, fue todo el sistema económico y social el que resultó dañado.

En contraste con la producción cerealística, Cataluña producía vino, aceite y fruta seca suficiente para sus necesidades y para la exportación.

Las carencias volvían a notarse en el sector ganadero, del que también fue crónicamente deficitario el reino de Mallorca. El aprovisionamiento cárnico fue una de las grandes preocupaciones de los gobiernos de las ciudades, sobre todo de Barcelona. Mientras Cataluña era autosuficiente en carne porcina y aves de corral, resultaba deficitaria en carne de ovino, que era menester importar de Aragón, y queso de oveja que se compraba en las Baleares, Sicilia y Cerdeña. La miel, edulcorante tradicional, procedía de las comarcas más meridionales del Principado y de la tierras del norte del reino de Valencia, donde también se producía y exportaba azúcar de caña.

Cataluña era también un país deficitario en pescado, lo que obligaba a comprarlo seco y salado de Sicilia, Málaga y Flandes, transportado en este caso por castellanos y portugueses. Como es lógico, también a Aragón llegaba el pescado del exterior, en este caso del Cantábrico, por la ruta de Navarra.

La situación en el reino de Valencia era distinta. Aunque también había déficit frumentario, los valencianos poseían una agricultura próspera y variada, que con frecuencia les permitía compensar la carencia de unos productos con la abundancia de otros: la penuria de trigo, por ejemplo, a veces se combatía con arroz. Mientras las Baleares y el Principado, carentes de una base agrícola firme, dependían de los márgenes de beneficios de su comercio exterior para comprar alimentos, la producción del agro valenciano los años buenos (los de tres cosechas, decía Eiximenis) cubría la demanda interior, y tenía sobrante para exportar (sobre todo arroz y azúcar). Sería esta mayor riqueza agrícola, unida al flujo constante de inmigrantes, lo que explicaría que Valencia superara pronto la crisis bajomedieval e incluso iniciara un período de prosperidad, mientras Mallorca y Cataluña seguían hundidas en la crisis. El punto débil de la agricultura valenciana era el déficit de trigo (la única región excedentaria era la de Orihuela), producto que los agricultores postergaban porque lo consideraban menos rentable que las hortalizas, el arroz, los cítricos, la caña de azúcar y las plantas industriales. Los magistrados de la ciudad de Valencia compartían

con los de Barcelona una similar preocupación por el aprovisionamiento de trigo que, según las necesidades y la situación del mercado, podían importar de Sicilia, Nápoles, Berbería, Francia y Aragón. El reino de Valencia era probablemente más ganadero que Cataluña. Mediante acuerdos, sus ganados pastaban en tierras aragonesas de Albarracín y en castellanas de Murcia y Cartagena.

Sistema mercantil

La Corona de Aragón, estratégicamente situada en el noreste de la Península, con una amplia fachada marítima, exportó una parte de su producción a los países del entorno y supo jugar un decisivo papel de intermediario mercantil entre los países del continente europeo, los reinos peninsulares y el Mediterráneo. La fase de máxima prosperidad de la Corona, dentro de un equilibrio global, corresponde a los años 1250-1350. La mayor actividad y volumen de negocios se dio entonces alrededor de las grandes capitales: Mallorca, Zaragoza, Valencia y Barcelona. Fue un momento único en la historia de catalanes y aragoneses, cuando la Corona se convirtió en una de las principales potencias del Mediterráneo. Manifestaciones de estabilidad en la prosperidad fueron la correspondencia entre expansión política y expansión económica, la cristalización de las instituciones, el equilibrio de la balanza comercial, la paz social relativa y la madurez cultural y artística (P. Vilar). El impulso fue tan grande que cuando cambió la coyuntura y se quebró el ritmo global de crecimiento, particularmente en el sector primario, el volumen de los negocios no decreció, aunque hubo que adoptar medidas proteccionistas. Roto el equilibrio interior en la prosperidad, se entró en una fase que, en perspectiva global, hay que calificar de crisis, pero que resulta contradictoria al considerar sus componentes por separado: mientras en el sector primario se producía una caída de la renta feudal, que ponía en marcha mecanismos de reacción (señorial) y revolución (campesina), y en el sector secundario, la contracción del mercado acentuaba la competencia y, con ella, la reacción corporativista (cierre de los gremios y proteccionismo), en el sector terciario, a pesar de signos alarmantes (quiebras bancarias e inestabilidad monetaria), siguió largo tiempo el ascenso de las cifras del gran comercio (M. Del Treppo), en el que los mercaderes de la Corona hacían un lucrativo papel de intermediarios. Contradictoria también la cronología y la geografía: mientras los grandes mercaderes catalanes alcanzaron probablemente el óptimo de sus negocios la primera mitad del siglo XV para quebrar después; los valencianos remontaron un siglo XIV difícil y llegaron a finales del siglo XV en fase ascendente, y los aragoneses, quizá porque no habían

tenido una sólida estructura mercantil, la crearon durante los siglos XIV y XV en lucha contra la crisis.

Ciudades y villas eran los centros principales del negocio mercantil. Merced a su amplia fachada mediterránea, y a las ventajas que ofrecía el transporte marítimo de mercancías, un gran número de ciudades y villas portuarias de la Corona desarrollaron una intensa actividad mercantil. Una lista, no exhaustiva, debería incluir Mallorca, Collioure, Roses, Cadaqués, Palamós, Sant Feliú de Guixols, Tossa, Sant Pol, Barcelona, Sitges, Tarragona, Cambrils, Portfangós, Peñíscola, Castellón, Burriana, Sagunto, Valencia, Cullera, Gandía y Denia. Y, claro está, a estos puntos de comercio marítimo deberían añadirse los puertos fluviales del Ebro, de Zaragoza a Tortosa. De ningún modo, por tanto, puede reducirse el comercio exterior de la Corona al de la ciudad de Barcelona. Sirvan como muestra los cálculos de C. Carrère para quien el valor total de las importaciones y exportaciones de la ciudad de Barcelona (o que pasaban por ella), hacia 1400, equivalía a la mitad del comercio exterior de Cataluña, lo que, ciertamente, no es poco. De hecho, Barcelona, desde el punto de vista demográfico y mercantil, era un ciudad de segundo orden en el Mediterráneo, por debajo de las grandes ciudades-estado italianas, donde había capitales y compañías más poderosas que las barcelonesas. Era el conjunto del comercio mediterráneo de la Corona el que podía competir con el de las grandes ciudades italianas e incluso superarlo. No obstante, hasta 1350-1400 Barcelona jugó el papel de principal motor mercantil de la Corona. Después perdió posiciones, hasta el punto que podría decirse que la segunda mitad del siglo XV Valencia la reemplazó como principal centro económico de la Corona. Con sus mercaderes, capitales e infraestructuras (lonjas de contratación, puertos, atarazanas), las ciudades eran la anilla central de una red comercial que tenía en las ferias y mercados de las villas sus células básicas. A ellos acudían los mercaderes, sobre todo para comprar alimentos, especias, productos tintóreos y materias primas (trigo, fruta seca, azafrán, lana), vender una parte de sus productos de importación (la elite campesina era buena consumidora) y contratar los servicios de la manufactura rural a la que proveían de materia prima. El comercio interior tenía, como es lógico, la dificultad del transporte, que imponía severos límites al volumen de mercancías y a la velocidad de desplazamiento. Por tierra, en caravanas, con carros de cuatro ruedas, arrastrados por mulas, las mercancías debían viajar un promedio de 50 km. por día. El transporte fluvial era mejor, más voluminoso y rápido. En la Corona, la gran ruta del

Ebro enlazaba Aragón y Cataluña, cuyas economías se complementaban, y servía a los mercaderes catalanoaragoneses como vía para introducir en la Península productos de importación mediterránea. Naturalmente, el sistema de transporte que más ventajas ofrecía, tanto por el volumen de mercancías como por la rapidez y las distancias que se podían cubrir, era el marítimo.

La construcción naval, en las atarazanas o astilleros de las grandes ciudades mediterráneas de la Corona (Mallorca, Barcelona y Valencia), y de algunas villas portuarias (Mataró, Arenys de Mar, Blanes, Sant Feliú de Guixols, Calella, Palamós), era, por tanto, esencial. Las atarazanas de Cataluña trabajaron, sobre todo, con madera del Montnegre, el Montseny y el Pirineo central catalanoaragonés, y las de Valencia con madera aragonesa de la zona de Teruel y de los propios bosques valencianos. Las embarcaciones con las que los marinos y mercaderes de la Corona surcaban el Mediterráneo pertenecían a dos tradiciones náuticas: la latina, de embarcaciones ligeras, a remos (larga eslora, líneas planas, timón lateral, gran vela triangular), y la atlántica, de embarcaciones redondas (casco grande, eslora corta, timón único a estribor, vela cuadrada). A la tradición latina pertenecían la galera y el lleny. La galera, con una capacidad de carga de unas 40 toneladas, fue utilizada en el combate naval por su rapidez, y se mantuvo como barco mercante en las líneas de larga navegación. El lleny, con un porte no superior a las 10 toneladas, era utilizado en la navegación de cabotaje y en las rutas que enlazaban Mallorca con los puertos de Valencia y Cataluña. Las embarcaciones de tipología atlántica, que con mayor frecuencia navegaban por el Mediterráneo, compitiendo con las galeras, eran la nao y la coca, que a veces pertenecían a armadores cántabros, transportistas rivales de los catalanes en el propio ámbito mediterráneo. Mientras las galeras eran idóneas para el transporte de las ricas y poco voluminosas especias de los mercados de Oriente, los veleros de tradición atlántica servían mejor para el transporte de mercancías voluminosas y más baratas (cereales, madera, ganado, lana, vino) en el Mediterráneo occidental. El porte de las naos, con mayor capacidad de carga que las cocas, se situaba entre las 200 y las 400 toneladas, en el siglo XV. Complemento necesario de la construcción naval fue el perfeccionamiento de las técnicas de navegación, al que contribuyeron los portulanos ejecutados por la escuela cartográfica mallorquina.

Producció minera

Las diferencias estructurales observadas entre los sectores agropecuarios de Aragón, Cataluña, Mallorca y Valencia también estaban presentes en la producción de minerales y materias primas: en este campo Cataluña era más importadora, mientras que Valencia y Aragón eran más exportadores. Todos importaban estaño (de Inglaterra), cobre (de Castilla, Oriente Medio y Alemania) y oro (del norte de Africa). Cataluña poseía mineral de hierro suficiente para alimentar su industria metalúrgica (la fragua), que producía objetos de uso corriente y calidad media, y exportaba mercurio, antimonio y plata. Aragón, en cambio, aprovisionaba sus ferrerías con mineral de hierro del Cantábrico. Valencia exportaba cera y sebo, materias con las que los menestrales barceloneses fabricaban velas. La artesanía del cuero, que era una manufactura importante en Aragón, Cataluña y Valencia, trabajaba con pieles de la ganadería castellana, navarra, aragonesa y valenciana.

La particular industria barcelonesa del coral trabajaba con el coral recogido en aguas de Cataluña, Berbería, Sicilia y Cerdeña.

Mención aparte merecen las fibras vegetales y animales, que constituían la materia primera de la industria más importante de las ciudades medievales: la textil. De las tierras de Alicante procedían generalmente el esparto, los juncos y las palmas con las que en muchas ciudades de la Corona trabajaban los menestrales especializados en la fabricación de cuerdas, cestos, esteras, etc. La producción catalana de lino y cáñamo era insuficiente para las necesidades de su manufactura de cordajes, velas de navío y tejidos gruesos, mientras que la valenciana era excedentaria y abastecía parcialmente al Principado. Cataluña no cultivaba algodón pero lo trabajaba activamente; sus proveedores eran Sicilia, Malta y los países del Mediterráneo oriental. Los fabricantes de tejidos de seda de la Corona trabajaban con seda bruta valenciana, aunque los catalanes, que no la producían, también tenían que comprarla en otros países.

Entre las industrias medievales, la más importante y especializada era la pañería, cuyos artesanos trabajaban la lana. En todas las ciudades y villas importantes de la Corona había gente dedicada a la producción de paños, lo que suponía una demanda de lana en bruto muy elevada. En este terreno, Aragón y Valencia cubrían las necesidades de su industria y exportaban, mientras que Cataluña, deficitaria,

compraba lana aragonesa y valenciana. La aragonesa, con una salida superior a los dos millones y medio de kilogramos, era el artículo más importante del comercio aragonés en los siglos XIV y XV (J. A. Sesma). Se exportaba a Cataluña, Francia e Italia.

Los datos reunidos llevan a una serie de conclusiones:

- 1) la producción de minerales y materias primas de Cataluña fue insuficiente para alimentar una fuerte exportación de estos productos y cubrir las necesidades de la manufactura propia;
- 2) el sector primario catalán no resiste la comparación con el valenciano y el aragonés;
- 3) la industria catalana fue, por tanto, tributaria de las materias primas que le proporcionaban Aragón y Valencia, además de otros países; y
- 4) la manufactura valenciana, menos dependiente del exterior, podía llegar a ser un serio competidor de la catalana. Entre tanto (antes de la crisis), la fortuna de Cataluña reposaba en la exportación de productos manufacturados de mediana calidad y de algún producto agrícola concreto (azafrán), además del papel de intermediario que ejercía en el gran comercio internacional.

Producció artesanal

En las villas y ciudades de la Corona había multitud de familias dedicadas a los oficios más diversos, sin que apenas destacara otra industria que no fuera la de los tejidos. No había contratación de centros de producción especializada y automatizada y de dirección centralizada donde se organizara el trabajo en serie y se alcanzaran altas cotas de producción. Las innovaciones técnicas y organizativas fueron escasas, y, por tanto, no mejoró sensiblemente la productividad del trabajo.

Si hubo un incremento del volumen de producción durante el siglo XIV, probablemente se debió a la multiplicación de talleres y al desplazamiento de fuerza de trabajo del sector primario al secundario. Los límites del sistema social feudal, que no favorecían la inversión, eran los principales responsables de la debilidad de la

oferta y la escasez de la demanda. La producción era de tipo familiar, diversificada y de escaso volumen, atendiendo más a las necesidades cotidianas del mercado interior que a la exportación. Esta misma primacía de la demanda interior, unida a la necesidad de aproximarse a las zonas productoras de primeras materias, explica también la dispersión de los centros manufactureros. Podría hablarse, no obstante, de una cierta concentración y especialización en Barcelona, donde C. Carrère piensa que sólo en el sector textil debía trabajar un tercio de las familias de la ciudad, una situación quizá comparable únicamente a la de Valencia a finales del siglo XV.

El sector básico de la producción artesanal era el destinado a cubrir necesidades cotidianas de la población. En este campo trabajaban carpinteros, zapateros, cordeleros, menestrales del vestido (sastres, calceteros, guanteros), tejedores de lino, jaboneros, vidrieros, especialistas en el trabajo del algodón, artesanos del metal (herreros, cuchilleros, caldereros, cerrajeros), alfareros, etc. El trabajo de la madera, procedente de bosques aragoneses y valencianos, adquirió singular importancia en Valencia durante el siglo XV, cuando se hicieron famosos los artesonados y muebles obrados por artesanos de esta ciudad, que exportaban una parte de su producción. Algo parecido sucedió con la industria barcelonesa del vidrio, que progresó cualitativamente y pasó, de alimentar únicamente la clientela local, a constituir una manufactura rica que, a finales del siglo XV, celebraba dos ferias anuales y exportaba.

Entre las artesanías de lujo, destinadas sobre todo a satisfacer la demanda de una clientela selecta de la Corona, destaca la argentería, la orfebrería y el esmalte, actividades que prosperaron en las principales ciudades de la Corona a partir del siglo XIV, quizá introducidas por maestros originarios de tierras ultrapirenaicas. En este grupo podría incluirse también la construcción, referida a obras patrocinadas por la clase dominante y las instituciones civiles y religiosas. Es una actividad que, junto a la textil, requería una infraestructura técnica y económica algo compleja, la movilización de un número elevado de trabajadores y una cierta especialización en áreas y utillaje.

Otras producciones artesanales cubrían necesidades de la demanda interior, al tiempo que alimentaban corrientes de exportación importantes. Es el caso de la producción de cuchilleros, armeros, curtidores, ceramistas, coraleros y, sobre todo, fabricantes de paños. Aunque la Corona, y en especial Cataluña, no se desarrolló una producción

metalúrgica de alto tecnicismo, y tuvieron que importar del extranjero productos de la metalurgia diferenciada, cuchilleros y armeros aragoneses (sobre todo de la zona del Moncayo), catalanes y valencianos exportaron una gran parte de su producción (cuchillos, espadas, lanzas, corazas, ballestas, puñales) hacia Castilla, Sicilia y los países del Mediterráneo oriental. Uno de los sectores más importantes, por el número de trabajadores, los capitales movilizados y el volumen de producción, fue el de los curtidores, que transformaban las pieles en cuero apto para su trabajo. Artesanos del cuero los había en todas las ciudades de la Corona, pero la producción valenciana era especialmente apreciada en Barcelona en el siglo XV, como también lo era la zaragozana, que aprovechaba la tradición mudéjar.

Artesanía peculiar, estrechamente controlada por los mercaderes, era la del coral, recogido en diferentes puntos del Mediterráneo occidental, trabajado en Barcelona y exportado (en mayor cantidad que la producción de cuchilleros y menestrales del cuero) a Alemania, Saboya, Flandes y los países musulmanes. Réplica del coral barcelonés era la cerámica mudéjar valenciana, de Paterna, Cárcer y Manises, que desde mediados del siglo XIV desplazó a recipientes de madera y cerámica de más pobre manufactura en muchos hogares de la Corona, en rivalidad a veces con la cerámica también mudéjar de Teruel. La cerámica de Cárcer y Paterna, de esmalte blanco y decoración a base de ornamentaciones, figuras zoomórficas y figuraciones humanas, pintadas en verde y morado, era la de uso más común. La cerámica de Manises, dorada, con barniz blanco y de reflejos metálicos, gozó de gran reputación en los ambientes más refinados de Europa.

La industria drapera

La industria principal, motor de casi todas las grandes transformaciones de las ciudades de la Corona en la Baja Edad Media, fue la pañería.

Según C. Carrère, la producción de tejidos de lana es precisamente lo que, en el siglo XIV, convirtió a Barcelona en gran centro económico del mundo mediterráneo: atrajo a un número elevadísimo de menestrales, estimuló la concentración de capitales e impulsó el desarrollo mercantil de la ciudad. Pero con ello llegó el crecimiento de la población, los problemas de aprovisionamiento y los nuevos conflictos del mundo del trabajo. Anteriormente, durante el siglo XIII, la pañería catalanoaragonesa era mediocre, y no alcanzaba a cubrir la demanda interior. La producción propia debía completarse entonces con una fuerte corriente de importación de tejidos flamencos y

franceses, una gran parte de los cuales eran vendidos por los mercaderes catalanes en mercados mediterráneos. Según J. Reglá, fue precisamente la tensión bélica entre la Corona y Francia, desatada a finales del siglo XIII por la incorporación de Sicilia, lo que impuso un cambio de orientación. Durante años resultó difícil importar tejidos ultrapirenaicos, situación que forzó la transformación y crecimiento de la industria propia. Se produjo entonces, durante el siglo XIV, a la vez que un extraordinario desarrollo de la pañería en Barcelona, y en menor medida en las restantes ciudades de la Corona, una considerable expansión de la producción pañera en el mundo rural catalán, con cifras de producción, en conjunto, tan elevadas como las de Barcelona. Mercaderes barceloneses dieron salida a esta producción urbana y rural de paños de calidad mediana y menor coste que los franceses: los exportaron hacia mercados del Mediterráneo oriental, donde eran bien acogidos y utilizados como moneda de intercambio para la compra de especias. Esta actividad, junto a otras de los mercaderes barceloneses (exportación de azafrán y fruta seca, por ejemplo), y el consumo en el mercado urbano de alimentos (cereales, carne) y primeras materias (lana, madera) procedentes del mundo rural, contribuyó entonces a integrar en una misma economía y hacer partícipes de unas mismas coyunturas al campo y la ciudad.

Según A. Santamaría, los sectores productivos más importantes de Valencia en el siglo XV eran los dedicados a la producción de tejidos (tinte y tejido), cueros y muebles. La industria pañera valenciana se desarrolló algo más tardíamente que la catalana. Como en Cataluña, durante el siglo XIII los tejidos de cierta calidad fueron generalmente importados de Francia y Flandes, pero aquí la ruptura franco-catalana de 1293-1313 no actuó de estímulo para el desarrollo de una poderosa industria propia. Restablecidas las relaciones entre la Corona y Francia, se dictaron medidas proteccionistas para salvar la débil producción local de la competencia extranjera (1342), lo que lesionó los intereses de los mercaderes importadores, por lo que hubo que revocarlas (1344). No fue hasta entrado el siglo XV, hacia 1440-1470, cuando la pañería valenciana maduró organizativamente, prosperó económicamente y se convirtió en exportadora.

Según J. A. Sesma, la manufactura textil aragonesa, de antigua tradición, no pudo aprovechar las favorables condiciones de comienzos del siglo XIV para transformarse y extender sus mercados. Más bien fueron los tejidos catalanes los que, atravesando

dificultades en el Mediterráneo por la guerra con Génova, intentaron reservarse el mercado propio e imponerse en el mercado interior aragonés. Para estimular el desarrollo de la manufactura aragonesa y catalana, enriquecer a los naturales de los reinos y beneficiar a las finanzas públicas, las Cortes de Monzón de 1361-1362 prohibieron la importación de tejidos extranjeros. Pero este proteccionismo, especialmente beneficioso para la débil manufactura aragonesa, se mantuvo poco tiempo en Aragón (hasta 1364), mientras, en cambio, en Cataluña se adoptaban medidas que primaban la exportación y gravaban la importación de tejidos (1365).

Durante unos doce años todos los tejidos, foráneos o aragoneses, vendidos en Aragón pagaron una tasa del 10 por ciento de su valor. A partir de 1376, se volvió a un cierto proteccionismo (los paños extranjeros pagarían una tasa del 5 por ciento mientras que los aragoneses quedaban exentos), coincidente con la instalación de mercaderes y artesanos catalanes del sector pañero en Aragón, y de refugiados judíos. En esta primera fase de su desarrollo, la pañería aragonesa adoptó el modelo de los paños catalanes y languedocianos, baratos y de gran consumo, confeccionados precisamente con lana aragonesa. La primera mitad del siglo XV, el incremento de la producción y mejora de la calidad permitió a los paños aragoneses ganar a los extranjeros una parte del mercado interior y salir a mercados exteriores (Castilla y Portugal). A mediados del siglo XV esta industria alcanzó su madurez y, por su menor precio, compitió ventajosamente con la producción extranjera en Aragón.

Entonces se distinguían cuatro zonas productoras:

- 1) La zona norte (Jaca, Huesca, Aínsa, Broto y Sallent de Gállego), con capitales catalanes, que se integraba en el proceso de producción de la industria textil de Cataluña, hacia donde exportaba el grueso de su producción en forma de paños crudos y blancos;
- 2) la zona del Somontano Ibérico (Tarazona y Calatayud) que fabricaba tejidos de mediana calidad para el mercado rural aragonés, exportaba piezas a Castilla y daba el acabado a piezas de elaboración castellana (de la zona de Calahorra);
- 3) la zona sureste (Teruel), con una manufactura de mayor calidad, por la materia prima (lana fina) y las nuevas técnicas de producción, que tendrá continuidad durante toda la Edad Moderna, y

4) la zona de Zaragoza, que concentra una buena parte de la producción pañera del reino, y produce piezas de muchos tipos y calidades.

Biblioteca Museu d'història de Catalunya

El desenvolupament de les activitats productives

El desenvolupament de la població de la Corona d'Aragó i la repoblació del territori conquerit als sarraïns és degut a un fort desenvolupament de les activitats productives, sobretot de l'agricultura. La prosperitat rural –palesa en les noves rompudes de terres, en la major parcel·lació de les explotacions agrícoles compensada per un conreu més intensiu i òptim, o en la consolidació del mas- durant cert temps va encarar-se amb èxit amb el feixuc problema de mantenir l'equilibri entre població i producció, dins de l'habitual marc de les característiques mediterrànies –cereals, vinya, lleguminoses, oliveres, arròs.-, fins hi tot pogué atendre a la introducció progressiva de conreus especialitzats com el lli, els safrà o el cànem. Els nous conreus tendiren a desplaçar els primers i a llarg termini a fer perillar l'aprovisionament d'aliments, cosa que es suplía amb les importacions, refiant-se del binomi agrari-comercial. Sobretot en el País Valencià, però també en la resta de territoris repoblats, es va centrar en la creació d'una base de producció agrícola de cereals i vinyes.

Per a l'exterior, la indústria i el comerç es consolidaren també cap al 1300. LA indústria produïa articles específics, com el mercuri, l'antimoni, el ferro, artesanía del corall a Catalunya; al País Valencià indústria paperera i ceràmica (i una florent draperia), i el naixement de la producció de teixits. Eren productes per a l'intercanvi, que afavorien el comerç somiada pels catalans, que de vegades s'havia complementat amb l'expansió política.

Es desenvolupà, a la fi, una xarxa complexa de rutes que desembocaven al Mediterrani oriental (Alexandria, Creta, Xipre, Rodes, l'Imperi Bizantí), Àfrica del Nord, la diagonal de les illes de Còrsega, Sardenya i Sicília, i la del Llenguadoc i Provença. Tampoc sense oblidar la façana peninsular (Nàpols, Ragusa i Venècia).

La fortuna de Barcelona vinguda del comerç s'erigia sobre una base triangular: exportacions de plata, draps i coralls catalans; i la transacció de l'or nord-africà i les espècies asiàtiques.

Aparegués doncs la classe social de mercaders i guanyà importància l'economia urbana, s'estabilitzà la moneda i afavorí la proliferació de fires. També aparegueren les primeres tècniques i associacions mercantils: la dita, precursora del xec; el préstec combinat; els contractes de societat i comanda comercials, que unien un soci

capitalista i un mercader gestor per a una sola operació; i les companyies familiars, de caràcter més estable.

El conflicte franco-català va donar impuls a la generació d'una indústria drapera.

Per primera vegada, a partir del 1300, es produí la conjunció d'interessos entre mercaders i artesans tèxtils, i els capitals acumulats amb el comerç internacional es convertiren en el motor de les indústries d'exportació que treballaven en un ampli mercat exterior. A Barcelona, especialment, l'empresa industrial era en els seus inicis marcadament capitalista: grans companyies on intervenien mercaders, drapers i canvistes amb disponibilitats financeres elevades i relativament independents del control de les autoritats urbanes. A Mallorca, les primeres dècades del segle XIV mostren la superació d'un elemental cicle domèstic, tècnicament poc evolucionat i dirigit exclusivament a la satisfacció de la demanda interna. EL seu desenvolupament va venir donada per la necessitat dels mercaders autòctons d'equilibrar les importacions i reexportacions amb un sistema d'exportació. A València, arrenca entre 1310 i el 1330, on en un principi destacava la iniciativa privada dels oficis artesanals. El major reconeixement polític de les corporacions en el consell urbà, juntament amb privilegis fiscals concedits a la producció artesanal, multiplicaren la mà d'obra amb el doble i complementari propòsit de desenvolupar una indústria local diversificada i de petita envergadura.

El pes excessiu d'una agricultura molt especulativa va produir un fort moviment migratori del camp a les ciutats i la creació d'un gran mercat de treball d'irradiacions extraregionals i internacionals.

Existiren tres tipus d'indústria drapera el qual com més qualitat tenia el producte més reduïda era l'exportació (imitacions franceses, després flamenques i florentines i una indústria tècnica, reglamentada i formal).

Cap a finals del segle XIV, partint de situacions i cronologies diferents, les fórmules productives s'havien homologat en totes les àrees considerades constituïdes en petites unitats de producció de tipus familiar, urbanes i rurals, amb independència professional i financera i controlades per una classe intermèdia de tintorers i paraires, aïllats o en companyies mixtes, que compraven el producte acabat en taller artesanals i l'exportaven directament o mitjançant comandes marítimes.

L'evolució dels sectors industrials mostra que, almenys a les grans ciutats i en les economies d'escala regional, el capital comercial va ser el primer a desenvolupar-se.

La burgesia mercantil va ser la gran beneficiària de l'expansió politico-militar a la Mediterrània, però seria erroni de veure aquesta expansió com la realització exclusiva dels seus interessos econòmics.

Durant tot el segle XIII, el comerç exterior català es basà en la redistribució d'una sèrie d'articles de luxe de procedència oriental (espècies, sedes, colorants tèxtils) i en l'exportació de gèneres alimentaris i d'alguns quants productes manufacturats.

En resum, un comerç modest, tot i que molt especulatiu, que es completava amb importacions de fins draps flamencs i amb creixents intercanvis a la menuda amb el nord d'Àfrica. El més important resultava el desenvolupament d'una forta marineria pròpia, adaptada a les exigències dels mercaders i a les necessitats militars dels sobirans, i el flux constant d'inversions, d'experiències i recursos humans posats al servei del comerç.

Als primitius eixos que unien els ports catalans amb el de Llevant i l'Àfrica magrebina, s'hi afegiren línies de navegació que abraçaven tots els ports de més interès d la Mediterrània occidental, del Marroc, de l'Àfrica atlàntica i de la Castella meridional. La incorporació de Mallorca va afavorir la consolidació d'aquests eixos.

Fins ben entrat al segle XV, Catalunya va continuar mantenint la seva privilegiada posició d'intermediària en el comerç internacional de la Mediterrània oriental. La "Ruta de les Illes" de Jaume Vicens Vives (Mallorca, Sardenya, Sicília i Rodes) constituïa una vertadera diagonal Mediterrània que abraçava els ports d'Alexandria, Beirut i Damasc i animava a un actiu comerç d'espècies, esclaus, sucre i alum. Era sens dubte, la ruta més important i ben organitzada, a la qual Barcelona devia la seva fortuna i prosperitat de la seva classe dirigent. A la Mediterrània occidental, la diagonal insular servia també de base per alimentar un sistema econòmic global i triangular de múltiples combinacions: compra de blat i pesca de corall a Sicília i Sardenya, pastell del Llenguadoc i a la Llombardia, teles i fustanys de la Borgonya, del sud d'Alemanya i del nord d'Itàlia. Juntament amb l'arrencada industrial, s'incrementaren les vendes de draps propis a Sicília, Nàpols, i el nord d'Àfrica i les importacions de llana d'Aragó, la Conca i el Maestrat valencià. L'arrencada econòmica de l'Andalusia bètica i l'obertura de l'Estret van oferir al comerç català noves oportunitats: les espècies reexportades al Llenguadoc, la Provença i Aragó eren distribuïdes als Països Baixos i Anglaterra i

multiplicaven d'aquesta manera els assentaments mercantils permanents i els consolats oficials. Amb aquestes modificacions internes (en tècniques, en productes i en itineraris), el comerç català del principi del segle XV presentava encara una gran vitalitat: el valor dels tràfics efectuats per Barcelona s'apropava anualment als dos milions de lliures, uns tres milions de florins d'or d'Aragó.

Entre el 1350 i el 1450, l'obertura atlàntica va beneficiar més Mallorca i València que la mateixa Barcelona. Per a les Balears –on començaren a comptar també Menorca i Eivissa, l'illa de la sal-, el comerç es convertí en element bàsic de la seva estructura econòmica. La centralitat mallorquina en el sistema de tràfics i d'economies complementàries que cobrissin tota la Mediterrània occidental és documentada per la correspondència del mercader toscà Francesco Datini, i per la pràctica mercantil de les companyies genoveses, florentines i venecianes. Tots els eixos del comerç internacional l'afectaren: naus italianes camí de Flandes que completaven la seva càrrega amb productes nord-africans comprats a les Illes i que, de tornada, descarregaven part dels articles adquirits als mercats de la mar del Nord. Normalment, els mateixos catalans es detenien a Mallorca en tots els seus viatges a L'Àfrica o a l'Orient. "Comerç exterior passiu i dipòsit de productes nord-africans, orientals i atlàntics", com diu Antoni Riera, important pels ingressos fiscals que proporcionava la Corona, a la qual cosa cal afegir la pràctica d'un comerç exterior propi, molt actiu, d'intercanvi de productes agro-pecuaris i d'itineraris curts amb el nord d'Àfrica, Sardenya, Sicília, Llenguadoc, Ligúria i les costes de Catalunya-València. En conjunt, una expansió mercantil espectacular pel que fa a les dimensions econòmiques i demogràfiques de les Illes. Els defectes estructurals més greus eren la debilitat de la seva flota mercant, les limitacions de la seva producció agrària i manufacturera i la competència de les àrees mercantils dominants. Les primeres dificultats del comerç català i italià obligaren els navegants-mercaders mallorquins a buscar noves rutes cap a Canàries i les costes saharianes.

Amb cert retard pel que fa Catalunya i Mallorca, l'arrencada comercial valenciana va tenir lloc, fonamentalment, al final del segle XIV i el començament del XV, i tingué poc a veure amb l'inici de les primeres dificultats o crisis catalano-mallorquines. Al seu favor cal esmentar una equilibrada complementarietat entre el desenvolupament industrial i consumista de la capital i la producció agrícola especialitzada a l'interior. Aquests avantatges estimularen la plena integració de València en els dos sistemes de tràfic dominants: el de les tradicionals rutes catalanes i mallorquines i el sistema italià

dels grans circuits internacionals. Ambdós sistemes afectaren totes les zones i els ports del litoral valencià, des de Benicarló-Peníscola fins a Guardamar-Alacant. Un exemple de tràfic exterior tradicional era el que realitzava amb les ciutats costaneres de Catalunya, Mallorca i el sud de França. En aquests circuits de curt radi predominava la navegació de cabotatge, les embarcacions petites (barques, llaguts) i l'heterogeneïtat de mercaderies –en general de gran volum, poc valor i consum local– com les manufactures draperes, les primeres matèries tèxtils i els productes alimentaris. Vies tradicionals eren també les de Sicília-Nàpols, el nord d'Àfrica i el regne de Granada (Almeria, Màlaga). En totes aquestes, s'hi barrejaven catalans, valencians i mallorquins amb escassa diferenciació professional i operativa, ofertes similars de mercaderies i tècniques mercantils i financeres idèntiques. Menys èxit i futur tingueren els intents valencians per tal d'introduir-se en la ruta de Llevant malgrat que, al començament del segle XV, s'organitzà una línia regular amb Beirut i Alexandria amb la doble finalitat d'exportar draps i participar en el comerç de les espècies. En canvi, la integració valenciana en les grans rutes del comerç internacional occidental va ser completa. Les galeres provinents de Llevant i d'Itàlia camí de Barbaria i de la mar del Nord freqüentaven cada vegada més intensament tots els ports valencians. Oferien productes variadíssims, primeres matèries per a la indústria local, draps de luxe i sedes que estimulaven el consum i, per tant, la demanda, amb clares derivacions comercials cap a l'interior peninsular castellà.

Factors diferencials de la personalitat típica catalana

- Religiositat cristiana. La religió es troba present en totes les facetes de la vida de la persona.
- Hi ha una conscienciació molt gran de la necessitat d'ajudar i protegir als pobres i als malalts.
- El pluralisme. Al mateix territori hi conviuen jueus, cristians i musulmans, amb les seves respectives llengües, creences i religions. D'altra banda l'esclavatge era una realitat comuna.
- Degut al continuu conflicte amb els àrabs, les guerres i les bandositats provoquen inseguretat constant a la vida de cada dia.
- Entre els cristians hi ha la por permanent de caure captius en mans dels àrabs.
- Casar a una filla és normalment un problema degut al dot que ha d'aportar la família.

Els Consolats de Mar i Comerç

En les calendes del desembre del 1283, segons el paràgraf inicial del Llibre de consolat de mar valencià, es creava a València el primer consolat plenament consolidat de tota la Corona d'Aragó. Certament, com es palesa en el document transcrit, a Barcelona hi va haver el necessari precedent d'una institució originada, d'altra banda, al segle XII en ciutats italianes mediterrànies com Pisa o Genova. Però foren uns precedents personalitzats en un sol cònsol i massa vinculats a la gestió de l'ajuntament ciutadà. Contràriament, en el darrer terç del segle XIII i en paral·lelisme amb l'empenta d'un florit comerç que ja no depenia tant de mercaders itinerants – col·loquialment els anomenats “peus empolsegats”- com de nuclis estabilitats i més sedentaris, els consolats de mar, i extensivament de comerç, agafaren volada, i autonomia pròpia, tot i que es mantingué encara per un cert temps la vinculació amb el municipi. El de València el 1283 fou, com s'ha dit, el primer, però el van seguir els de Mallorca (1343), Barcelona (1347), Tortosa (1363), Girona (1385), Perpinyà (1388) i també Sant Feliu de Guíxols (1443); a més, no es pot perdre de vista, fora ja dels Països Catalans però dins del marc de la Corona d'Aragó, el de Saragossa, segurament pels vols del 1304, i el de Calataiud, potser el 1313. Institucions erigides en un principi com a tribunals en els assumptes de la mar imposaren aviat la seva jurisdicció en tots els tractes del comerç, per mar o per terra –com es desprèn d'alguns d'aquests consolats instal·lats en ciutats no costaneres-, i cada vegada més en qualsevol activitat econòmica que depengués del comerç.

Així, si en un principi les qüestions plantejades palesaren tota la problemàtica relacionada amb els nòlits –danys a mercaderies carregades a bord-, salaris dels mariners, associacions en la construcció naval, vendes de vaixells, contractes entre patrons, mariners i comerciants..., finalment tot plet mercantil fou tingut en compte en els consolats de mar i comerç, fins i tot l'evolució dels reglaments estatutaris per a lletres de canvi i operacions bancàries, assegurances i emprèstits per a la navegació. I, consegüentment, de la primitiva ordre judicial de València –redactada a la primèria del segle XIV- es passà a tot un desenvolupament d'una àmplia llei comercial que, no obstant això, no reeixí en una delimitació de jurisdicció ben concreta. Perquè sovint els consolats de mar ensopegaren amb els tribunals de l'almirallat –sota jurisdicció militar-, amb els funcionaris i els empleats de la Seca- fruit de les manipulacions monetàries-, amb els tribunals reials de justícia, que es convertiren en reials audiències ja formalitzades a la darrerïa del segle XV, quan, en molts casos, els litigants transmetien propietats o deutes a vídues, indigents i menors per tal que es pogués defugir el llarg

braç del consolat. I en uns territoris les lleis dels quals –furs, constitucions i altres drets- atorgaven un status personal d'estratificació social, sovint la persona, més que l'objecte del litigi, determinava l'autoritat o no dels jutges consulars.

Malgrat tot, els consolats de mar funcionaren força com a tribunals de justícia, tant pel que fa a la primera instància –les sentències de la qual foren dictades pels dos cònsols en estreta consulta amb els seus assessors, és a dir, dos o tres comerciants o mariners que escoltaven els assumptes presentats davant el consolat– com en els casos d'apel·lació. Nogensmenys, en uns casos i altres, el judici, que només es preocupava per la “sola faci veritate atenta”, era breu, sumari i a ser possible immediat. Perquè aquests foren trets que distingien el tribunal dels consolats de qualsevol altra instància. La dinàmica mercantil afavoria un procediment expeditiu: o bé es deixaven de banda els litigis i s'arribava finalment a acords verbals o bé, en cas que continués la demanda, les accions legals s'emprenia amb tal rapidesa que, després de la sentència, només hi havia un termini de deu dies per a les apel·lacions.

Tanmateix, els consolats de mar i comerç esdevingueren també un gremi mercantil, a més a més de ser un tribunal de comerç. I aquest segon vessant, que reunia un bon nombre d'influents homes de la burgesia medieval, fou tan important com el primer, ja que com a associacions mercantils, fins i tot en els llocs més allunyats, els consolats havien de preocupar-se del progrés de la classe dels comerciants, bo i assegurant els drets de les propietats adquirides dels seus membres, contribuint a la defensa de la navegació i el comerç contra la pirateria, i col·laborant amb els poders públics - municipals i reials – en tot allò que pogués significar millora per als seus fins, fins i tot si per aconseguir-ho calia fer emprèstits a la monarquia. En una paraula, en els consolats de comerç la classe mercantil havia trobat l'instrument més operatiu per a disposar d'un tribunal de justícia d'especial i pròpia jurisdicció, alhora que un gremi ben poderós s'aixecava per a defensar, en el si de la societat, els interessos específics d'una protoburgesia, amb tant d'èxit que aquestes instàncies medievals s'endinsaren pregonament en la modernitat més avançada del segle XVIII.

Per tot això, la provisió dels càrrecs dirigents dels consolats, la seva remuneració i el finançament de tota la institució foren qüestions de prou importància en la dinàmica d'aquestes instàncies. D'entrada, el cònsols foren nomenats per les assemblees municipals i controlats pel justícia del consell. Però l'autonomia i l'ampliació de funcions dels consolats exigiren un sistema de cooptació electoral subrogada, tot diferenciant el cònsol de mar del cònsol de mercaders, quan aquest últim ocupà plaça

des del 1358 en el poder executiu, desplaçant el que havia estat segon cònsol de mar i amb clares expectatives d'assolir el control total, que es van complir a la darreria del segle XV, en què el primer cònsol de mar fou també mercader. Però fins aleshores tots dos eren nomenats per la seva gent, mitjançant un sistema d'atzar esmenat sobre la presentació d'unes llistes de vint candidats –un per a cada cònsol- confegides pels companys –còsols i assessors anteriors- que abandonaven els càrrecs. Així, la institució fou controlada per grups ben oligàrquics, la qual cosa no ha de sorprendre si hom para compte en la força econòmica que conferia encapçalar tot un edifici, la gestió del qual controlava el tràfic legal de les ciutats mercantil on s'inserien els consolats, tal com es desprèn de la rica documentació econòmica, deixalles de la seva presència en els arxius.

El treball agrícola i la vida a pagès

Per a l'home medieval, el pa era la base de l'alimentació i el conreu de cereals requeria la major dedicació del treball social. No és estrany, doncs, que des de molt aviat la mesura del temps, per tant el control del temps, fos percebuda com una cosa intrínsecament lligada a l'exercici de les diverses activitats agràries i pastorívoles. Com si fossin una transposició fotogràfica, realista, del temps viscut, els calendaris il·lustrats medievals reflectien quasi exclusivament labors agrícoles i ramaderes amb els seus corresponents productes i tècniques: des dels treballs de cultiu de cereals als de la vinya, des de la recollida de fruits a l'adobament dels camps i a les escenes de caça i de cria de bestiar domèstic. Amb el segle XIV, i, sobretot, amb el XV el treball rural es diversifica internament i geogràficament. Algunes comarques, que depenien de produccions semiespecialitzades (canyamel, arròs, safrà, lli, grana...) començaren a mostrar diferències substancials que repercutiren en la distribució temporal del treball pagès, en la relació oci-intensitat d'ocupació i en la vida diària dels seus habitants. No obstant això, sobre la base d'una homogeneïtat, comuna de la vida rural, el treball pagès es contraposava, en les representacions i en l'elaboració cultural, al treball urbà i, sobretot, a l'oci l'údic dels senyors urbans.

Naturalment, els treballs agrícoles estaven regits pel ritme de les estacions. A la tardor es preparaven els camps per a la sembra dels grans de cicle llarg (forment, ordi, civada), es recollien les olives i es preparava l'oli. Del desembre al març es realitzava la matança i la saladura del porc, es tallava la llenya i es podaven els arbres. Els treballs de la vinya, complementaris sempre de la cearicultura en tots els sistemes agraris mediterranis, ocupaven la major part de les feines agrícoles: podar les vinyes, cavar profundament el terreny per reposar els ceps inútils, plantar mallols i esbrollar els terrenys. Pel març i per l'abril era necessari de tornar a llaurar les terres incultes, escardar i capficar les vinyes i, pel maig, se sembraven els cereals de primavera (panís, arròs). Els mesos estivals, moment crucial del treball camperol celebrat amb festes i cerimònies pròpies, acaparaven les feines agrícoles més intenses i que requerien més mà d'obra. Juny i juliol eren els mesos de la sega i de la batuda. Amb corbelles es tallava la tija del gra prou alt, a prop de l'espiga, per deixar el màxim de palla, que era emprada per a cobrir les cases, com a farratge d'animals i, fins i tot, com a calefacció. Amb bastons de fusta o amb les trepitjades dels animals es batia i es dipositava el gra a l'era. A l'agost i al setembre es recol·lectava el raïm per fer el most, es cremaven els rostolls i es tornaven a retocar les terres amb l'arada i l'aixada. En molts llocs, a la intensa activitat que exigia la collita de cereals calia afegir les labors

requerides pels conreus especialitzats: plantar el safrà, preparar l'assecamment de les figues, de les panses i de les ametlles. Setembre i una part d'octubre eren ocupats per la verema fins que es tornava a centrar l'atenció en la terra llaurant-la, adobant-la i sembrant de nou el forment.

Malgrat la repartida estacionalitat del treball agrícola, la collita i la sembra requerien, de bon tros, la major intensitat d'ocupació de la família camperola i d'instruments agrícoles: falçs per als cereals i dalles per al farratge i l'alfals, aixades, rastrellets, garbells, forquetes de ferro, gerres bladeres que els inventaris i contractes mostren en abundància.

En molts casos, calia recórrer a la cooperació dels veïns, a la utilització de mà d'obra assalariada, a l'arrendament de bous o d'arades, al préstec per a la compra d'instruments o llavors. A Catalunya, després de la crisi demogràfica i, especialment, en zones de pagesia remença, la concentració de masos i la major extensió de les masies degueren afavorir la iniciativa tècnica i productiva del pagès, com també un ampli marge d'autonomia i millor proporcionalitat de la relació terra i treball de la unitat familiar. En els entorns rurals de quasi totes les ciutats grans i mitjanes, on més abundaven les terres de propietaris burgesos, el camperol es veia obligat a assumir arrendaments més durs (contractes a mitges, de plantació de vinyes, repartició de fruits) i a realitzar una sèrie de treballs accessoris en benefici dels propietaris: transport de cereals, cultius hortícoles, compte del ramat domèstic, del qual sovint s'especificava la quantitat i els lliuraments anuals (porca, gallines, ous...) a l'arrencador. A tot arreu, com a les comarques centrals de València, on les heretats camperoles a penes assolien les cinc hectàrees, la fragmentació i la dispersió de les petites explotacions, destinades preferentment al conreu de cereals, que donaven rendiments poc elevats, feien que la meitat dels camperols amb prou feines pogués assegurar la pròpia subsistència.

Entre els habitants del camp, la relació entre temps de treball i temps de repòs o d'oci –i el caràcter mateix del no-treball- no era la mateixa. L'oci s'atribuïa als senyors propietaris urbans que realitzaven freqüents estades a les seves terres dedicats a la caça o als passeigs a cavall. Però seria erroni de pensar que, en una societat com la catalana dels segles XIV i XV, el propietari no prenia part en el control actiu de les seves terres, la vigilància dels camperols, el compte de les seves cases i, fins i tot, la mateixa gestió de l'administració. Ben diversos eren, no obstant això, la disposició i el caràcter del no-treball per als camperols mitjans i per als situats per sota dels nivells

de subsistència. Per als primers, la fatiga de prolongades jornades ocupades en el camp, en el bosc o en la cura dels animals s'interrompia solament per a anar al molí o al ferrer, per a la visita al mercat i, el diumenge, per a la missa i la taverna. En els segons, l'escassetat d'heretats produïa una espècie de subocupació encoberta que requeria el treball assalariat en casa aliena o el recurs a elementals activitats de manufactura rural. Més difícil és d'imaginar la jornada dels nens i de les dones. Més que els jocs, que no havien de faltar, es coneixen alguns moments del treball infantil, com ara la vigilància d'animals al bosc o la pastura. De les dones se sap que treballaven els camps, feien la recollida de la fruita, cuidaven el bestiar domèstic, portaven endavant la casa i els nens i, de vegades, filaven la llana per als empresaris de la ciutat, elaboraven la palla i l'espart o alimentaven com a dides els nens de famílies urbanes.

Estructures corporatives i organització del treball urbà

A les ciutats catalanes, les corporacions d'ofici naixeren amb el creixement econòmic del segle XII i es desenvoluparen durant els segles XIII i XIV amb la concentració i la diversificació de les activitats artesanals en l'àmbit urbà. El corporativisme artesanal utilitzà el moviment associatiu paral·lel de les confraries i almoines de caràcter assistencial i religiós, però no s'hi identificà mai del tot. Les estructures corporatives prosperen, sobretot, pel suport i el consentiment que li prestaren els poders públics i per la intervenció directa dels mercaders interessats en la innovació tecnològica dels tallers artesans i en la millora del procés productiu. L'existència d'ordenances pròpies de cada ofici i el nomenament de sobreposats (síndics o cònsols d'ofici) amb jurisdicció sobre tots els artesans d'una professió van ser, en endavant, els dos pilars del sistema. Les ordenances regulaven amb bastant de detall els aspectes tècnics de la producció i la venda dels articles. Els sobreposats controlaven la qualitat del producte acabat, perseguien els fraus i, en certes ocasions, assumien la representació institucional de l'ofici. L'elaboració de les ordenances i el nomenament dels síndics depenien dels poders públics. Però, sobretot, a ambdós, se'ls escapaven qüestions tan importants com les relacions laborals dins els obradors, el control i monopoli de la mà d'obra i el funcionament jeràrquic dins l'ofici.

Amb aquestes característiques, al principi del segle XIII el moviment corporatiu havia adquirit uns perfils ben definits a Barcelona i Perpinyà entre algunes professions tradicionals com els assaonadors, argenters i sabaters. Per raons òbvies, a València i Mallorca es va desenvolupar posteriorment a final de segle, i en un context tant de creixement econòmic com d'ordenació institucional i política del govern urbà. No obstant això, a tot arreu els progressos més ràpids es registraren, acompanyats de l'expansió del sector tèxtil de la llana, a la primera meitat del segle XIV. Des de les ciutats principals, el model s'estengué a molts centres secundaris com Girona, Cervera, Camprodon, Puigcerdà, Vilafranca de Conflent, Alzira, Castelló, etc., tots aquests, centres drapers o artesanals de certa importància.

Amb major o menor independència dels poders públics, municipal o reial, les corporacions d'ofici catalanes destacaven pel seu caràcter voluntari i obert a l'ingrés de tots els artesans d'una mateixa professió –als quals sovint ni tan sols s'exigia la condició de mestres- i per la seva dimensió fiscal i de representació política, aquesta darrera més important a València que a Barcelona o Mallorca.

En aquestes condicions, en les activitats manufactureres de les ciutats catalanes dominava el treball lliure sobre el treball corporatiu i la iniciativa de lliure empresa més que no pas el taller mediatitzat per reglaments monopolistes. La crisi demogràfica de la segona meitat del segle XIV i la primera del XV debilità, encara més, les escasses constriccions laborals de l'organització corporativa. En totes les ciutats, la gran mobilitat de la mà d'obra fou la dada més sobresortint. I, amb això, la discontinuïtat en la pràctica d'un ofici i la permeabilitat del sistema corporatiu en l'ingrés de nous membres, una tendència aguditzada per la forta immigració urbana de mà d'obra poc qualificada. Fins i tot, la mateixa transmissió generacional de l'ofici per herència constituï una pràctica molt reduïda –a València tot just afectà el 30% de la població artesana durant la major part del segle XV–, cosa que posa en qüestió el principi que va fer de la corporació una espècie de casta l'accés de la qual estava reservat exclusivament als fills i familiars dels mestres. D'altra banda, la limitada extensió del treball corporatiu i el creixement industrial de les ciutats van afavorir la diversificació i la multiplicació de nous oficis i, per tant, de noves corporacions. En aquesta tendència, l'exclusivisme dels oficis tradicionals més potents va ser atacat directament per la segona penetració del capital comercial en les activitats manufactureres. De nou, com al segle XIII, els mercaders, en accelerar la renovació de l'utillatge, la innovació tecnològica amb noves produccions i la posada al dia del procés productiu, estimularen els interessos associatius dels menestrals i, per derivació, la conflictivitat entre els oficis.

Aquesta evolució, en el context de les primeres dificultats que es manifestaren en el sector industrial català entre el 1420 i el 1450, fou frenada per l'oposició d'alguns sectors artesans i per la intervenció dels poders públics en la vida econòmica. Uns i altres reaccionaren amb el desenvolupament d'un corporativisme tancat. L'establiment dels privilegis sol·licitats pels oficis per tal de no perdre iniciativa industrial es consolidà amb la reforma del govern municipal barceloní del 1453, que atorgava major poder als artesans. Per primera vegada, tot un arsenal de mesures corporatives s'imposava: prohibició d'emprar més obrers o esclaus que els exigits per les necessitats tècniques; exigència de l'obra mestra i d'un dret d'entrada cada vegada més gran; privilegis als fills dels mestres; mesures desfavorables als artesans forans. Amb un retard significatiu, unes mesures semblants s'adoptaren a València al final del segle XV.

En tot moment, no obstant això, el taller artesanal familiar, l'obrador, va ser la unitat mínima i bàsica de producció, el centre del procés laboral. L'artesà, mestre o oficial –

en la pràctica indiferenciats-, posseïa generalment els instruments de producció i controlava un nombre més aviat exigü de dependents, aprenents i assalariats, amb una forta presència d'esclaus.

Una mà d'obra abundant i poc especialitzada, procedent la major part de la immigració rural, s'integrava mitjançant contractes d'aprenentatge i de treball que, en la seva naturalesa, es diferenciaven poc dels purs contractes de servei domèstic. La forma dominant de la lliure empresa familiar estigué sempre garantida. Una empresa familiar que es caracteritzava, en termes econòmics, per la possessió de modestes quotes de capital (locals, instruments i instal·lacions industrials, primeres matèries, mà d'obra barata) i per la lliure disposició del producte acabat en el marc d'unes elementals lleis de mercat.

Les cartes de poblament

Amb aquest nom o altres de semblants (carta de poblament, carta pobla, o l'originari de carta populationis), la historiografia medieval ha designat uns privilegis o concessions atorgats pels sobirans o els titulars de senyories jurisdiccionals i àdhuc dominicals als pobladors, presents o futurs, d'una localitat. S'hi consignaven essencialment les condicions de tinença del sòl i de residència en aquest; també es fixaven, donat el cas, unes normes fonamentals per a l'encarrilament de la convivència jurídica de la comunitat veïnal.

La concessió de cartes de població podia obeir a conjuntures diverses. La més corrent radicava en la vivificació de termes conquerits a remolc d'una operació militar; cal pensar també en els intents de colonització de llocs despoblats d'antic o de nou, per diferents circumstàncies; així mateix, per l'interès en l'increment del contingent de població ja establerta o per aturar una amenaça de despoblament, també es podia produir la fundació de noves viles en zones d'antiga presència humana, etc. La idea de població pot prendre's així en un sentit ampli, que podria expressar genèricament promoció de la vida local.

Totes aquestes actuacions de població, instrumentades per aquestes cartes de poblament, generaven una relació de dependència per part de les comunitats populars receptores respecte dels seus atorgants, membres dels estaments dominants. Dependència de tipus públic en uns casos, però més sovint de signe senyorial o. Si es vol, feudal, d'acord amb els diferents moments, situacions o llocs en què s'establia aquesta relació.

En l'àmbit dels Països Catalans, les cartes de població presenten el seu arrelament històric en les primeres etapes de restauració territorial de la Catalunya Vella. Així, la consolidació de la línia fronterera del Llobregat-Cardoner-Segre mitjà, als segles IX i X, comportà la concessió d'un dels exemplars més antics i interessants: la carta de Cardona (donada per Guifré el Pelós cap al 880 i confirmada pel comte Borrell el 986). Semblantment, després de la progressió de les armes cristianes cap a migdia, l'arribada a les planes lleidatanes i al Baix Ebre, a mitjan segle XII, ocasionà la promulgació de les cartes més completes de Tortosa (1149) i Lleida (1150), per mà de Ramon Berenguer IV. Aquestes cartes eren vertaders estatuts urbans, inspiradors de posteriors aplicacions a nous territoris de València i Mallorca.

En aquestes diferents etapes, l'actuació dels comtes o prínceps sobirans havien estat preponderant. Però en el tombant del segle XII i següents la situació es modificà sensiblement per la progressiva intervenció de la noblesa –laica o eclesiàstica- en el repoblament de les noves regions. Aquestes, arrabassades als musulmans, foren cedides a la noblesa en senyoria, amb la consegüent concessió de cartes pobles. Tanmateix, no es poden menystenir les iniciatives sobiranes, que es van mantenir igualment durant la baixa edat mitjana. Les terres de la Catalunya Nova- Lleida i Baix Ebre- foren repoblades principalment pels ordes militars del Temple (Terra Alta i també Segrià) i de l'Hospital (Montsià), flanquejats per l'actuació de nobles i cavallers. Fou abundós l'atorgament de cartes a nous llogarets, en gran part heretats de la dominació sarraïna, al llarg del segle XIII i –en menor escala- del segle XIV.

Semblantment i en certa continuïtat amb la repoblació tortosina, hom assistí en aquestes centúries al desplegament de la repoblació del nou regne valencià. A l'empenta inicial de la reialesa (de Jaume I i més dels seus immediats successors), s'hi va unir la dels esmentats ordes –principalment en el sector castellonenc- i també dels de Calatrava i Montesa –més cap a migdia-; a més, s'hi afegí l'acció de diferents nobles i cavallers, catalans i aragonesos, en els seus respectius dominis, rebuts de la Corona. Aquesta empresa es plasmà també en la concessió, per uns i altres, de nombroses cartes de població per a nous nuclis cristians, buidats de la població musulmana anterior: els reials, de tipus urbà, a la zona costanera, com Vinaròs, Borriana, etc., o els particulars, de fesomia més rural, cap a l'interior. Però també algunes per al restabliment de comunitats sarraïnes per mitjà de capitulacions pactades, una novetat que ja s'havia insinuat a la comarca tortosina. Les cartes de població valencianes s'escalonaren en la seva gran majoria al llarg del segle XIII (més del 60% de les conservades), declinaren sensiblement al XIV, i es mantingueren de manera residual al segle XV, conclosa ja bàsicament la colonització del país, en bona part, a causa de la crisi general del món rural valencià.

Les regions de la Catalunya Vella també foren escenari, durant la baixa edat mitjana, de la recepció de cartes de poblament per a localitats del seu àmbit. D'una banda, cal registrar les derivades del moviment fundacional de “viles noves”, “viles reials”, o “viles franques” (com Figueres, Vilanova i la Geltrú, Palamós...) o l'engrandiment d'antics centres al Rosselló i la Cerdanya (Puigcerdà, Bellver, Vilafranca de Conflent) per l'interès polític o econòmic dels sobirans Jaume I i Pere el Gran. De l'altra, les concedides pels nobles feudals del nord del país per tal d'estimular l'aglutinament de

nuclis rurals dispersos en centres defensius i alhora deturar el corrent emigratori dels seus vassalls cap a les terres fèrtils planures del migdia en curs de restauració.

Finalment, cal tenir en compte l'àrea de les Balears. És cert que el repoblament cristià de les Illes no s'encarrilà per les lleres de la Catalunya continental, sinó més aviat per la via d'establiments agraris personals o familiars. Però no es pot oblidar la reorganització de Ciutat de Mallorca i, més tard, la de Menorca, per sengles cartes de franquesa (1229, 1235, 1287, respectivament). Totes aquestes cartes havien estat calcades essencialment, d'aquells estatuts urbans de Tortosa i Lleida ja esmentats, bé que amb notables ampliacions del seu contingut amb vista a les noves situacions plantejades.

L'argument de les cartes de població esmentades ofereix un ampli ventall de modalitats que, en síntesi, es poden reduir a tres tipus ben definits. El més senzill presenta la característica d'un "establiment agrari col·lectiu", basat en la concessió d'un terme rural a un grup de pobladors – presents o futurs –, amb fixació de les condicions de possessió de les terres, tant amb vista al seu fruïment (prestacions a satisfer) com a les facultats de disposició. Aquesta relació acostumava a revestir-se d'un seguit de reserves per part del concedent – des del forn, molí i ferreria fins a les justícies, multes, i àdhuc la host i cavalcada -. En aquestes reserves es perfila una dependència dels pobladors d'índole senyorial. Aquesta figura, hom la troba àmpliament estesa, en aquests segles i pel que fa a la Catalunya Nova, a les comarques de Tortosa i Baix Ebre, i també a Lleida i les Garrigues, i igualment en diferents sectors tant del nord com del centre del territori valencià. Però les cartes valencianes d'aquesta mena es completaven ben sovint amb la remissió global al dret substantiu d'una altra ciutat o regió: Saragossa, Aragó i – la més corrent des del 1240- ad forum Valentie, la qual cosa les apropava a la categoria de text normatiu.

Una segona modalitat en línia ascendent es podria batejar com a "cartes de franquesa per a poblar". Aquestes no descansaven essencialment en una donació de terres amb condicions de tinença i conreu, sinó més aviat en el reconeixement d'un cercle d'exempcions i seguretats a favor dels habitants – actuals o nous – d'una localitat. El propòsit era mantenir o incrementar el contingent demogràfic local mitjançant el millorament de la condició civil de la població, reducció de serveis i impostos, garanties personals, etc. Aquest tipus de carta va fer acte de presència als segles XIII i següents, sobretot a l'àmbit de la Catalunya Vella, comarques de l'Alt Urgell i el Berguedà. També es donà al Regne de València, als centres urbans d'organització

reial, com Borià (1233), Benicarló (1236), Villareal (1234), etc. Igualment s'hi mantingué l'adopció genèrica d'un règim jurídic propi d'un cercle exterior.

Finalment la modalitat més elaborada i completa de carta de població es podria qualificar d'"estatut primari de la vida jurídica local". Reflecteix, de fet, una recapitulació dels elements presents en les categories anteriors amb l'addició de nous aspectes d'índole normativa sobre les situacions considerades com a més urgents per a la pacífica convivència de la col·lectivitat veïnal (recta administració de justícia, ordre públic, administració urbana...). La forma present reconeix el seu prototipus ben definit en les esmentades cartes de Tortosa i Lleida. Pot detectar-se, al segle XIII, a part la projecció directa mallorquina, en aquells privilegis de fundació urbana de Jaume I a la Catalunya central i sobretot als comtats del Rosselló i la Cerdanya. També es troba en un grup de cartes atorgades pels bisbes de Tortosa a localitats de la part septentrional del Regne de València (Lledó, Cabanes, Benlloc, Borriol...) en el seu afany de recuperació dels antics límits de la diòcesi. En aquest darrer cas, però, apareix de manera una mica desvirtuada per la interferència, en el seu esquema, de l'element senyorial.

Com s'ha pogut entreveure, dins la varietat exposada, les cartes de població aspiraven a la formació i la cohesió de comunitats veïnals estables amb objectius diversos: militars (defensa de posicions frontereres o estratègiques), econòmics (desenvolupament agrari i mercantil, assegurament de comunicacions...), polítics (enfortiment del poder reial en la lluita antifeudal), etc. Pot dir-se que aquestes constitueixen les actes de naixement de moltes ciutats i viles i el germen remot de la seva vida municipal a la baixa edat mitjana.

Museu d'Història de Catalunya

El naixement d'una nació

L'any 711 l'exèrcit musulmà emprèn la conquesta de la Hispània visigoda; neix una nova entitat, un nou país, l'Al-Andalus. A llarg de quatre segles, les terres de Balaguer, Lleida, Tarragona i Tortosa s'uneixen a l'Islam i formen part d'una comunitat econòmica i religiosa que s'estén fins a l'Índia.

Davant d'Al-Andalus es formen els comtats catalans, integrats en la Marca Hispànica, territori de frontera de l'imperi carolingi. A finals del segle X els comtats catalans esdevenen independents, sota l'hegemonia del casal de Barcelona. La formació del feudalisme, durant el segle XI, genera unes noves relacions socials basades en el domini social i polític de la noblesa i l'església, i en l'explotació de la pagesia. A redós d'aquest món rural i feudal, s'estén l'art romànic amb la voluntat d'explicar el món, el seu origen i el seu ordre. Al segle XII, la conquesta de la Catalunya Nova, la vinculació creixent amb Occitània i la unió dinàstica amb Aragó enforteixen el nou estat. L'aparició del mot Catalunya (Catalonia) és gairebé simultani a l'inici de l'ús del català com a llengua escrita.

De la muntanya al pla

Al llarg dels segles IX, X i començament de l'XI, centenars de famílies pageses, procedents de les valls pirinenques, emprenen la colonització de les zones despoblades de la frontera dels comtats catalans. Els pagesos s'instal·len arreu, construeixen cabanes i llogarrets, artiguen boscos i llauren terres. El treball ingent té la seva recompensa: després de trenta anys esdevenen propietaris de les terres que han pogut conrear. Un país de camperols lliures, o aloers, comença a construir-se. Des de mitjan del segle XI, però, la violència feudal posa fi a la petita propietat pagesa lliure.

Una terra de treball i duresa

Al segle VII els Pirineus es troben densament poblats, a causa dels corrents migratoris provocats per la crisi del Baix Imperi, les invasions germàniques i la conquesta musulmana. Quan les valls pirinenques assoleixen el sostre demogràfic, s'inicia una forta emigració terres avall, cap al pla. Moltes famílies camperoles anònimes s'instal·len en zones despoblades i el seu treball converteix la terra erma en productiva. Són els veritables protagonistes de la conquesta i de la colonització de la Catalunya Vella.

Un territori feréstec

Bona part dels repobladors són pagesos que emigren empesos per la necessitat. Amb pocs recursos materials desforesten el bosc i conreen les noves terres, que passen a la seva propietat mitjançant l'aprisió, o contracte que n'atorga la propietat a qui les treballa durant trenta anys. La família pagesa propietària, aloera, dels segles IX i X és de tipus nuclear i es dedica a l'agricultura i la ramaderia. Els cereals són la base de l'alimentació i dels conreus, juntament amb la vinya i alguns fruiters. La cacera i la recol·lecció al bosc complementen la dieta.

Molins feiners

L'aprofitament de l'energia hidràulica per a la mòlta de cereals és una de les grans revolucions medievals. La mecanització del procés millora decisivament les condicions de treball i la qualitat de vida de les persones, en alliberar-les d'una de les tasques domèstiques més feixugues. L'ús de molins hidràulics es generalitza als comtats catalans durant els segles XI, XII, i XIII. En un primer moment, aquests compten amb unes estructures molt senzilles i precàries. Amb el feudalisme, els molins passen a ser propietat dels amos i senyors de les terres i aquests obliguen els seus vassalls a utilitzar-los a canvi de lliurar-los part de la farina en concepte de pagament.

Molins i fargues

Durant els segles IX-XI, es comença a aprofitar l'energia hidràulica. Petits molins hidràulics amb rodets horitzontals sorgeixen arreu alliberant la pagesia de la tasca feixuga de moldre a mà. A partir dels segles XII, l'energia hidràulica s'utilitza en la metal·lúrgica i en d'altres processos artesanals. Els excel·lents ferros i acers catalans permeten millorar utilitats de tota mena, sobretot les eines del camp i les armes de guerra.

Els usatges

Fins al segle XI, els tribunals comtals es regeixen per les lleis visigòtiques del Liber Iudiciorum. La instauració del sistema feudal fa necessària l'adequació de les lleis a la nova realitat sociopolítica. Al segle XII juristes de la cort comtal compilen un nou codi jurídic, els Usatges de Barcelona, les lleis del qual provenen de diverses tradicions legals: dret romà, germànic i costums posteriors. Les ordalies, o judicis de Déu, hi són reconegudes. La culpabilitat o innocència dels acusats pot ser demostrada a partir de proves amb foc, aigua o combats.

La consolidació d'un país

Al llarg del segle XII cristal·litzen alguns trets d'identitat nacional. L'aparició del corònim Catalunya (Catalònia) és simultània a l'inici de l'ús del català escrit. L'enssenya dels comtes de Barcelona, formada per pals de gules damunt de camper d'or, s'usa des de la fi del segle XI. La societat feudal, marcadament agrària, es dinamitza amb les expressions d'una intensificació del comerç: noves viles, mercats i fires, i l'obertura de les grans rutes marítimes. Barcelona és el nucli urbà més poblat i el centre polític, econòmic i social de Catalunya: n'és el cap i casal.

La unió dinàstica amb Aragó

La mort sense descendència directa del rei d'Aragó Alfons I, el Bataller, el 1134, provoca un problema successori que es resol nomenant el seu germà, Ramir II, rei d'Aragó, i posteriorment amb el casament de la seva filla, Peronella, l'any 1137, amb el comte Ramon Berenguer IV de Barcelona. A través d'aquesta unió dinàstica pactada, els comtats catalans i el regne d'Aragó formen una unitat política, malgrat que els dos centres de poder mantenen la seva integritat territorial, les lleis, les institucions i la llengua. La unió amb Aragó significa la creació d'una potència peninsular sobre la base de la qual es configura l'expansió política, nacional i cultural de Catalunya.

Catalunya i el català

Durant el segle XII, juntament amb la consolidació de la sobirania política, sorgeixen els símbols de Catalunya i el català. L'enssenya dels comtes de Barcelona, formada per pals de gules damunt de camper d'or, es fa servir des del comtat de Ramon Berenguer IV. La primera referència documental de "català" es troba en el jurament de fidelitat fet pels homes de Carcassona a Ramon Berenguer III de Barcelona, i la primera menció del corònim Catalania es troba en una crònica pisana, el Liber Maiolichinus, del 1115. De finals del segle XII són la traducció catalana del Forum Iudicum, codi de lleis visigòtic, i les Homilies d'Organyà, recull de sermons, els textos més antics que coneixem en llengua catalana.

Les ciutats i el comerç

L'augment de la producció agrària del segle XI fa que s'intensifiquin els intercanvis comercials de productes locals i llunyans a través de les fires i els mercats. Aquests es duen a terme a les viles i ciutats, que durant el segle XII comencen a créixer en importància, dimensions i població, i que seran la base dels grans centres urbans i de la burgesia del segle XIII. És el moment del desenvolupament de la població fora muralla que origina la formació de ravals o viles noves. Hi destaca el paper de

Barcelona com a centre productiu i nucli del comerç marítim, gràcies al creixement de la producció artesana, a la formació d'una flota de vaixells mercants i als contractes de navegació.

L'expansió de la Corona d'Aragó

La Corona d'Aragó, nascuda l'any 1137 del matrimoni de Berenguer IV de Barcelona i Peronella, filla de Ramir II d'Aragó, és una potència militar capaç d'emprendre l'expansió a terres musulmanes. La conquesta de la Catalunya Nova genera un important corrent migratori vers el sud. Nous ordres religiosos –com els cistercencs i els cartoixans- i militars –com els templers i els hospitalers- ajuden a vertebrar els territoris conquerits. La política expansiva del casal barceloní es dirigeix també cap a terres occitanes. Ben aviat, els vincles polítics més enllà dels Pirineus esdevenen també culturals i Catalunya entra plenament en la cultura trobadoresca. Aquesta tendència es tanca a causa de la croada francesa contra l'heretgia càtara i la derrota catalano-occitana a Muret.

Conquesta i repoblació de la Catalunya Nova

Durant el segle XII se superen per primera vegada els límits de la frontera de la Catalunya Vella que s'havien fixat al segle X. L'any 1150, Ramon Berenguer III i Ermengol VI conquereixen Balaguer; Ramon Berenguer IV, els territoris andalusins de Tortosa (1148) i Lleida (1149), i Miravet i Siurana, els darrers baluards andalusins, es rendeixen el 1153. La repoblació dels nous territoris és estimulada pel creixement demogràfic i per una política de concessions de franqueses, que garanteixen als nous habitants un règim més gran de llibertats personals. D'altra banda, les comunitats religioses monàstiques i els ordres militars són agents importants en la vertebració del territori.

Segles XIII al XVI. La mar nostra

Al segle XIII, la conquesta de Mallorca i València per part de Jaume I inicia una etapa d'expansió militar i mercantil per la Mediterrània que s'estén fins al segle XV. El creixement de les ciutats, l'embranchida del comerç i la consolidació dels grups mercaders i artesans són alguns dels fenòmens estretament vinculats a aquest procés d'expansió. Una nova estètica que neix a les ciutats, el gòtic, domina la producció artística, tant en arquitectura com en pintura i escultura. Paral·lelament, es conformen les principals institucions de Govern de Catalunya: les Corts, la Generalitat i els consells municipals. La fam del 1333 i la Pesta Negra del 1348 marquen l'inici d'una profunda crisi demogràfica, econòmica i social. Al camp, els pagesos de remença

s'alcen en armes contra els senyors reclamant la supressió dels impostos servils, mentre que a les ciutats es viuen profundes commocions socials. A la fi, una llarga guerra civil (1462-1472), que enfronta la corona amb la Generalitat, assola el conjunt del país. El 1479 l'accés al tron de Ferran II, casat amb Isabel de Castella deu anys abans, suposa la unió dinàstica de les dues corones.

La coca de Mataró

El model de vaixell anomenat coca de Mataró és un exvot marítim del segle XV en una ermita de la comarca del Maresme i que actualment es troba al Museu Prins Hendrik de Rotterdam. La coca de Mataró, és un model a escala d'una embarcació real i és l'única representació tridimensional fiable d'una nau mercantil de la segona meitat del segle XV. Nombrosos indicis apunten que podria haver fet entre 16 i 22 metres d'eslora i podria tenir una capacitat de càrrega d'entre 50 i 150 tones. Les formes arrodonides i l'àmplia mànega fan que resulti una nau segura, òptima per a travessies a baixa velocitat.

Progressos nàutics

El desvetllament comercial i marítim de la Mediterrània esperona la construcció naval i les tècniques de navegació. Durant el segle XIII es generalitza l'ús de la brúixola, que esdevé cabdal per orientar els vaixells. La latitud es calcula a partir de la posició del sol o els astres mitjançant astrolabis, quadrants i ballestes. La longitud s'aproxima calculant la velocitat de la nau amb corredores de barqueta i rellotges de sorra. És també durant el segle XIII que apareix el timó de codast o timó articulat, que permet la substitució dels pesants remos de popa, que serveixen per guiar la nau, i en facilita la governabilitat.

Reials drassanes de Barcelona

Barcelona, tot i no comptar amb un bon port, es configura com important ciutat marinera. D'ençà el segle XII, les activitats marítimes van en augment. La indústria naval comença aviat, les primeres drassanes apareixen als sorralos del davant de la porta de Regomir. Les conquestes de Mallorca i València i l'expansió mediterrània esperonen la demanda de naus de comerç i de guerra. En temps de Jaume I s'inicien les infraestructures per la construcció de galeres entre el capdavall de la Rambla i els peus de Montjuïc. En temps de Pere II les obres, dirigides per Andreu Febrer prenen embranzida, i es finalitzen, amb l'esforç mancomanat de la Corona i la ciutat durant el regnat de Pere III. El complex imponent consta de vuit grans naus, o grades,

paral·leles que compten amb fortificacions pròpies. En els segles següents l'obra experimentaria successives ampliacions.

Escoles cartogràfiques

A partir del segle XIII l'ús de material cartogràfic és habitual entre els pilots nàutics, ja que els intercanvis comercials esperonen el progrés entorn de la navegació. Durant el segle XIV es desplega a Catalunya i Mallorca una important producció cartogràfica. L'Atlas Català és fet cap a l'any 1375 pels jueus mallorquins Abraham i Jafudà Cresques, per encàrrec de l'infant Joan i és tramés al rei Carles VI de França. És un recull enciclopèdic del coneixement geogràfic de l'època. Inclou, a més, referències cosmogràfiques, zodiacals, del sistema planetari, de la influència de la Lluna, i les més diverses informacions.

L'hegemonia catalana a la Mediterrània

Al començament del segle XIII, els comtes reis de Catalunya i Aragó orienten la política d'expansió cap a la Mediterrània. La conquesta de Mallorca per part de Jaume I inicia un camí que continuaran els seus successors fins al segle XV. La Corona d'Aragó assoleix un paper hegemònic a la Mediterrània occidental –malgrat la rivalitat genovesa-, mentre que a la Mediterrània oriental no aconsegueix desplaçar la República de Venècia. L'estol marítim, les companyies d'infanteria d'almogàvers i la flota comercial són les bases de l'expansió. La crisi interna i els conflictes socials dels dos darrers segles medievals posen punt i final a l'hegemonia catalana a la Mediterrània.

L'aventura mediterrània

Pere II, el Gran, continua la política d'expansió per la Mediterrània. L'annexió de Sicília inicia un llarg conflicte polític amb França i el Papat. Els francesos proven d'envair Catalunya, però són derrotats. Durant el regnat de Jaume II, el Just, es consolida el domini catalanoaragonès a Sicília. Companyies d'almogàvers es traslladen a Bizanci i prenen els ducats d'Atenes i Neopàtria. Pere II, el Cerimoniós, assegura el domini de la Mediterrània amb la conquesta de Nàpols.

Els mercats catalans

Durant els segles XIII, XIV, XV, els mercaders catalans són influents en el comerç de la Mediterrània, tot i la posició geogràfica marginal, allunyada de les grans rutes comercials orientals. Les conquestes polítiques i militars faciliten una gran àrea d'intercanvi i l'hegemonia és gairebé absoluta al nord d'Àfrica. No aconsegueixen,

però, posicions fortes a l'Orient tot i que disposen de bases en la costa de Síria i Egipte. En menor mesura, el comerç català també arriba als ports llunyans de la mar del Nord. Com a suport del comerç es funden consolats en les diverses places comercials.

El pacte, fonament de govern

Durant els segles XIII i XIV es creen les institucions cabdals de govern de Catalunya: les Corts i la Generalitat. La tendència cap a l'autoritarisme reial troba un fre eficaç en la pràctica i la institucionalització del pacte. Per aquest principi, el govern dels monarques no pot recolzar-se en un exercici despòtic del poder, sinó en el diàleg i el consens amb els braços presents a les Corts: el braç eclesiàstic, el militar o nobiliari, i el popular que representa les viles i ciutats de jurisdicció reial. La pagesia, que representa la major part de la població, no hi té presència directa. Les Corts esdevenen escenari de consens i aquest es concreta en constitucions o lleis. La Diputació del General o Generalitat, representació permanent dels braços, vetlla per l'acompliment dels acords.

Organització de la corona d'Aragó

La Corona d'Aragó és una organització política constituïda com una confederació de regnes independents: el Principat de Catalunya, amb els comtats de Rosselló i Cerdanya; el Regne d'Aragó, i el Regne de València. Els monarques, assistits per la cúria reial, governen els territoris respectant-ne drets, lleis i privilegis específics. El poder reial a Catalunya s'estructura per mitjà dels veguers, que el representen en un districte o vegueria, i s'ocupen dels afers judicials; i els batlles, que vetllen pel matrimoni reial en ciutats i viles, on exerceixen la jurisdicció civil i criminal.

Cases d'artesans

Les cases dels artesans s'organitzen al llarg de carrers estrets i de traçat irregular. Són cases mitgeres, estretes i allargades. Les úniques obertures estan localitzades a les façanes, que donen al carrer. L'amplada poques vegades supera els cinc metres, i està limitada per la llargària de les bigues. Els habitatges compleixen diverses funcions. Allotgen la família artesana, i de vegades els aprenents, i són, alhora, obrador i botiga. De dia, el taulell, amb els productes de venda, es col·loca al carrer. Sovint, les aigües brutes, les deixalles i la brossa s'aboquen al mig carrer. Els carrers, ombrívols i estrets, són gairebé intransitables i, a la nit, esdevenen foscos i perillosos.

Les Corts

La Cort General es constitueix en el regnat de Jaume I, que en l'Assemblea de Pau i Treva de 1214 estableix la participació dels representants de ciutats i viles lliures. Les Corts de Barcelona de 1283, durant el regnat de Pere II, consoliden aquesta institució. Les Corts són convocades i presidides pel rei i hi assisteix el general de Catalunya, és a dir, els prohoms dels tres braços: eclesiàstic, militar, o nobiliari, i popular. Les corts són l'expressió màxima del pacte entre els poders reial i de la terra: debaten els greuges dels braços i els braços i els impostos reials i aproven per consens noves lleis.

La Generalitat

La comissió de representació General de Catalunya, encarregada de recollir els subsidis aprovats en les Corts, esdevén durant el regnat de Pere III, el Cerimoniós. Així, neix la Diputació del General o Generalitat de Catalunya. Aquesta, institucionalitzada en les Corts de 1359, és formada per tres diputats, als quals s'afegeixen tres oïdors de comptes; un per braç. Disposa d'una administració pròpia i eixampla progressivament les seves atribucions: executa les decisions preses en la Cort General, recapta impostos i sobretot, defensa els particulars i les institucions en els greuges.

El compromís de Casp

La mort del rei Martí sense descendència directa provoca un període d'incertesa política (1410-1412). Els pretendents millor situats són Jaume d'Urgell, lloctinent general del Regne i besnét d'Alfons III, i Ferran d'Antequera, fill del rei de Castella i nét de Pere III. La pressió del papa Benet XIII i la presència bel·ligerant de l'exèrcit castellà a Aragó i València forcen una solució de compromís: una comissió restringida nomena successor el candidat castellà el 24 de juny de la 1412. El Compromís de Casp implica l'entronització de la dinastia castellana dels Trastàmara a la Corona d'Aragó.

L'eclosió de les ciutats

De del segle XIII, l'augment de la producció agrària i el desenvolupament dels intercanvis comercials impulsen el creixement demogràfic i econòmic. Les ciutats - centres manufacturers i comercials- es mostren més que mai dinàmiques i s'afanyen per tenir més capacitat d'autogovern. Els monarques les emparen buscant un suport ferm enfront d'una noblesa de fidelitats incertes. El creixement urbà esdevé imparable, construccions públiques, religioses i privades en són una expressió particularment

significativa. Espectaculars catedrals, esglésies, llotges i palaus s'aixequen a Barcelona, Mallorca, Perpinyà o València.

Les ciutats catalanes

A la fi del segle XIII, el Principat arriba al seu sostre poblacional. Catalunya té aleshores uns 500.000 habitants, una xifra que ja no es torna a igualar fins al segle XVIII. Una quarta part de la població es concentra en viles i ciutats de més de 1000 homes. Barcelona, amb uns 40000 homes, és la més poblada. Perpinyà, Lleida i Tortosa superen els 7000 homes. Cervera, Vilafranca del Penedès, Manresa, Montblanc, Valls i Berga se situen entre els 2500 i els 6000 homes. La majoria de les viles oscil·len entre els 1000 i els 2000 homes com ara Vic, Tàrraga, Besalú, Tremp, l'Arboç o la Seu d'Urgell.

Organitzant la vida pública

El creixement urbà modifica l'estructura de les viles i ciutats. Les viles noves són incloses en murs defensius. A la vora dels flamants temples i palaus es basteixen de forma caòtica un gran nombre d'habitatges, que configuren un entramat de carrers estrets, obscurs i laberíntics. El gruix dels edificis són habitatges d'artesans, que s'agrupen en carrers segons oficis. Les ciutats disposen de serveis públics, com fonts i clavegueram, i d'institucions d'assistència, hospitals i pies almoines. Els consells municipals proven d'ordenar i reglamentar la vida urbana, tutelats pels monarques.

Mà major, mà mitjana i mà menor

La població urbana es divideix en tres grups segons la riquesa, l'activitat laboral i el barri de residència: la mà major, la mà mitjana i la mà menor. La mà major la formen els ciutadans honrats, o oligarquia urbana, que controlen el govern municipal. Mercaders i artistes, o professionals liberals, constitueixen la mà mitjana. La mà menor la formen els menestrals organitzats en gremis. L'ampli món dels jornalers i peons sense ofici i dels marginats, i també de les dones, resta fora de l'estructura de mans i del govern municipal.

El govern de les ciutats

Al segle XIII s'estableixen els consells de les universitats, o municipis. Jaume I i Pere II en fixen l'estructura: una assemblea de consellers amb representació de les tres mans, i un òrgan executiu format per un nombre reduït de magistrats, anomenats jurats, paers o cònsols. A Barcelona, el Consell de Cent Prohoms és elegit cada any i escull entre el patriciat cinc consellers, que recapten impostos per al comú i per al rei, i

d'acord amb el batlle regulen activitats d'oficis, comerç i proveïment. Tenen competències en política, justícia, sanitat, obres públiques, caritat, preus, pesos i mesures.

Científics, metges, filòsofs, músics

A partir del segle XIII, es desenvolupa a la Corona una ciència pròpia basada en uns amplis coneixements de medicina, alquímia, astronomia i astrologia. Destaquen el metge i el alquimista, Arnau de Vilanova, Jaume d'Agramunt, el matemàtic Leví Ben Gerson i els cartògrafs mallorquins Abraham i Jafudà Crasques. Ramon Llull és un intel·lectual particularment versàtil i creatiu que mostra els seus coneixements en camps tant diversos com la filosofia, la ciència, la teologia o la creació literària a través d'una obra personalíssima.

Els gremis

Al llarg dels segles XIII, XIV, XV les ciutats, especialment Barcelona, es converteixen en importants centres artesans d'un mateix ofici o grups d'oficis. Organitzen i reglamenten les jerarquies, i protegeixen els seu treballadors i les seves famílies. Normalment, la gent que s'agrupa en el mateix gremi viu i treballa en el mateix carrer, que porta el nom de l'ofici. Els gremis estan sota l'advocació d'un sant patró i compten amb capelles pròpies en els diferents temples de la ciutat.

La revolució remença

La crisi demogràfica despobra molts masos: són els masos rònecs que les famílies supervivents ocupen sense obtenir-ne la propietat. Per mantenir les rendes, els nobles espremen la pagesia delmada i imposen la remença i altres impostos vexatoris anomenats mals usos. El malestar desemboca en revoltes: la guerra de 1462-1472 i la segona guerra Remença (1484-1485) són les més violentes. Ferran II, les reprimeix amb crueltat la darrera, i aboleix els mals usos amb la Sentència Arbitral de Guadalupe, el 1486. Manté, però, els elements feudals bàsics i obliga els pagesos a redimir-los amb indemnitzacions.

Monedes

Durant els segles XII, XIV, XV, la Corona d'Aragó encunya moneda en diferents ciutats. A Catalunya, a l'inici del segle XIII s'empra el sistema monetari tradicional d'occident, amb lliures, sous i diners. Només els diners són moneda circulant; lliures i sous són monedes de compte. L'expansió econòmica del segle XIII impulsa la necessitat d'encunyar-se de noves que superin l'escassa capacitat adquisitiva dels

vells diners. En tornen a aparèixer d'or i de plata que faciliten les grans transaccions comercials. Al llarg, dels regnats de Jaume I, Pere II i Pere III es comencen a encunyar aquestes monedes.

Museu d'Història de Barcelona

Les Corts Catalanes

La Cort General va néixer a començaments del segle XIII com a derivació de la cort comtal. Reunia una vegada a l'any els poders eclesiàstic, militar i reial per tractar temes sobre l'estat del principat. Pere II, el Gran, en va instituir les atribucions, entre les quals hi hauria establir i derogar les constitucions.

L'expansió mediterrània

L'activitat marítima va anar augmentant durant tota l'edat mitjana. Al segle XI hi havia contactes comercials amb Provença i el Llenguadoc, i al segle XII amb l'Imperi Bizantí. La conquesta de Sicília i Sardenya i l'ocupació catalana de Calàbria la política d'expansió mediterrània al segle XIII.

El comerç i les rutes

Al segle XIII, Barcelona és un gran centre comercial que posa en perill la supremacia de Gènova i Pisa en el comerç mediterrani. De la importància del comerç en són una bona mostra les rutes comercials catalanes. Or, esclaus, cereals, cotó, sal i espècies eren els principals productes objecte del comerç.

Els consolats

Els consolats d'ultramar eren entitats que representaven els interessos del comerç català a l'estranger. Els mercaders catalans comptaven també en aquestes ciutats amb els seus propis alfòndecs. Al segle XII, les relacions amb Al-Àndalus, la Mallorca islàmica i el Magreb són importants. Ceràmica, teixits i objectes de luxe arribaven a Barcelona.

Els jueus i els oficis

La majoria dels jueus eren artesans, hi havia teixidors de vels de seda, enquadernadors, metges, orfebres, sabaters i treballaven el corall i també eren moneders.

Els mercats de la ciutat

Al segle X, el mercat de la ciutat era a tocar del Castell Vell (actual Plaça de l'Àngel) i s'estenia per dins i per fora del recinte emmurallat. Al segle XII, la zona costanera i el mercat eren els principals nuclis de l'activitat econòmica.

El comte tenia el dret a establir les fires i els mercats, fixar-ne el lloc i dia de celebració i donar permís per posar-hi bancs i taules.

Al principi, les parades del mercat eren mòbils, tot i que ja al segle XI es té notícia de l'existència d'estructures permanents. De mica en mica, les parades es van agrupant en funció del producte que s'hi ven. Al mercat també s'hi venien esclaus.

Plaça del blat

Quan el mercat es va fer petit s'ampliaren els punts de venda a la ciutat, i els nous mercats van adoptar el nom dels productes que s'hi venien. L'antic mercat es van especialitzar en la venda de cereals, i al 1300 ja es coneixia amb el nom del producte que s'hi venia.

Mercat del peix

El peix fresc es venia a la peixateria situada davant de Santa Maria del Mar. Al segle XIII, quan es va urbanitzar la franja marítima, Pere I concedeix un permís per posar-hi peix fresc arribat a la ciutat, el qual no es podia vendre a cap lloc.

Les carnisseries

La venda de carn no es concentrava, com la del peix, en un sol indret. La carn es venia als maells: el Maell Major i el Maell de Mar, que feien d'escorxador i carnisseria. A més a més, el 1310, ja existeixen la carnisseria del Pont d'en Campderà, la de la Boqueria i la dels Jueus, al Call.

Arxiu Històric de la Corona d'Aragó

Les remences Catalanes

La condició dels pagesos serfs i vassalls tenia molt de depressiu per a la personalitat humana però poc miserable: la obligació d'estar lligat a una propietat si no es salda amb una quantitat pecuniària és també donada avui en dia i en persones considerades per la llei plenament lliures.

Els mals usos dels senyors contra els quals tan iradament i amb les armes a la mà van protestar els pagesos catalans no van néixer de llavors, sinó que venien de molt lluny i no s'havien queixat fins ara. Les idees del Renaixement sobre la personalitat i la major riquesa dels homes propis van ser els impulsos dels revoltats, i els ideals els hi varen donar el triomf.

El problema debatut entre els remences i els seus senyors, els vassalls i els seus, els agermanats i els homònims de València i Mallorca, y els moriscs; era solament un problema de la terra, de caires diferents però d'una mateixa arrel.

El remença lluitava per la seva dignitat: es considerava una sola cosa amb el seu feu, i conservant-lo ell volia deslligar-se del vincle que el mantenia sota el seu senyor; el vassall volia la llibertat i independència de la seva terra, el que és la llibertat política; i el morisc es queixava del tracte desigual que els musulmans rebien sobre aquesta qüestió respecte els cristians. Els únics triomfants varen ser els remences que varen quedar lliures i rics; els demés es varen arruïnar i els moriscs varen ser expulsats. La solució va venir dictada per Ferran el Catòlic que va eliminar els mals usos amb la sentència arbitral de Guadalupe al 1486.

Aquest fet és un dels més importants de la història de Catalunya, o almenys el que més ha influït en la seva prosperitat posterior. Catalunya va resultar ser l'única regió d'Espanya amb una classe rural lligada amb la terra, amb riquesa, i en conseqüència, lliure i culte. I el nevi de les nacions recau en la classe rural, que és la que va lligada profundament amb la seva terra, i marca el rumb de la nació a les demés classes socials.

Explotació del territori

La Corona d'Aragó està formada per regions molt diferents. Una interior amb la conca del riu Ebre, un bloc muntanyós dels Pirineus, i dos de costeres essent la de la de la desembocadura del Ebre la plana i la resta escarpada. El seu clima també resulta diferent i és de caire continental amb els núvols que venen del mar a l'interior i mediterrani en les costeres.

Els habitants de la Corona d'Aragó varen explotar la terra per obtenir aliments, cosa que a l'interior va prosperar, i degut a que el mar resulta una font d'aliments minoritària, els aliments de la zona costera arribaven pels rius de les regions interiors.

Agricultura i ramaderia varen ser les grans ocupacions dels aragonesos més per necessitat que per gust. Les terres no productives degut a la falta d'aigua es van dedicar a la pastura, i les terres productives que estaven a prop dels rius varen dedicar-se a l'agricultura.

El rec a les terres ve de la influència morisca del territori, el qual va servir per irrigar les terres de la corona menys a les pròximes a la serra del Cadí, que no va fer falta.

Comunicacions

A l'Edat Mitjana no es varen construir camins i es van fer servir els de l'època romana. Com a guia de totes aquestes comunicacions va haver l'Ebre que travessava tot el territori en les lleres del qual baixaven corrents secundaris els quals acabaven al mar al enllaçar-se amb d'altres corrents. D'aquesta manera, Saragossa, que estava enmig d'aquesta via, va agafar molta importància, i les ciutats de Barcelona i València van agafar el paper mercantil.

El que sí que es va fer va ser reedificar ponts, ja que el ús que havien fet els visigots i els musulmans dels construïts pels romans els havia esfondrat.

Indústria i comerç

La vida industrial es va reduir a la fabricació de tot allò que necessitava la vida regional, tot i que les indústries de la llana van arribar a l'exportació.

El comerç es va reduir a les primeres matèries, i va realitzar-se per terra i mar amb bastant activitat. Tots els ports del Pirineu van ser molt transitats per comerciants que venien amb objectes manufacturats per intercanviar-los per mel, cera, llana, safrà, lli, cànem o més manufactures de matèries tèxtils.

Cal mencionar de forma especial la seda, de la que hi havia una forta producció en les conques del Ebre i el Jalón i la regió valenciana.

Per mar el comerç el monopolitzava Barcelona fins que al segle XV València va ser una rival per a aquesta ciutat.

Els súbdits del Rei de la Corona d'Aragó tenien consolats en tots els ports berebers i d'Egipte, cases que eren a la vegada magatzems i hostals, amb extraterritorialitat pels residents i zones franques per les mercaderies. Sobre dels consolats hi onejava el pavelló de la Corona d'Aragó i dins hi havia una taberna, un forn, una carnisseria i/o una església. L'autoritat residia en un cònsol de nomenament reial, el qual en un principi entrava i sortia amb l'esquadra mercantil. Més tard aquesta va establir-se en cada un dels consolats, fent-se permanent en el port, així com els comerciants.

Les costums i les pràctiques de navegació i del comerç marítim es varen reunir en un llibre anomenat "Llibre del Consolat de Mar", amb diferents edicions la primera de les quals en català.

Els corsaris infestaven el mar i totes les naus havien de ser-ho a la vegada de comerç i de guerra; d'aquí s'ha perpetuat el nom d'armadors, de quan equipaven els vaixells amb fins mercantils. Així, els comerciants eren a la vegada pirates.

En els ports es regia la llei de la zona franca, que consistia en que només pagaven impostos els productes que s'acabaven venent. Però com es temia un frau, s'inutilitzava la navegació de les naus durant l'estada, i si es cometia el delictes tota la mercaderia era requisada.

També existia el dret a represàlies, el qual consistia en que un comerciant si li era robada una embarcació i ho denunciava al rei tenia el dret de robar una altra

embarcació de la mateixa nació la qual li havia pres la seva. Aquest dret també existia en el domini terrestre i es deia de marca.

Les naus eren de poc calatge i d'escàs tonatge: algunes de vela, d'altres de rem, o també mixtes; aquestes últimes essent les galeres les preferides pel comerç i la guerra.

A mitjans del segle XV, es varen inventar els bergantins, un vaixell de dos pals i una vela de goleta en el major, amb el que es va poder crear un sistema de correus entre València i Nàpols, molt ràpid per la època (servei mensual).

Un port a l'Edat Medieval solia ser una platja de fàcil accés, la qual era una de les millors condicions, ja que els vaixells podien varar a la sorra i descarregar i carregar els productes fàcilment. No era necessària la construcció de molls.

Finalment el comerç del Mediterrani va resultar en l'augment de la lluita entre musulmans i cristians en les seves aigües, que va deixar els ports mediterranis incapacitats deguts a la massificació dels corsaris moriscs.

La moneda

Aragó, Catalunya i València tenien cada un la seva moneda pròpia i cada un un sistema monetari diferent.

El més antic era el d'Aragó, anomenada jaquesa, igual d'antiga que el seu regne.

La unitat monetària era la lliura, moneda imaginària de conte, que consistia en dotze sous, dividit en dotze diners i aquest en dotze òbols. Aquest sistema comprenia els territoris d'Aragó i Navarra, i tota la regió del Segre i Tortosa.

A Catalunya hi havia monedes carolíngies, comtals i senyorials, els quals tenien un sistema semblant al d'Aragó però amb diferents pesos i aliatges.

La moneda valenciana es fonamentava en sistemes anàlegs.

Fins al segle XIV no es van emetre monedes d'or. Pere IV va ser el primer en encunyar florins.

Els preus dels productes eren més barats en la Edat Medieval ja que la moneda era més difícil d'aconseguir i per tant valia més, cosa que feia que els productes tinguessin un valor menor.

Cartes de poblament

Privilegi adscrit pel qual un senyor concedia a una comunitat local un lloc, generalment gens o només insuficientment poblat, amb la finalitat immediata que hi fixés residència i condicionés el territori per al cultiu. La carta de poblament fixa, per una banda, les condicions segons les quals el col·lectiu ha de portar a terme la colonització, i, per l'altra, els deures (d'índole econòmica, militar, etc) a què es comprometen, els colons amb el senyor. L'especial rellevància d'aquest tipus de cartes per a la història medieval catalana es manifesta essencialment sobre el rerefons del moviment secular de colonització cristiana de les zones frontereres que anaren integrant-se al territori català. En aquest context, moltes cartes de poblament eren, al mateix temps, cartes de franquesa, és a dir, cartes que a més d'oferir un lloc per poblar, concedien al col·lectiu de colons determinats privilegis d'índole jurídica, política i econòmica, amb l'objectiu exprés d'incentivar aquesta empresa colonitzadora. Al segle XII, amb la conquesta de Catalunya Nova, les cartes de poblament i de franqueses adquiriren tota la rellevància, com a estatuts primaris de la vida local, i s'aplicaren tant a centres urbans com rurals.

Llibre del consolat de mar

El pacte concertat amb Ramón Berenguer III amb Rogeri, duc de Sicília, en 1129, per obtenir ajuda armada per a la protecció del comerç, va fer sorgir el primer text jurídic-marítim català, unes Ordinacions promulgades pel mateix comte. Aquestes ordenacions contenien breus capítols reguladors de les relacions entre el personal de les naus armades, per a la distribució de les preses.

El moment decisiu en els precedents del llibre és en el regnat de Jaume I, de 1257-58, que organitza una incipient corporació consular i escrivint les primeres ordenances, així com a la organització d'un col·lectiu de comerciants formats en la Universitat de Prohoms de Ribera encarregats de la protecció dels interessos comercials catalans i control portuari. Aquestes ordenances, són un esbós del dret públic marítim català.

Es destaca d'aquest fet que, entre els mercaders sota aquesta jurisdicció hi havia un ampli esperit de germanor, la qual estava basada en el jurament prestat al rei i tots els prohoms d'aquesta institució.

A més a més, del regne valencià s'organitzà un sistema semblant el qual s'uní al ja existent català. Aquestes mateixes institucions varen començar en la redacció dl llibre a partir de la sisena dècada del segle XIII, del qual ja s'anomenaven còsols per a les diferents destinacions portuàries amb un destacament naval propi per a cada i "plenam iurisdictionem" sobre els navegants del país. A partir del 1279 es dibuixa un principi de corporació mercantil.

Ràpidament les ordenances del 1258 van caure en el desús degut als canvis que el comerç català patia del increment d'activitat. Per això, els prohoms del consolat van començar la primera redacció del codi del Llibre del Consolat de Mar. Aquest, va ser escrit sobre les bases que s'havien establert en el preexistent document Costums de la Mar. El punt més important que s'afegeix en el llibre és la capacitat consular de resoldre els conflictes generats en el comerç entre mercaders i homes de mar, tot i que en el text preexistent ja s'hi establia una sèrie d'ordenances que permetia solucionar els esmentats conflictes. Contínuament va ser modificada per tal d'adaptar-se a les necessitats del seu present ja que sinó mancava d'utilitat el text, i va ser així fins a la seves últimes modificacions al segle XIV, versió que ens ha arribat a la actualitat. Així, la prosperitat comercial de la Corona d'Aragó es deu molt a l'existència d'aquesta organització jurídica i mercantil que va permetre un comerç fluid i de gran magnitud per a la època.

Les bases del Llibre del Consolat de Mar resideixen en les Costums de la mar i la Ordinació judicial valencià. Resulta sens dubte el primer llibre sobre dret marítim internacional de la Història.

Algunes característiques bàsiques sobre dret marítim que estableix el llibre són les següents. S'afegeix la figura jurídica del senyor de la nau, que és el empresari de la acció mercantil, i resulta responsable de la protecció dels mercaders, les persones que naveguen en la seva nau i les mercaderies que transporten. Aquesta figura té una autoritat judicial però de forma limitada al consens dels diferents membres de l'empresa. També s'hi afegeix el de l'Escrivà de la nau, el qual fa de notari de tot el realitzat per l'empresa mercantil. També és imprescindible la menció als mariners, dels quals s'estipulen drets i deures sobre la seva feina, contractació i salari. Els passatgers són anomenats peregrins els quals tenen el dret de ser protegits sota responsabilitat del senyor de la nau. La construcció d'una nau per a realitzar un negoci mercantil està regulada en una sèrie de requisits i formulacions que mantenen un protocol estàndard sobre l'organització d'aquesta i a més a més la descripció dels drets i deures que cada una de les parts (empresari, accionista i constructor) tenen. Tracta també sobre com s'ha d'establir els contractes per a la reparació o ampliació de la nau. Especifica les funcions de l'escrivà i regula la seva actuació. Estipula la protecció que ha de tenir la nau en cada cas. Regula les obligacions entre els mariners de la nau i el patró i les diverses sentències que s'han d'establir en cas de judici per incompliment d'aquestes, com s'ha de tractar la mercaderia i què s'ha de fer en cas d'incompliment per qualsevol de les parts. Com s'ha d'actuar davant d'una alteració de l'acció mercantil aliena a la responsabilitat de cap de les parts de l'empresa o a causa de una d'aquestes. Com es nomena, quines funcions té, drets i deures, i què se li atorga un cònsol. Estableix un protocol d'actuació per al amarratge en el port o platja i l'intercanvi comercial. S'estipula uns punts sobre els contractes entre els mercaders, el patró de la nau i els possibles passatgers. Com actuar si la acció mercantil és interrompuda per a qualsevol dels casos estipulats. Com s'ha de conservar la nau i en quin estat ha de romandre per a la activitat comercial. En quins casos el mercader o el patró pot tirar per la borda la mercaderia (més les conseqüències i accions corresponents de cada cas) i què es pot fer en cas d'averia de la nau. Què s'ha de fer, quines responsabilitats i drets hi ha en cas de que la nau sigui atacada per corsaris i en el cas que l'acció comercial sigui afectada per a aquest atac, i què es pot fer a les naus enemigues i en quins casos.

Quines són les obligacions entre el patró i els actius relacionats amb l'activitat comercial, qualsevol implicat en ella. Regulació de tota la sèrie d contractes que s'estipularan i els papers que estableixin la compra-venta de mercaderies. Finalment també explica tots els detalls sobre l'activitat que realitzaran els jutges en la resolució dels conflictes i el protocol dels judicis.

Rutes comercials

La ruta comercial principal de la Corona d'Aragó era la ruta de les espècies, la qual tenia unes derivacions de la que també participava aquesta.

Al segle XIII, els mercaders catalans ja participaven en el comerç en els ports d'Alexandria, els del regne de Palestina i tenia una colònia en la ciutat de Sant Joan d'Acre. Per aquesta ruta hi circulaven teixits europeus a la anada, i a la tornada les espècies provinents d'Àsia (sobretot pebre). Aquest comerç es realitzava en grans comandes cosa que la va fer molt important per al comerç català. Tant és així que el Llibre del Consolat de Mar té dedicat uns capítols per tractar els afers sobre aquesta ruta. D'aquesta forma, el rei Jaume I va acordar amb el sultà que s'instal·lés un cònsol i un consolat de mar en el port alexandrí.

L'altre gran ruta provenia de l'Altre gran centre comercial d'Orient que era l'Imperi Bizantí, sobretot la seva capital, Constantinoble. Els catalans tindran un barri especial per a ells en la ciutat a partir del 1215. Al 1268 arriba al seu punt àlgid ja que es rep la autorització d'instal·lar-hi un cònsol en la ciutat. D'anada s'hi portaven teixits, pelleteria i armes, i de tornada es portava espècies, cera i màstec.

A partir de la caiguda a mans musulmanes de Sant Joan d'Acre apareix un nou port degut a la declinació del comerç amb Alexandria: Xipre. Aquest port va substituir la funció que realitzava el port d'Alexandria.

A la Mediterrània occidental, la ruta més important resultava amb el Llenguadoc, Provença i Gènova. Barcelona exportava cereals, oli, safrà i importava teixits europeus, els quals s'exportaven a altres llocs del Mediterrani. Les pells i la llana també van circular per aquesta ruta. Aquesta era una prolongació del comerç entre els estats de la Corona d'Aragó.

Finalment la darrera ruta important era la de Sicília i el Nord d'Àfrica, una de les més antigues de la corona. S'importava cotó i s'exportava teixits francesos, paper i oli. També resultava un punt per fer escala a les destinacions més llunyanes de les altres rutes. Era la columna vertebral del comerç de la corona, i va acabar de consolidar-se amb la conquesta de Sardenya i la mateixa Sicília pels reis aragonesos. Al Nord d'Àfrica, el port més important era Ceuta, on s'importaven esclaus i teixits i s'exportaven pells. La pau amb el regne de Tunis després de la conquesta de Mallorca i València va fer que incrementés el comerç amb els seus ports, en els quals s'exportava teixits, pelleteria, espècies, oli, vi i armes, i s'importava cera, i pells.

Aquesta ruta es realitzava en comandes petites però molt nombroses, cosa que demostra que era una ruta força popular dins de la corona.

A partir dels segles XIV i en el seguit XV, les rutes comercials mb Sicília i Sardenya varen servir també per importar tot el blat que la corona necessitava, ja que aquests dos generaven excedents. D'aquesta manera la corona va resultar dependent de les cllites de les dues illes per a sobreviure. Aquest cop el mètode de comerç va canviar i enlloc de utilitzar les comandes varen fer servir un seguit de relacions comercials permanents, que s'estipulaven prèviament. La resta de rutes van seguir amb les mateixes característiques que els segles anteriors.

Cal dir que la ruta atlàntica de la que la corona no hi participava se'n va beneficiar degut a les exportacions que realitzava a Castella, la qual s'encarregava de vendre-ho a Anglaterra i Flandes. D'aquesta manera la corona exportava dagues, arròs, ametlles i safrà i els productes importats de les altres rutes orientals els quals no s'havien quedat en terres aragoneses (espècies, sucre, cotó), i de tornada s'importaven teixits i estany.

Sense dubte, els teixits, els aliments, les espècies i el diner han estat les mercaderies principals del comerç medieval, i també del de la Corona d'Aragó.

Els teixits han estat la base de les exportacions en les rutes de la corona. En concret, el que feia Barcelona era transportar els productes francesos cap a les destinacions on es venien. Tot i això, trobem que entre els segles XIV i XV es comença a crear una indústria tèxtil nacional de draperia, de la que la corona se'n va beneficiar molt de la seva exportació. Però les importacions de llana, seda, espart i cànem resultaren ser escasses igualment. El desenvolupament d'aquesta indústria es deu al tall de subministrament de França a conseqüència de la guerra amb Pere el Gran.

Les espècies resultaven ser un conjunt de productes vinguts d'orient de caire exòtic en el que entraven el pebre, el gingebre, el sucre, el marfil i diversos colorants. A més a més, existia el terme espècies menuda, que es referia a la canyella, la nou moscada, etc. La cera fou un gran producte d'importació en la corona provinent majoritàriament de Bizanci però també de Tunísia. D'altra banda la corona era exportadora de mel.

Els aliments constitueixen el producte que va després de les espècies en importància comercial. El blat és el més transportat però també hi són presents l'arròs, el mill, la civada, els fruits secs, vedella, peix, porc, oli, vi, mel i safrà. Al segle XIII la corona és

exportadora de blat però a partir del segle següent es converteix en importadora d'aquest. L'arròs, sobretot valencià, va ser objecte d'exportació, també l'oli, el vi, el safrà, el porc, els fruits cecs i la mel. A més, Barcelona va constituir un gran port de comerç i distribució de salaons, que venien de atlàntic i es distribuïen pel Mediterrani.

Per al comerç el diner ha estat imprescindible en les transaccions, tan en forma de monedes, com en forma de metalls preciosos o canvis. L'últim cas és degut a la extensa varietat de monedes de valor diferent disperses per els regnes de l'Edat Medieval, cosa que entorpia el comerç. Tanmateix el diner va continuar essent essencialment material, que es transportava com una mercaderia més. Un problema que va generar aquest va ser que nombrosos comerciants barcelonins simplement es varen limitar a l'especulació dels productes importats.

Els esclaus a la corona d'Aragó foren sempre sarraïns, provinents del sud de la península o del Nord d'Àfrica. La corona va resultar-ne exportadora ja que va mantenir un contacte permanent el qual aportava un flux constant d'aquesta mercaderia. Tot i així el preu d'aquesta va romandre prou alt per a que fos només accessible als més rics de la societat.

En la resta de mercaderies hi destaca el corall, el qual la seva producció artesanal va ser una gran font d'exportacions. Les pells varen tenir una sort semblant a la del corall, el qual va ser un producte molt típic de les rutes catalanes. El paper, sobretot produït a Xàtiva, va ser exportat a Sicília i Bizanci. Les armes i els ganivets van resultar ser també producte d'exportació a la corona, en el segle XIII predominant la producció d'armadures i en els segles següents la de ganivets, espases i ballestes, exportades sobretot a Sicília.

La comanda comercial

El contracte de comanda comercial constitueix la més típica forma de manifestació capitalista mercantil de l'Edat Mitjana, degut a la consideració que per a una mateixa empresa comercial s'aporta el capital i el treball per separat.

El tipus de contracte més antic que existeix és el de "societas", en el que hi ha un soci capitalista i un altre de gestor. Els beneficis i les pèrdues es divideixen per la meitat.

Un altre tipus de contracte era un en el que els dos socis aportaven solament l'activitat personal dels dos, sense una aportació de capital per part dels dos, tot i que és cert que se solia aportar una part cada un en el negoci. Aquest tipus de societat va ser el origen del contracte de companyia mercantil, el qual va florir al segle XIV a Barcelona de forma espectacular.

Tanmateix, el contracte rei en l'Edat Medieval resulta el contracte de comanda comercial. Aquests pactes resultaven del xoc entre els interessos de lucre amb les normes canòniques sobre el deute, del qual en sortien unes condicions que s'adaptaven a les prohibicions i que permetien un benefici màxim.

La comanda no és una institució específica del àmbit mercantil, sinó que també té moltes varietats, en els diferents àmbits de la vida medieval.

Dins de l'àmbit comercial, també existeixen diverses modificacions, com en l'àmbit del treball d'un esclau, la d'una nau per ser armada i navegar-la, amb el transport de les mercaderies i el diner, amb l'entrega d'un establiment per a la producció d'un producte determinat, o l'entrega d'uns diners per a ser retornats al cap d'un temps.

Totes les varietats tenen però una sèrie de punts en comú:

4. L'entrega d'un element o d'un dret a una persona fet per el qui l'entrega.
5. Un element final que és un encàrrec que ha de fer el que rep el dret.
6. L'element de confiança entre els socis.

Els elements d'una comanda comercial són:

- El comandant o capitalista
 - o Capitalista individual
 - o Societat
 - o Transmissió de l'encàrrec feta pel capitalista
- Gestor o comanditari

- o Pluralitat del comanditari

Reials Drassanes de Barcelona

Història Econòmica de Catalunya

La formació de Catalunya (s. IX-XIII)

L'organització econòmica feudal

A Catalunya a l'època feudal la densitat de població va tenir la característica de ser relativament baixa durant tota aquesta època, tot i experimentar contínuament un creixement a partir de la segona meitat del segle VI.

Precisament perquè l'home era un factor escàs i la terra abundant, els pagesos catalans van poder disposar de millors condicions d'accés a la terra que els d'altres zones d'Europa.

Les dues formes principals d'obtenció de la terra eren l'aprisió i l'establiment. Per l'aprisió, qui ocupava i posava en conreu una terra en podia reclamar la propietat al cap de trenta anys.

Amb el temps les situacions de subjecció anteriors van tendir a unificar-se en l'establiment o emfiteusi: el senyor cedia la terra indefinidament a canvi d'un conjunt d'exaccions que per regla general eren proporcionals al grau de subjecció i a l'extensió cedida.

Aquestes estructures de domini i de possessió van permetre un fort creixement econòmic, com en el conjunt d'Europa, i una important expansió territorial. Les bases principals del creixement foren la formació d'unitats de producció familiars estables i lliures en les seves decisions, que tot i sotmeses a exaccions gens menyspreables, tenien assegurada la continuïtat sobre la terra i fixades les seves obligacions respecte al senyor, de manera que, satisfetes aquestes, els pertanyia l'excedent que poguessin produir i per tant estaven disposats a treballar intensament per a millorar la seva sort.

Al mateix temps Catalunya treia profit de la seva situació sobre un dels principals passadissos comercials entre Europa i Al-Andalus.

L'explotació agrària sota el règim feudal

L'enriquiment de la classe senyorial va ser compatible amb d'alguns pagesos i amb un cert augment del benestar del conjunt de la pagesia. Que el sistema feudal fos injust no vol dir que fos ineficient.

Es poden distingir dues grans formes d'organització: l'agricultura de mas i l'agricultura de poble. EL mas aïllat és corrent a les zones de muntanya mitjana, on sorgeix a partir sobretot de l'any 1000, en reduir a conreu clarianes a les parts altes i assolellades de bosc; es tracta d'una explotació a la vegada agrícola, ramadera i del bosc.

L'agricultura de poble té dues variants, la pirinenca i la de plana. A les altes valls pirinenques, en els moments inicials del període o poc abans es produí l'esclat de l'anterior comunitat tribal de vall en poblacions independents i fixes, fet que cal relacionar amb l'abandonament de la pràctica antiga d'una ramaderia semisalvatge en favor d'una major atenció a l'agricultura. Les comunitats de poble resultants es van repartir el territori i van establir una complexa i detallada organització de l'explotació de la terra, fixant els moments d'aprofitament de les herbes i els camps de cada espai i les servituds veïnals, amb la finalitat de permetre el manteniment de com més bestiar millor. Aquesta sàvia i complexa organització comunal no es va començar a erosionar de manera important fins al segle XVIII.

El renaixement comercial i urbà

Tot i els avantatges de la posició de passadís, Catalunya no pot ser considerada una potència comercial fins avançat el segle XIII. Però al llarg del segle XIII Barcelona es convertí en una plaça comercial important, centre redistribuïdor de mercaderies de luxe i també de productes agraris. El paper comercial de la ciutat es va veure afavorit per decisions polítiques, com la creació del Consolat de Mar, alhora gremi comercial i tribunal per als assumptes mercantils, els consolats d'ultramar per a donar suport als mercaders catalans a les principals places de la Mediterrània o la prohibició de carregar sobre naus estrangeres si n'hi havia de catalanes disponibles.

A finals del segle XIII Catalunya era la tercera potència comercial mediterrània. Els principals causants van ser la llarga guerra entre els estats venecià i genovès (1268-1297), la conquesta de Sicília (1282); la ruïna de l'artesanat de l'Egipte mameluc, i el manteniment del comerç tèxtil amb orient a pesar de la prohibició papal del 1291 en resposta a la pèrdua de Sant Joan d'Acre, darrer reducte croat a Orient: Com que els comtes-reis estaven excomunicats des de la conquesta de Sicília, els mercaders catalans van poder disposar d'uns anys de quasi monopoli en el comerç oriental. Amb el suport del Consell de Cent es va atraure teixidors occitans i es van eliminar els aranzels a la importació de llana anglesa de primera qualitat.

Els oficis més importants eren els relacionats amb els teixits de llana i secundàriament de lli i de cotó; l'elaboració de productes de pell (sabates, bosses, guarniments per als animals, guants); i el treball del metall i les moles de molí, aprofitant la pedra de Montjuïc.

Moneda catalana i monedes corrents a Catalunya

La necessitat de disposar de les monedes corrents en les diferents places comercials i de convertir aquestes monedes en numerari propi va fer sorgir la figura del canvista, que aviat va ampliar la seva activitat amb el dipòsit, el gir i el crèdit. Com que el canvista concedia crèdit amb diners provinents de dipòsits a la vista, la seva activitat era tan rendible com arriscada, sobretot quan van començar a donar crèdit als monarques, que eren molt mal pagadors. Vora el crèdit bancari existia també el crèdit al consum, generalment contra penyora i interessos molt elevats, iguals o superiors al 20%, que era una especialitat dels jueus, tot i que de vegades aquests actuaven com a homes de palla de prestamistes catalans.

El paper de la burgesia

Les activitats artesanals i comercials van donar naixement a una burgesia de negocis que trobem molt aviat vora els comtes com a consellers o prestamistes; aquesta burgesia manifesta clarament la seva força al segle XIII, primer amb l'impuls per la conquesta de Mallorca i més tard obtenint del rei la creació de municipis (el Consell de Cent barceloní, les paeries d'altres ciutats) i d'institucions pròpies, com el Consolat de Mar, el nomenament dels cònsols d'ultramar i el control de la moneda.

La crisi de la Baixa Edat Mitjana (s. XIV-XV)

Catalunya assolí al segle XV un grau de prosperitat que no recuperaria fins a finals del segle XVII.

L'ensorrada demogràfica

El descens de població causà una caiguda de producció i dels intercanvis en termes globals, però no en termes per càpita: de fet, la nova situació resultava favorable per als treballadors.

Els canvis agraris

La pesta i les epidèmies posteriors van capgirar tant la producció com la situació social del camp català. La disminució de focs significà per als pagesos sobrevivents la disponibilitat de més i millor terra (les terres menys rendibles van quedar abandonades) i es van produir un augment de la productivitat. En aquestes condicions, les famílies pageses necessitaven una part menor de les collites per al seu consum i el pagament de les rendes i en podien encaminar una proporció més gran al mercat: això explica la caiguda de preus que s'observa en els primers anys i una major dedicació als conreus no cerealícoles, sobretot la vinya i el safrà.

L'atzar de les herències va afavorir a alguns pagesos, però no uns altres; alguns pagesos van poder afegir terres abandonades a les seves explotacions, de vegades fins i tot masos sencers (masos rònecs), en condicions molt favorables. La nova situació va beneficiar sobretot la primera generació de pagesos, en especial els que disposaven de capital, coneixements i animals de treball per tirar endavant una explotació agrària més gran. Per tant, alhora que una millora del nivell de vida del conjunt de la pagesia, la Pesta Negra i les epidèmies successives van provocar al camp una diferenciació social creixent, perpetuada a través de l'heretatge únic. D'altra banda, la situació favorable es veuria aviat rosegada pel pes creixent dels impostos, a causa de les guerres i de la disminució del nombre d'imposables.

Aproximadament una quarta part de la pagesia catalana, els anomenats pagesos de remença o remences, només pogueren aprofitar parcialment la situació creada al camp després de la Pesta. Com la majoria dels pagesos catalans, els remences eren els emfiteutes propietaris del domini útil, és a dir que eren de fet propietaris de la terra mentre satisfessin els pagaments deguts al propietari del domini eminent, i igual que la resta dels pagesos, pogueren ampliar les seves explotacions; però a la vegada, els

remences eren serfs adscrits a la terra i no la podien abandonar sense pagar la seva redempció. L'intent dels remences d'alliberar-se de la servitud va provocar greus enfrontaments al camp català a partir del 1380 i durant més d'un segle.

L'economia urbana

La primera meitat del segle XIV va ser un moment de creixement important de la producció artesana en moltes ciutats i viles. La producció principal era de llarg la tèxtil; es teixia cotó, lli i cànem, i sobretot llana. La indústria llanera estava molt difosa pel territori, però a Barcelona va fer un gran salt endavant al començament del segle XIV en la producció de teixits de qualitat mitjana-alta, que va permetre substituir les anteriors importacions tant per al consum propi com per a la comercialització en els mercats internacionals. Així, al llarg de la baixa edat mitjana, el comerç exterior es va veure reforçat per una participació important de la manufactura pròpia.

L'activitat manufacturera estava ja ben assentada en el moment de la Pesta Negra; després d'aquesta, tot i que les aglomeracions urbanes van perdre més percentatge de població que no pas el camp, les oportunitats que oferia la ciutat van treure població rural, de manera que les ciutats es van recuperar ràpidament, fins al punt que la proporció de població urbana sobre el total va augmentar. S'observa un augment clar del nombre d'esclaus ocupats en les activitats artesanes, fet que demostra una certa escassetat de mà d'obra. En efecte, la producció va créixer, es van introduir nous oficis, i es va difondre l'organització i reglamentació del treball per mitjà de l'expansió dels gremis, les corporacions d'oficis: a la Barcelona del segle XIII hi havia dinou oficis organitzats; a la del segle XV, setanta-tres. Darrere el tèxtil, els principals els principals oficis eren els dedicats al treball dels metalls, el cuir, el vidre, el corall i la plata i la construcció. La major part de la producció anava destinada al consum interior, però a més de teixits, s'exportaven armes, en especial ballestes i dagues, cuiros treballats i ornamentats i corall. Així, Catalunya, tot i no disposar de matèries primeres ni abundants ni de gran qualitat, aconseguí introduir diversos productes en el comerç a llarga distància.

La construcció ocupava també una part important de la mà d'obra urbana: a part de l'edificació corrent, el període va ser molt actiu en la construcció i reparació d'esglésies i edificis públics, que ocupaven gran nombre de paletes, picapedrers i fusters. Una cosa semblant es pot dir de la construcció naval, gran demandant de treball i de capitals, tant més perquè a partir de mitjan del segle XIV es construeixen vaixells cada cop més grans. Del paper clau de la construcció naval per a la prosperitat de

l'economia catalana en són bona mostra les drassanes de Barcelona, on cap el 1420 s'hi podien construir o reparar més de trenta galeres a la vegada. Aquesta política va permetre que al segle XV la flota catalana superés les de Marsella, Pisa o Nàpols i només fos inferior a les de Gènova i Venècia.

A pesar de la importància de l'activitat artesana, la prosperitat de l'economia catalana depenia bàsicament del comerç a llarga distància, sobretot marítim. La major part de l'activitat mercantil se centrava en la Mediterrània occidental; les naus catalanes visitaven tots els ports de la zona, en especial l'odiada però imprescindible Gènova, però les dues destinacions principals eren Barbaria i Sicília. El comerç amb els ports del Magreb resultava imprescindible per tres raons: l'abundància d'or, la insuficiència de la seva marina, que oferia bones oportunitats de noli, i el fet que la balança de pagaments resultava sempre favorable als mercaders catalans i permetia per tant compensar els dèficits amb el Pròxim Orient o amb Flandes. Sicília era la cruïlla i el punt de contacte imprescindibles per a tot el comerç mediterrani.

D'altra banda, Sicília era el gran punt d'exportació de teixits catalans i també de corall i armes, i el graner millor i més a l'abast quan les collites del Principat resultaven insuficients.

Però la base del gran comerç continuava essent el comerç amb Orient, <foment, cap i principi de tot negoci>, com l'anomenaven els consellers de Barcelona: d'ell en depenien les manufactures, el paper de redistribució a Occitània, el nord d'Àfrica i la península Ibèrica, i encara la possibilitat de mantenir un comerç actiu amb Flandes i Anglaterra. El gran moment del comerç amb Orient va ser el segle XIV. Al segle XV, tot i mantenir-se pròsper, es va veure afectat per un conjunt de canvis tant a Orient com a Occident, que desembocaren en un augment de la inseguretat i una disminució del negoci. Sobretot a partir del 1435, el nombre de viatges directes als grans ports de Beirut i Alexandria disminueix molt: els mercaders preferien fer els intercanvis en els ports més segurs de Xipre i de Rodes, encara que fos amb menys benefici. Una cosa succeïa a Occident, on el negoci de redistribució va quedar també limitat pel domini dels genovesos sobre el comerç castellà i la protecció del rei de França al port de Marsella; es perdia així també l'etapa final i més lucrativa del negoci. El cop definitiu vindria de la guerra civil dels anys 1462-1472: durant la guerra desaparegueren els capitals, el vaixells i fins i tot els mercats, de manera que la recuperació comercial va resultar impossible.

Al segle XV, les dificultats a Orient es van intentar superar amb l'empenta del comerç amb els ports del nord, sobretot Bruges i Londres: s'hi comprava llana anglesa i teixits flamencs i també colorants, metalls, peix salat i fusta, a canvi d'espècies i altres productes orientals, vins de qualitat, fruita seca, oli i, per damunt de tot, safrà. Era un comerç amb saldo clarament negatiu, però que permetia obtenir primeres matèries importants per a la manufacturera i el comerç catalans.

Moneda i política monetària

Les dues característiques principals de la moneda catalana a la baixa edat mitjana són l'estabilitat de la moneda de plata i la introducció de la moneda d'or. El manteniment del contingut plata del diner va salvar Catalunya de les fortes devaluacions que van afectar les monedes de països veïns. La moneda d'or fou introduïda el 1346 amb l'encunyació de florins, còpia de la moneda florentina del mateix nom, gairebé un segle anterior; el sistema monetari català es posava així a nivell amb la resta d'Europa. Però abans de mig segle, el florí havia perdut el 25% del seu contingut en or.

Els aspectes econòmics de la crisi política

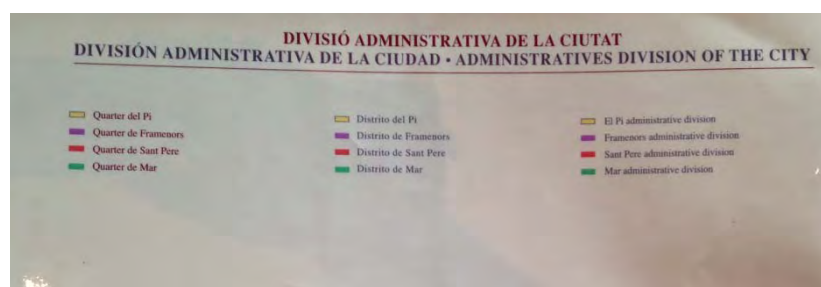
A partir del 1380, però sobretot del 1430, Catalunya va sofrir una sèrie de crisis polítiques i socials que segellarien la seva decadència econòmica. En el terreny social, la defensa dels privilegis dels senyors feudals, l'Església i el patriciat urbà topava amb les aspiracions dels pagesos, en especial els remences, i de les classes mitjanes i menestrals de les ciutats. El resultat seria l'autodestrucció que va representar la guerra civil d'entre 1462 i 1472: Catalunya en sortiria malferida com a entitat política i anorreada com a potència econòmica.

El primer esclat de la crisi se situa als anys vuitanta del segle XIV: dues males collites a tot el món mediterrani els anys 1375-1376 provocaren augments de preus, crisis de vendes i fallides bancàries. El malestar urbà trobà un exutori en l'assalt als calls el 1390, desviament d'una revolta popular contra els rics i poderosos.

Suport Gràfic

Al·legoria de la Corona d'Aragó pintada per a la Cort del Consolat de Mar de Barcelona
Alegoria de la Corona de Aragón pintada para la Corte del Consulado de Mar de Barcelona
Allegory of the Crown of Aragon painted for the Court of the Consolat de Mar of Barcelona

Treball, pacte i pau: Repercussions de la Història Econòmica Medieval de la Corona d'Aragó en la identitat catalana

Curs 2014-2015

ARQUITECTURA CIVIL PÚBLICA I PRIVADA ARQUITECTURA CIVIL PÚBLICA Y PRIVADA - PUBLIC AND PRIVATE CIVIL ARCHITECTURE		
PRINCIPALS ZONES DE RESIDÈNCIA I TREBALL Zona de pagament i pagament (construccions populars) Zona de mestres i mestres (construccions populars) Zona comercial (construccions de qualitat baixa o mitjana) Zona artesanal (construccions de qualitat mitjana) Zona de construccions nobles o de qualitat	PRINCIPALES ZONAS DE RESIDENCIA Y TRABAJO Zona de campesinos (construcciones populares) Zona de maestros y pecheros (construcciones populares) Zona comercial (construcciones de calidad media o buena) Zona artesanal (construcciones de calidad media) Zona de construcciones nobles o de calidad	MAIN RESIDENTIAL AND WORKING AREAS Area of modest constructions (solidified by farmers) Area of modest constructions (solidified by workers and farmers) Commercial area (constructions of medium or good quality) Craftsmen area (constructions of medium quality) Area of noble or quality constructions
PRINCIPALS CARRERS DE LES CLASSES BENEFICIES A. Mercaderes B. Amples C. Llauna D. Mercaderes	PRINCIPALES CALLES DE LAS CLASES acomodadas A. Mercaderes B. Amples C. Llauna D. Mercaderes	PRINCIPALS STREETS OF THE WELL-TO-DO CLASSES A. Mercaderes B. Amples C. Llauna D. Mercaderes
PRINCIPALS EDIFICIS PRIVATS I PÚBLICS 1. Església 2. Hospital de la Santa Creu 3. Palau Reial 4. Palau Reial Menor. Residència secundària del rei 5. Casa de la Ciutat. Seu del govern municipal 6. Diputació del General. Seu de la representació permanent de les Corts Catalanes 7. Palau Reial Major. Residència oficial del rei a la ciutat 8. Poble 9. Llogar de Mar. Transaccions mercantils 10. Casa del General. Recaptació d'impostos derivats del comerç marítim 11. Casa dels Pòdols. Seu del magistrat municipal del gremi i de l'administració del comerç de mitjàs	PRINCIPALES EDIFICIOS PRIVADOS Y PUBLICOS 1. Anticristo 2. Hospital de la Santa Creu 3. Palau Nuevo 4. Palau Real Menor. Residencia secundaria propiedad de la reina 5. Casa de la Ciudad. Sede del gobierno municipal 6. Diputación del General. Sede de la representación permanente de las Cortes Catalanas 7. Palau Real Mayor. Residencia oficial del rey en la ciudad 8. Ciudad 9. Luga de Mar. Transacciones mercantiles 10. Casa del General. Recaudación de impuestos derivados del comercio marítimo 11. Casa de los Podols. Sede del alcaide municipal del gremio y de la administración del comercio de medianos	MAIN PRIVATE AND PUBLIC BUILDINGS 1. Shipyard 2. Hospital of the Santa Cruz 3. New Palace 4. Minor Royal Palace. A secondary residence, property of the Queen 5. City Hall. Seat of the municipal government 6. General Deputation. Seat of the permanent representation of the Catalan Parliament 7. Major Royal Palace. The official residence of the King in the city 8. Prison 9. Exchange. Mercantile transactions 10. Hall of the General Collection of taxes on the sea trade 11. Palace Group. Municipal primary and secondary of the administration of the trade in fabrics

Treball, pacte i pau: Repercussions de la Història Econòmica Medieval de la Corona d'Aragó en la identitat catalana

Curs 2014-2015

